

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra anglistiky

Diplomová práce

**Porovnání učebnic angličtiny a němčiny
pro 2. stupeň ZŠ z pohledu slovní zásoby**

**Comparison of English and German Textbooks for Lower
Secondary Schools from the Perspective of Vocabulary**

Vypracovala: Bc. Karolína Pareisová
Vedoucí práce: doc. PhDr. Lucie Betáková, MA, Ph.D.

České Budějovice 2018

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

18.12.2018

Karolína Pareisová

Poděkování: Tímto bych chtěla poděkovat vedoucí mé diplomové práce doc. PhDr. Lucii Betákové, MA, Ph.D. za vstřícnost, trpělivou pomoc a odborné rady při psaní diplomové práce.

Anotace

Diplomová práce se zabývá porovnáním učebnic anglického a německého jazyka pro 2. stupeň základních škol z pohledu slovní zásoby.

Cílem teoretické části je seznámit čtenáře s teoretickými východisky, která se zabývají výukou slovní zásoby a slouží tak jako teoretický podklad pro zpracování části praktické.

Cílem praktické části je analýza daných učebnic pro výuku anglického a německého jazyka na druhém stupni základní školy. Analýza bude prováděna nejen na základě teoretických poznatků, ale i na základě kritérií, která budou stanovena v úvodní části praktické části. Učebnice budou nejprve analyzovány z hlediska práce se slovní zásobou a poté vzájemně porovnány.

Abstract

The Diploma Thesis deals with the comparison of English and German textbooks for lower secondary schools from the perspective of vocabulary. The aim of the theoretical part of this Diploma Thesis is to make the readers familiar with the theoretical concepts which deal with the vocabulary teaching and serve as the theoretical source for the processing of the practical part.

The aim of the practical part is the analysis of given textbooks for teaching English and German languages at the lower secondary schools. The analysis is not going to be done only on the basis of the theoretical findings, but also on the basis of criteria, which will be determined in the introduction of the practical part. The textbooks are going to be analysed from the perspective of vocabulary at first and then mutually compared.

Obsah

Teoretická část

Úvod.....	8
1 Slovní zásoba.....	10
1.1 Definice slova.....	10
1.2 Slova autosémantická a synsémantická.....	12
1.3 Slovotvorba	12
1.3.1 Odvozování	12
1.3.2 Skládání, kompozice.....	13
1.3.3 Slovní spojení	13
2 Vývoj výuky slovní zásoby.....	15
2.1 Slovní zásoba a gramaticko-překládová metoda	15
2.2 Přímá metoda.....	16
2.3 Audiolingvální metoda	17
2.4 Komunikativní metoda	18
3 Výuka slovní zásoby	19
3.1 Velikost slovní zásoby.....	19
3.2 Co to znamená „znát slovíčko“	20
3.3 Aktivní a pasivní slovní zásoba	21
4 Kritéria pro výběr vhodné slovní zásoby	21
4.1 Kritérium četnosti.....	22
4.1.1 Využití lingvistických korpusů.....	22
4.1.2 Basic English.....	23
4.1.3 Rozsah slov.....	24
4.2 Jazyková úroveň žáka.....	25
4.3 Soulad slovní zásoby s Rámcovým vzdělávacím programem.....	26
4.3.1 Vzdělávací obor Cizí jazyk a slovní zásoba	27
4.4 Psychologický aspekt – psychická a fyzická zralost	27
4.5 Zájmy žáka	28
5 Slovní zásoba a paměť'	29
5.1 Základní druhy paměti.....	29
5.2 Role paměti při učení se slovní zásobě.....	29
6 Výuka slovní zásoby	31
6.1 Explicit approach a incidental learning approach.....	31
6.2 Presentace slovní zásoby.....	32

7	Učební strategie vedoucí k zapamatování slovní zásoby	35
7.1	Kolik slovíček by mělo být prezentováno v jedné hodině?	35
7.2	Sociální strategie	36
7.3	Kognitivní učební strategie.....	37
7.4	Paměťové učební strategie	37
7.5	Autonomní učení	40
8	Procvičování slovní zásoby	40
8.1	Typy cvičení podle struktury	41
8.1.1	Ukázka vhodných cvičení.....	42
Praktická část		
1	Učebnice	48
1.1	Funkce učebnice	48
1.2	Aspekty kvalitní učebnice	50
2	Stanovení kritérií pro analýzu učebnic z hlediska slovní zásoby	51
3	Analýza jednotlivých učebnic.....	53
3.1	Analýza učebnice Your Space	53
3.1.1	Komponenty učebnice a uspořádání učebnice s ohledem na slovní zásobu.....	53
3.1.2	Prezentace slovní zásoby.....	54
3.1.3	Procvičování slovní zásoby	58
3.1.4	Pokrytí aspektů znalosti slovíčka	59
3.1.5	Věk žáka	59
3.1.6	Četnost slovní zásoby	60
3.1.7	Jazyková úroveň slovní zásoby	61
3.1.8	Vztah ke kurikulárním dokumentům.....	63
3.1.9	Rozvoj autonomie žáka	64
3.1.10	Charakteristika učebnice z hlediska přístupu k učení se slovní zásobě.....	64
3.1.11	Charakteristika učebnice z hlediska práce s aktivní a pasivní slovní zásobou	65
3.1.12	Slovní zásoba a paměť.....	65
	Celkové hodnocení učebnice.....	66
3.2	Analýza učebnice Spaß mit Max	69
3.2.1	Komponenty učebnice a uspořádání učebnice s ohledem na slovní zásobu.....	69
3.2.2	Prezentace slovní zásoby.....	70
3.2.3	Procvičování slovní zásoby	72
3.2.4	Pokrytí aspektů znalosti slovíčka	73
3.2.5	Věk žáka.....	74

3.2.6	Četnost slovní zásoby	75
3.2.7	Jazyková úroveň slovní zásoby	76
3.2.8	Vztah ke kurikulárním dokumentům.....	77
3.2.9	Rozvoj autonomie žáka	79
3.2.10	Přístup ke slovní zásobě	80
3.2.11	Práce s aktivní a pasivní slovní zásobou	80
3.2.12	Paměťové strategie ve vztahu ke slovní zásobě	81
	Celkové hodnocení učebnice.....	82
4	Srovnání učebnic	84
	Závěr.....	94
	Summary	95
	Bibliografie.....	97

Úvod

Tématem této diplomové práce je Porovnání učebnic angličtiny a němčiny pro 2. stupeň ZŠ z pohledu slovní zásoby. Jsem studentka dvouoborového studia učitelství anglického a německého jazyka na 2. stupni základních škol. Vzhledem k mé zkušenosti s vyučováním anglického i německého jazyka v soukromé výuce jsem si vybrala k analýze právě učebnice pro výuku těchto dvou jazyků. Během výuky jsem se setkala s různými učebnicemi, nejvíce však s učebnicí *Spaß mit Max*, která se vyskytuje na základních školách poměrně často i přesto, že je staršího roku vydání (2002). Myslím si, že v době, kdy jsem navštěvovala základní školu, nebyl především ve výuce německého jazyka kladen dostatečný důraz na výuku slovní zásoby. Zajímá mne, zda a jakým způsobem učebnice cizího jazyka používané v dnešní době pracují se slovní zásobou a zda se přístup k výuce slovní zásoby změnil.

Diplomová práce je rozdělena do dvou základních částí – části teoretické a praktické. Cílem diplomové práce je seznámení se v první části se slovní zásobou z teoretického hlediska a pomocí odborných publikací stanovit kritéria pro posouzení učebnic z hlediska slovní zásoby. Na základě těchto kritérií zhodnotím a porovnáám v praktické části učebnice anglického a německého jazyka určené pro výuku na 2. stupni základní školy z hlediska slovní zásoby. Analýzu zaměřím především na prezentaci slovní zásoby, procvičování slovní zásoby, aspekty znalosti slovíčka, věk žáka, jazykovou úroveň slovní zásoby, vztah slovní zásoby ke kurikulárním dokumentům, přístupy k učení se slovní zásobě, rozlišování učebnice mezi aktivní a pasivní slovní zásobou a paměťové strategie ke dlouhodobému osvojení slovní zásoby.

Smyslem této diplomové práce je rozšířit si stávající znalosti o slovní zásobě a také přinést nové poznatky týkající se práce se slovní zásobou v učebnicích.

Při psaní diplomové práce jsem postupovala od teoretických východisek k praktické analýze.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Slovní zásoba

Tématem této diplomové práce je slovní zásoba, proto se v úvodu budu věnovat definici slovní zásoby a pojmům úzce spojeným se slovní zásobou.

První asociace, která nás napadne při zmínce o slovní zásobě, je *slovo*. To potvrzuje McCarthy (1990: 1), který říká, že jestliže mluvíme o slovní zásobě jazyka, mluvíme především o slovech daného jazyka.

Německý slovník DUDEN (2001: 1830) definuje slovní zásobu následovně. Slovní zásoba je „celek slov jednoho jazyka“ a „celek slov, kterými jedinec disponuje.“

Výraz slovo je ale příliš obecný na to, abychom jím mohli definovat slovní zásobu. Vezměme v potaz například následující slova: *die, empire, pass away, kick the bucket*. Slova *die* a *empire* jsou samostatná slova, kdežto *kick the bucket* se skládá z více slov. Ačkoliv je monomorfémních¹ slov v angličtině mnohem více než v češtině, je polymorfémní² slovní struktura v anglickém jazyce čteně zastoupena.

Jestliže uvažujeme o slovní zásobě jako celku, musíme vzít v potaz, že lexikální zásobu tvoří **lexémy** (lexikální jednotky) různého typu: **slova** (motivovaná, nemotivovaná, mono- a polysémická), **slovní spojení**, **sousloví** a **frazémy (idiomy)**. (Čermák, Filipec 1985: 14)

1.1 Definice slova

Podle McCartyho lze vnímat slova jako volně stojící položky jazyka, které nesou význam. Ortografická definice slova zní takto: „slovo je jakákoliv posloupnost písmen ohraničená na každé straně mezerou či interpunkčním znaménkem.“ Carter (1987: 4, *překlad autora*)

Podle Duškové (2006: 15) je však toto kritérium nedostačující v případě slov, jejichž pravopis kolísá, jako je tomu například u kompozit.

Slovo je podle Jílkové (2008: 13) základní jednotka, která zaujímá ve struktuře jazyka klíčovou pozici. Slovo je jednak složkou slovní zásoby a zároveň komunikačním prostředkem.

---

¹ Monomorfémní slovo – skládá-li se slovo z jediného morfému (např. *hair, clerk, win*)

² Polymorfémní slovo – skládá-li se slovo z dvou a více morfémů (např. *freedom, friends*) (Dušková 2006)

Čermák (Čermák, Filipec 1985: 31) definuje slovo takto: Slovo je „základní, centrální jazyková jednotka z hlediska slovní zásoby a gramatiky. Tato jednotka má hodnotu syntagmatickou i paradigmatickou, je centrální vzhledem k systému slovní zásoby, primární vzhledem k subsystému frazeologie a je složitě spjata se systémem gramatickým.“

Základní jednotka lexikální zásoby se nazývá **lexém**. Lexém je formálně-významová jednotka slovní zásoby zahrnující u ohebných slovních druhů morfologické paradigma, tj. úplný nebo omezený soubor slovních tvarů. Formálně jednočlenný lexém je **slovo**, vícečlenný lexém je **frazém** a **sdužené pojmenování**. (Čermák, Filipec 1984: 28)

Carter (1987: 6) dodává, že lexém je abstraktní jednotka, která tvoří základ pro varianty lexému. Jako příklad uvádí slovíčko *bring*. *Bring* je lexém, který slouží jako základ pro různé gramatické varianty: *bring, brought, brings, bringing*. Pokud má určité slovo více tvarů, obvykle v důsledku skloňování nebo časování, označují se tyto jednotlivé tvary jako **alolexy**.

Dušková (2006: 15) říká, že slovo i morfém lze definovat jako stabilní komplex fonémů majících určitý význam. Zároveň však dodává, že slovo a morfém se liší stupněm samostatnosti a možností dalšího dělení. Zatímco **slovo** je útvar samostatný a většinou dělitelný v menší složky (morfémy), **morfém** je útvar nesamostatný a morfologicky dále nedělitelný. Z toho vyplývá, že existence morfému je vázána na slovo. Čermák toto tvrzení potvrzuje tím, že vytýká západním lingvistům stejné generace jejich přehlížení rozdílu mezi slovem a morfémem. Říká, že slova, tedy lexémy, se sestávají z morfémů, nikoli naopak.

Römer a Matzke definují morfém jako „nejmenší jednotku jazyka nesoucí význam“ (2010: 7, *překlad autora*) a přirovnávají morfém ke stavebním kamenům slov.

Z hlediska morfologického dělíme slova na **monomorfénní** a **polymorfénní**. S monomorfénními slovy se v anglickém jazyce setkáme mnohem více než v češtině. Mýlně se však považují za slova monomorfénní slova jednoslabičná. Slova *travel* a *open* jsou stejně tak monomorfemická, jako slova *hair, clerk* či *win*.

Polymorfénní slova jsou ta, která na rozdíl od slov monomorfénních obsahují jeden a více morfémů. V anglickém jazyce jsou to například slova *freedom, helpless*. Dále se hovoří o slovech polymorfénních v případě, že je přítomná flektivní koncovka, např. *friend-s, he laugh-ed*.

1.2 Slova autosémantická a synsémantická

Slova dělíme na **autosémantická**, neboli plnovýznamová. Tato slova mohou sama o sobě realizovat větu. Slova plnovýznamová zahrnují podstatná jména (*man, Haus*), přídavná jména (*large, schön*), slovesa (*find, wohnen*) a příslovce (*brightly, gut*). Další skupinou jsou slova **synsémantická**. Tato slova nemohou stát sama. Význam synsémantik je relační, vztahový, tj. závisí na spojení příslušné jednotky se substantivem, popř. i se slovesem a s větnou výpovědí nebo s větným členem (u spojek a částic). (Čermák, Filipec 1984: 39)

V anglickém jazyce jsou to například členy *a* a *the*, přivlastňovací zájmena nesamostatná, předložky *of, to*, spojky *as, if* atd.

Podskupinu slov synsémantických tvoří slova **gramatická**, neboli funkční (*angl. grammatical words, functional words, něm. Grammatische Wörter*), a slova **pomocná**. Pomocná slova se liší od synsémantik svou morfológickou utvářeností. (Dušková 2006: 16) Ovšem je nutné podotknout, že v anglickém jazyce sloveso *být* ve významu existovat a sloveso *mít* ve významu vlastnit jsou slova plnovýznamová, nikoliv synsémantická.

1.3 Slovo tvorba

Slovo tvorba je nauka o tvoření slov. Erhart ji definuje následovně: „Slovo tvorba je souhrn morfosyntaktických procesů, které umožňují tvorbu nových jednotek na základě lexikálních morfémů.“ (Erhart 1990: 81)

Nová jednoslovná pojmenování vznikají na základě již existujících slov a to buď **odvozováním** (*angl. derivation, něm. Derivation*), **skládáním** (*angl. compounding, něm. Komposition*), **zkracováním** (*angl. abbreviation, něm. Kurzwortbildung*), nebo **přejímáním z cizích slov** (*angl. borrowing, něm. Entlehnung*).

1.3.1 Odvozování

Jak již bylo v diplomové práci zmíněno, slova se mohou skládat z jednoho či více morfémů. Čechová (2000: 18) popisuje morfém jako nejmenší jednotku nesoucí význam v jazyce, která má funkci stavební, funkci tvořit vyšší významové jednotky – slova a jejich tvary. Monosylabická slova se skládají jen ze základu, neboli báze či **bázového morfému** (*angl. free morpheme, něm. Basismorpheme*).

Naproti tomu stojí **morfémy derivační**. Takové morfémy se nazývají **afixy** a dále se dělí na prefixy, sufixy a infixy. Tyto tři morfémy se liší podle toho, kde jsou ve slově umístěny. **Prefixy** neboli předpony stojí před základním morfémem. Příkladem může být slovo *enrich*, které se skládá z prefixu *en-* a základního morfému *rich*.

Suffixy neboli přípony stojí za základním morfémem. **Infixy** mají pozici uvnitř slova. Dušková (2006: 18) upozorňuje, že afixy, se na rozdíl od flektivních morfémů liší tím, že mají funkci slovotvornou. To znamená, že odvozují od základu nové slovo s jiným významem. Pro srovnání uvádím slova *enrich* a *richer*. Předponou *en-* jsme vytvořili slovo s jiným významem, naproti tomu flektivní morfém *-er* ve slově *richer* netvoří nové slovo, nýbrž tvar od téhož slova. Tyto morfémy mají tedy funkci tvaroslovnou. Mezi nejužívanější předpony v anglickém jazyce se řadí *un-*, *in-*, *dis-*, *re-*, v německém jazyce je to potom *aus-*, *an-*, *auf-*, *ge-*, *zu-*.

Z přípon se do skupiny nejčastějších v anglickém jazyce řadí *-ment*, *-ion*, *-age*, *-ance/ence*, *-ing*, *-er*, *-or*, *-ee*, *-ness*, *-ity*, mezi německé přípony patří například *-schaft*, *-ung*, *-chen*.

1.3.2 Skládání, kompozice

Složenina je slovo, které se skládá z nejméně dvou jiných lexémů. V angličtině se složená slova nejčastěji píší dohromady, jako například slovo *drawbridge*. Stejně tak je tomu v jazyce německém - *Viersternehotel*. U kompozit obsahující cizí elementy se v angličtině vyskytuje spojovací vokál, například ve slově *speedometer*. Pravopis kompozit však kolísá. Lze se setkat i s pravopisem se spojovací čárkou (*air-conditioning*) nebo s pravopisem s psaním slov zvlášť nebo se spojovací čárkou. Lze tak použít jednak *washing machine* (BrE), ale i *wasching-maschine* (AmE). Jednotlivá kompozita si v angličtině a češtině často neodpovídají.

1.3.3 Slovní spojení

O spojení slov mluvíme tehdy, zachovávají-li si slova svůj význam i své morfologické paradigma³, u spojení významově anomálních (*starý mládenec*) nebo při omezení paradigmatu (*vzít roha*) jde o složky spojení nebo slovní tvary. (Čermák, Filipec 1984: 104)

1.3.3.1 Volná spojení slov

Volná spojení slov utvářejí monosémická slova⁴, z nichž každé má samostatnou referenci a je přemístitelné (Čermák, Filipec 1984: 104). Pro příklad uvádím následující volné spojení slov:

³ **Paradigma** znamená vzor, model nebo schéma. V lingvistice se jedná o soubor tvarů ohebného slova. (Veselý 2012)

⁴ Lexém s jedním významem je označován jako monosémický, s více významy jako polysémický. (Poštolková, Machač 1988)

vysoký/panelový/první/drahý dům nebo *jde domů/k lékaři/ do školy* atd. V německém jazyce se na úrovni A2 můžeme setkat například se spojením *kalt wie Eis* nebo *alte Freunde*. Taková slova jsou volně kombinovatelná, nahraditelná a význam těchto spojení slov je zcela zřejmý.

1.3.3.2 Ustálená spojení slov

Proti volným spojením slov stojí spojení ustálená. Mají význam jednoho slova, nelze některé ze slov nahradit synonymem. Mezi ustálená spojení slov patří frazémy a idiomy.

Frazém neboli frazeologismus je ustálené spojení slovních tvarů slov s vlastním významem. Jedná se například o sousloví, rčení, pořekadlo, přirovnání či přísloví apod. Jejich vznik je podmíněn neustálým vývojem jazyka, zvláště v jeho schopnostech kombinačních. (Čermák 1983: 496)

Čermák (1984: 177) vymezuje definici idiomu a frazému takto: „idiom a frazém je jedinečné spojení minimálně dvou prvků, z nichž některý (popř. žádný) nefunguje stejným způsobem v jiném spojení (resp. více spojeních), popř. se vyskytuje pouze ve výrazu jediném.“

Dále dodává: „Frazém je syntagma prvků, z nichž jeden je z hlediska druhého členem extrémně omezeného a zavřeného paradigmatu.“ (Čermák 1984: 177) Z toho vyplývá, že na rozdíl od volného spojení slov, nelze slova ve frazému jakkoliv zaměňovat. Tato informace je velmi důležitá pro učitele cizího jazyka, neboť výuka frazému se díky povaze volných spojení slov a ustálených spojení slov může v zásadě lišit.

Podle Jílkové (2008: 75) patří mezi hlavní znaky frazeologizmů jednak stabilita, což znamená, že obměna nebo výměna slova za synonymum není možná (*Wie Katz und Maus X Wie Katz und Ratte*). Dalším znakem je idiomaticita. Idiomaticitou se rozumí vlastnost slovního spojení, kdy se význam celého spojení nedá odvodit z významů jednotlivých slov. Určit význam frazému překladem jednotlivých slov většinou není možné. Frazém nese zcela jiný význam než volné spojení slov. (Burger: 2007)

Idiom se chápe v poslední době jako synonymum k výrazu *frazém* s tím, že označení frazém zdůrazňuje formální (morfosyntaktickou) a idiom sémantickou (významovou) stránku téhož výrazu. (Čermák 1983: 492)

Ačkoliv se na úrovni A2 k výuce idiomů příliš nedostaneme, některé často používané idiomy lze ve výuce uvést. Mezi hojně užívané anglické a německé idiomy patří například:

To be a piece of cake. – Být snadné/lehké.

Ende gut, alles gut. – Konec dobrý, všechno dobré.

Dle mého názoru je morfologická a lexikální znalost slov pro učitele cizího jazyka velmi důležitá. Na základě této znalosti mohou učitelé plánovat výuku, zapojovat do hodin různá praktická cvičení a hry a nasměrovat žáky ke správnému učicímu procesu. Myslím si, že znalost stavby slov je nezbytná nejenom pro učitele, ale i vědce a autory učebnic. Pomáhá autorům knih správně strukturovat učebnice z hlediska výběru vhodné slovní zásoby.

2 Vývoj výuky slovní zásoby

V této části mé diplomové práce bych se ráda věnovala vývoji a důležitosti slovní zásoby napříč vybranými výukovými metodami.

Důležitost slovní zásoby zastiňovala několik desítek let gramatika a slovní zásoba bývala častokrát v pozadí výuky. Výuka a učení se slovní zásobě bylo téměř ve všech fázích osvojování druhého jazyka (*angl. SLA – Second language acquisition, něm. Zweitspracherwerb*) podceňováno a zanedbáváno. Vědci a učitelé upřednostňovali syntax a fonologii jako „vážnější kandidáty pro teoretizaci“ (Richards 1976: 77, *překlad autora*).

Přelom ve vnímání slovní zásoby ve výuce nastává v sedmdesátých letech 20. století, kdy se v rámci komunikativní metody dostává slovní zásoba opět do popředí. Lingvisté se na přelomu 20. a 21. století shodují na tom, že slovní zásoba je nejdůležitější součástí učiva při učení se cizímu jazyku. Myslím si, že bez dostatečné znalosti slovní zásoby nelze použít jazyk a komunikovat. Norbert Schmitt toto tvrzení potvrzuje: „Slovní zásobou lze zajistit úspěšnou komunikaci i bez podpory jiných aspektů systému jazyka.“ (Schmitt 2000: xi, *překlad autora*)

Podstata tohoto tvrzení plyne z výzkumů lingvistů a vědců, studií lingvistických korpusů a vztahu slovní zásoby k ostatním lingvistickým vědám, jako třeba fonologii a gramatice.

Výuka jazyka procházela v anglickém i německém jazyce stejnými změnami a stejně tak slovní zásoba nabývala v různých historických etapách na své důležitosti.

2.1 Slovní zásoba a gramaticko-překladová metoda (*angl. The Grammar Translation Method, něm. Die Grammatik-Übersetzungs-Methode*)

Základy gramaticko-překladové metody lze datovat již do 18. století. Tato metoda se využívala na veřejných školách v Prusku. Cílem bylo připravit studenty na čtení a psaní

klasických materiálů a složit standardizované zkoušky. Studentům byly vykládány gramatické jevy v jejich mateřském jazyce. Hodina se skládala z čtení vybraného úseku a překladu slovíček a testu. (Coady and Huckin 1997: 5)

Slovní zásoba byla vybírána hlavně podle její schopnosti ilustrace gramatického jevu. Důraz byl kladen především na správnost jazyka. Chyby se jevily jako nepřipustné. Slovní zásobu se žáci učili nazpaměť a její znalost byla upevňována drilem. Velmi malá pozornost byla věnována výslovnosti slovní zásoby, důležitou roli hrála správná psaná forma. (Janíková 2015: 25)

Tato metoda je kritizována pro její zaměření pouze na gramatické jevy a pro její silnou pedantnost. Jako odpověď na gramaticko-překladovou metodu se vyvinula přímá metoda (*angl. Direct Method*).

2.2 Přímá metoda (*angl. Direct method, něm. Die direkte Methode*)

Přímá metoda se vyvíjela koncem 19. století. Za jejím zrodem stojí L. Sauveur, který tuto metodu vyvinul ve Spojených státech. Metoda se v Evropě proslavila díky Maxmilianovi Berlitzovi. (Coady and Huckin 1997: 8) Důležitou osobou tohoto hnutí byl Wilhelm Viëtor, německý lingvista, který kritizoval gramaticko-překladovou metodu, především pak učení se zpaměti, dril slovíček a pravidel (Janíková 2008: 26). Přímá metoda zdůrazňovala na rozdíl od gramaticko-překladové metody kontakt s mluveným jazykem. Poslech stál v centru všech řečových dovedností.

Na rozdíl od gramaticko-překladové metody nebyl kladen důraz na gramatická pravidla. Podle přímé metody má výuka probíhat v cílovém jazyce. Slovní zásoba by rovněž neměla být překládána do mateřského jazyka. Význam slovní zásoby pak může být prezentován pomocí obrázků, demonstrace nebo poukázáním na určité objekty. (Schmitt 2000:12) Důležitým principem této metody je názornost. Slovní zásoba se vyučuje tak, že žákovi jsou předměty znázorněny, ukázány. Ať už si učitel vezme požadované předměty do třídy nebo vezme žáky mimo třídní prostor, předměty učitel pojmenuje v cílovém jazyce, nepoužívá však jazyk mateřský. (Janíková 2008: 27) Podle Schmitta se pouze slova abstraktní prezentovala tradiční metodou. To znamená, že slovní zásoba byla seskupována podle témat a asociací. (Schmitt 2000: 12)

Dle mého názoru kladla přímá metoda na učitele vysoké nároky. Vyžadovala, aby učitelé byli v cílovém jazyce velmi zdatní, což nemohlo být vždy splněno. Nejlepším učitelem, využívající k naučení jazyka přímou metodu, je tak rodilý mluvčí. Myslím si, že takovému požadavku mohlo vyjít vstříc jen velmi málo škol.

Další problém, který v této metodě vidím, je, že v této metodě není brán ohled na mateřský jazyk. Důraz je kladen pouze na cílový jazyk, ale i poukázání na společné a rozdílné rysy jazyka může podle mého názoru studentovi pomoci v jeho osvojení.

Přímá metoda téměř ignoruje čtení. Hodiny byly zaměřené na poslech a mluvení a čtení nebyla věnována pozornost. V dnešní době však víme, že čtení je důležitou dovedností při osvojování jazyka. Tohoto nedostatku si všimnul Michael West, britský lingvista a založil přístup zvaný *Reading method*. Tato metoda se spolu s gramaticko-překládovou metodou a metodou přímou prolínala až do druhé světové války. (Schmitt 2000: 13)

2.3 Audiolingvální metoda (*angl. Audiolingual Method, něm. Die audiolinguale Methode*)

Během druhé světové války bylo zapotřebí porozumět cizím jazykům. Nešlo jenom o jazyky evropské. Vystala potřeba naučit se i exotické jazyky a to v co možná nejkratším čase. Bylo však zjištěno, že všechny doposud využívané metody nejsou vhodné k dosažení toho nejdůležitějšího – porozumění a konverzaci. Pouze zlomek lidí se v té době dokázal domluvit plynně cizím jazykem. Bylo nutné najít nějaký způsob, jak naučit vojáky rychle konverzaci a porozumění v cizím jazyce. Američtí strukturalisté tak vyvinuli novou metodu, ve které se mísí prvky přímé metody a tzv. behaviorismu. (Zajícová 2002: 15) Základem behaviorismu je myšlenka, že učení se jazyku je „výsledkem návykového formování“ (Schmitt 2000: 13, *překlad autora*). Behaviorismus říká, že lidské chování probíhá na základě podnětu a reakce. (Janíková 2015: 28)

Velká pozornost byla věnována výslovnosti, intenzivnímu drilování mluveného jazyka, učení se z paměti a větné konstrukci. (Schmitt, 2000: 13) Slovní zásoba byla vybírána podle obtížnosti a to tak, aby byla pro posluchače jednoduchá. Slovní zásoba nebyla prezentována, ani zvlášť učena. (Coady 1993: 4)

Americký lingvista Noam Chomsky nesouhlasil s teorií behaviorismu a stejný názor zastával i u audiolingvální metody. Noam Chomsky odmítal myšlenku, že by jazyk měl být vyučován drilem a formováním zvyku. V této době se na jazyk se začalo nahlížet jako na „množinu

abstraktních pravidel, o kterých se předpokládalo, že jsou vrozené.“ (Schmitt 2000: 14, *překlad autora*) Z tohoto postoje se postupně vyvinula komunikativní metoda.

2.4 Komunikativní metoda (*angl. CLT – Communicative Language Teaching, něm. Die kommunikative Methode*)

Na rozdíl od audiolinguální metody, při níž byla výuka zaměřena na správnost výpovědi mluvčího, se pozornost komunikativní metody přenesla na schopnost mluvčího plynule hovořit. Komunikativní metoda se vyvinula v 70. letech 20. století.

Tato metoda znamená přelom ve vnímání slovní zásoby. Nunan říká, že pokud je student vybaven dostatečnou slovní zásobou, může jazyk použít k úspěšné komunikaci a to i v případě, že se vyhne některým gramatickým konstrukcím. Nunan dále říká, že pokud student nemá dostatečně rozsáhlou znalost slovní zásoby, mizí tím jeho vyjadřovací schopnosti. (Nunan 1991)

Podstatou této metody je konverzace v reálném životě a co možná největší podobnost s reálným životem. Hlavním cílem je rozvíjení všech čtyř základních řečových dovedností (poslech, mluvení, čtení, psaní). Studenti vyučovaní pomocí této metody jsou schopni se domluvit v jakékoliv situaci. Tato metoda se osvědčila učitelům a žákům nejvíce, protože dle mého názoru klade největší důraz na potřeby žáka.

Shrnutí

Důležitost řečových dovedností se od 18. století značně změnila. Zatímco během 19. století se výuka cizího jazyka zaměřovala spíše na gramatická pravidla, ve století dvacátém se zájem výuky upíral ke všem dovednostem stejně. Cílem výuky se však nyní stává hlavně schopnost mluvčího plynule komunikovat a porozumět výpovědím v cizím jazyce. Důležitost slovní zásoby se proměňovala podle dané metody. Gramaticko-překladová metoda, stejně jako metoda audiolinguální, nahlížela na výuku slovní zásoby jako na formování zvyku a slovní zásoba tak byla vyučována drilem. Moderní metody vyučování drilem odmítají a přiklání se k výuce slovní zásoby přirozenou a zábavnou cestou.

Tento posun také dokládají učebnice cizího jazyka. Porovnáme-li moderní učebnice cizího jazyka s dříve používanými učebnicemi, vidíme značný rozdíl v prezentaci slovní zásoby. Slovní zásoba je v dnešní době již důležitou součástí učení se cizímu jazyku.

3 Výuka slovní zásoby

3.1 Velikost slovní zásoby

Při výuce cizích jazyků vyvstává otázka, jak velké rozpětí slovní zásoby je třeba znát, aby žák ovládal cílový jazyk. Přesný rozsah celkové slovní zásoby však není jednoduché určit. Autoři se v počtu často liší.

Janíková (2015: 59) říká, že většina odhadů se shoduje na rozpětí mezi **300.000 a 500.000 slov v jazyce německém**. Römer a Matzke (2010) upřesňují, že zmíněný počet slov neobsahuje odborné termíny. Pokud vezmeme v potaz odborné termíny, jedná se o 5 – 10 milionů slov. Janíková dodává, že nikdo neovládá veškerou slovní zásobu svého jazyka.

Průměrný rodilý mluvčí ovládá maximálně 15.000 slov. Myslím si, že při počtu ovládaných slov záleží především na vzdělání člověka, jeho povolání, zájmech a trávení volného času. Z empirických výzkumů vyplývá, že k úspěšné recepci textů a k aktivnímu zvládnutí běžných denních situací si člověk vystačí pouze se zlomkem zmiňovaných 15.000 slov. „Prvními 1000 slovy můžeme více jak 80 procent slovní zásoby všech běžných textů obsáhnout, dalšími 1000 slovy ovládneme dalších 8 – 10 procent. Dalšími tisíci slovy 4 procenta a čtvrtou tisícovkou obsáhneme další 2 procenta.“ (Bohn, Schreiter 1996) Z toho vyplývá, že prvních 4000 slov tvoří průměrně 95 procent všech běžných textů a každodenní konverzace.

Názory týkající se rozsahu slovní zásoby v jazyce anglickém se opět liší.

Claiborne (1983) říká, že se jedná od **400.000 – 500.000 slov**.

Crystal (1999: 32) uvádí, že rozsah slovní zásoby leží někde mezi **500.000 – 2 miliony**. Goulden (1990) říká, že absolvent vysoké školy ovládá slovní zásobu o velikosti **20.000 slovních čeledí** (*angl. world families*). Pro doplnění uvádím definici slovních čeledí podle Urové (2012: 64, *překlad autora*): „Termín slovní čeledě (*angl. word families*) zahrnuje skupiny slov, které mají v základu stejný kořen slova (např. *nation, nationalize, national, international*).“

Nation a Waring (1997) se téměř shodují s Gouldenem, když tvrdí, že při určení rozsahu slov je vhodné použít pravidlo jednoho roku, samozřejmě s výjimkou prvních několika let. 20ti letý student by pak měl ovládat slovní zásobu o rozsahu **20.000 slov**.

3.2 Co to znamená „znát slovíčko“

Dokonce i v dnešní době najdeme mezi učiteli ty, kteří pod pojmem „znát slovíčko“ rozumí pouze jeho receptivní a produktivní znalost. Učitel cizího jazyka by však měl při výuce slovní zásoby vzít v potaz i následující aspekty znalosti slovíčka. Podle Nationa (1990: 31) je znalost slovíčka velmi komplexní a zahrnuje následující aspekty:

- význam slova
- psanou podobu slova
- mluvenou podobu slova
- gramatické použití slova
- použití slovíčka v rámci idiomů
- asociace spojené se slovíčkem
- četnost výskytu slovíčka

Všechny tyto aspekty jsou nutné podle Nationa znát, pokud chceme slovní zásobu použít v různých jazykových situacích v běžném životě.

S Nationem se shodují i ostatní lingvističtí autoři. Pro příklad uvádím výčet podle Urové (1996), která říká, že jestliže žák opravdu zná slovíčko, pak zná jeho

- formu (výslovnost a psanou podobu slova)
- gramatiku
- slovní spojení, ve kterých se slovíčko vyskytuje
- denotační a konotační význam slovíčka
- významové vztahy (synonymie, antonymie, hyponymie)

Znalost slovíčka definuje i Harmer (1991: 156). Harmer říká, že znalost slovíčka zahrnuje:

- význam
- použití slovíčka
- formu
- gramatiku

Jiní lingvisté, McCarty a O'Dell (1994) se shodují s předchozími autory, když říkají, že nestačí znát pouze význam slova, ale i výslovnost, gramatické zvláštnosti a také výrazy, se kterými se slovíčko nejčastěji spojuje.

3.3 Aktivní a pasivní slovní zásoba (*angl. active/productive, passive/receptive vocabulary/ něm. Aktive Wortschatz/ passive Wortschatz*)

Slovní zásobu dělíme také na aktivní a pasivní. Jílková (2008: 60) říká, že aktivní slovní zásobou jsou všechna slova, která mluvčí aktivně používá, a pasivní zásobou jsou veškerá slova, kterým člověk pouze rozumí, ale sám je není schopen použít.

Harmer (1991: 159) potvrzuje definici Jílkové, když říká, že aktivní slovní zásobu se žáci naučili a měli by být schopni ji použít, pasivní slovní zásobu jsou žáci schopni sice rozpoznat, ale nejsou schopni ji v samostatné produkci použít.

Podle Schmitta (2000: 4) je receptivní slovní zásoba spojena s poslechem a čtením. Pokud jsme však schopni slovo produkovat při mluvení a psaní, pak je toto považováno za produktivní znalost slovní zásoby.

Beneš (1970: 106) říká, že aktivní slovní zásoba je vždy menší. Beneš dodává: „Poměr mezi aktivní a pasivní slovní zásobou osvojovanou při učení se cizímu jazyku nelze přesně číselně vyjádřit. Odhady o jejich poměru kolísají mezi 1:2 až 1:5.“

Janíková (2015: 59) dělí slovní zásobu na aktivní/produktivní, pasivní/receptivní a navíc i **potenciální**. K potenciální slovní zásobě patří všechna odvozená slova a složeniny, která jsou pro studenta sice nová, ale může na základě svých znalostí odhadnout jejich význam.

4 Kritéria pro výběr vhodné slovní zásoby

V návaznosti na předchozí kapitolu bych se nyní ráda věnovala tématu výběru slovní zásoby. Výběr slovní zásoby je důležitým článkem výuky, neboť vhodný výběr slovní zásoby vede k rychlému osvojení si cizího jazyka.

Nejvíce je od autorů zmiňované **kritérium četnosti**. Dále se autoři zabývají také termínem **rozsah** slovní zásoby. Pro zjištění četnosti a rozsahu slovní zásoby v anglickém jazyce se využívá takzvaných korpusů.

Při výběru vhodné slovní zásoby je potřeba brát v úvahu nejenom měřitelné aspekty slovní zásoby, ale i psychologický aspekt výběru slovní zásoby. Mezi takový aspekt patří **psychická a fyzická zralost žáka**.

Při výběru vhodné slovní zásoby je důležité zahrnout obsah **Rámcového vzdělávacího programu**, který stanovuje očekávané výstupy a učivo v daném předmětu. Rámcovým vzdělávacím programem se musí české školy řídit, neboť představuje závazný kurikulární dokument vydaný v rámci Národního programu rozvoje vzdělávání v ČR. Podle RVP si poté jednotlivé školy vytvářejí vlastní Školní vzdělávací program.

Dalším důležitým kritériem je jednoznačně **jazyková úroveň žáka**, kterou se v mé diplomové práci budu dále také zabývat.

Protože učení musí dle mého názoru žáky bavit, je žádoucí i při výběru vhodné slovní zásoby vzít v potaz **zájmy žáka**.

4.1 Kritérium četnosti (angl. frequency, něm. Häufigkeit)

4.1.1 Využití lingvistických korpusů

Pomocí korpusů lze zkoumat například četnost slovní zásoby. Proces zjišťování četnosti slovní zásoby je velmi jednoduchý. Počítačový program spočítá počet výskytu daného slova a výsledek ukáže na obrazovku.

Korpusová lingvistika je poměrně mladým odvětvím lingvistiky. Vyvinula se až díky počítačům a informačním technologiím. Umožňuje ukládat do počítačových pamětí rozsáhlé textové soubory, zpracovávat je a manipulovat s nimi podle zadaných kritérií. (Čermák 2006: 63)

Schmitt uvádí definici korpusů: „Korpusy jsou jednoduše řečeno rozsáhlé sbírky nebo databáze jazyka, zahrnující rozpětí od několika slov až po celé knihy.“ (2000: 68, *překlad autora*)

Takové korpusy umožňují nejenom vědcům, autorům knih a tvůrcům učebních osnov, ale i učitelům a studentům použít reálná data a vybrat tak vhodnou slovní zásobu pro tvorbu učebnic nebo při přípravě výuky cizího jazyka.

Nejnámějším vědcem, který se zabýval četností slovní zásoby, je Michael West. Tento anglický učitel a vědec vydal v roce seznam, *A General Service of List of English Words*, v němž zveřejnil dva tisíce nejčetnějších slov. West říká, že člověk, který zná všechna slova

z tohoto seznamu, je schopen porozumět v průměru 90-95ti % hovorové řeči a 80-85ti % běžného psaného textu (West 1953). West ve svém seznamu nahradil archaická slova slovy moderními. Proto lze najít v tomto seznamu místo slov *isle, nought a ere* slova *island, nothing a before*.

Pro představu uvádím některá slova z Westova seznamu a jejich umístění dle četnosti:

1. the; 43. man; 50. go; 67. like; 81. day; 102. good; 116. hand; 137. school; 176. head; 193. play; 215. live; 232. woman; 342. teach; 412. answer; 5898. Earth (West 1953)

Při práci s kritériem četnosti je zapotřebí vzít v potaz, zda se daný korpus zaměřuje na mluvený či psaný diskurz nebo zda pracuje s oběma diskurzy najednou. Například slova jako *know, well, got, think a right*, se objevují četněji na seznamu mluveného diskurzu.

Tato slova jsou součástí interpersonálních frází (např. *you know, I think, well, right*) a jiných forem diskurzů, které jsou charakteristické pro mluvený projev. (Schmitt 2000: 74)

Schmitt (2000: 73) představuje ve své knize tři různé korpusy. CIC korpus obsahuje seznam nejčetnějších slov a anglickém jazyce. Tento korpus se opírá o psaný diskurz. Dále Schmitt představuje korpus CANCODE, jenž obsahuje nejčetnější slova objevující se v mluvené angličtině.

V obou zmíněných korpusech se ukázala jako nejčetnější slova gramatická. Gramatická slova jsou proto jednou z nejdůležitějších součástí slovní zásoby. Pro příklad uvádím výsledek korpusu podle Schmitta (2000: 72). Mezi nejčetnějšími padesáti slovy se vyskytují slova *the, and, one, one, that* a všechna osobní zájmena.

4.1.2 Basic English

Seznam na podobném principu vytvořil ve 30. letech 19. století C.K.Odgen a I.A.Richards. Tento seznam obsahující 850 slov je znám jako **Basic English**. Autoři říkají, že tento seznam slov „se lze rychle naučit a vyjadřuje jakýkoliv význam, který je zapotřebí ke komunikaci v anglickém jazyce.“ (Schmitt 2000: 15, *překlad autora*) Takovéto minimální slovní zásoby dosáhli autoři tím, že slova, která lze parafrázovat, do seznamu nezařadili. Takže například slova *ask a want* v seznamu nelze najít, protože tato slova lze parafrázovat frází *put a question a have a desire for* (Carter 1998: 25).

Odgen a Richards rozdělili seznam na 150 položek představující vlastnosti (*angl. Qualities*), kam patří zejména přídavná jména, 600 věcí (*angl. Things*), kde se objevují podstatná jména, a 100 operací (*angl. Operations*), které zahrnují různé slovní druhy.

Při zamyšlení nad těmito seznamy minimální slovní zásoby z hlediska jejich praktického využití lze dojít k závěru, že využití těchto seznamů je pro učitele cizího jazyka vhodné a to z toho důvodu, že usnadní výběr slovní zásoby a také pomůže s rozhodováním mezi aktivní a pasivní slovní zásobou.

Při práci se seznamy minimální slovní zásoby je však zapotřebí opatrnosti. McCarthy (1990:67) upozorňuje, že je třeba vzít v potaz následující aspekty. Uživatel korpusů by měl zohlednit, zda je daný korpus založen na práci s mluveným jazykem, psaným jazykem nebo obojím. Vhodné je také zaměřit se na aktuálnost dat. „Kdy byl korpus vyhotoven? Obsahuje korpus aktuální data?“ (McCarthy 1990: 67, *překlad autora*) Pro vyučující cizího jazyka je velmi důležité vědět, zda jsou seznamy aktualizované a berou v potaz slova moderního světa, jako například slova *počítač* nebo *video*.

Mezi další otázky, které by měly být zohledněny při práci s korpusem, patří podle McCarthyho následující. „Zahrnuje korpus široký rozsah textů, témat a situací? Počítá korpus spojení slov jako jedno slovo nebo je odděluje?“ (McCarthy 1990: 67, *překlad autora*)

Podle Nationa (1983: 11) není využití Basic English tak vhodné, jak se na první pohled zdá být. Nation argumentuje tím, že těchto 850 základních slov má 12 425 významů. Z toho vyplývá, že vyučující by narazil na dilema, na které z těchto několika významů jednoho slova se má zaměřit. Dále bylo seznamu Basic English vytknuto, že nebyl příliš vhodný pro sociální interakci. Basic English totiž neobsahuje klíčové komunikační fráze, jako třeba *Goodbye*, *Thank you* a slova běžného denního užití jako je *Mr* a *Mrs*, *big*, *never*, *sir*, nebo *want*.

Četnost slova se stala důležitým kritériem při výběru slovní zásoby. Nezhledňuje však fakt, že je třeba se zaměřit nejenom na četnost slov, ale i na situaci, ve kterém se slovní zásoba vyskytuje. Například slova *pencil*, *pencilcase*, *ruler* nebo *blackboard* pravděpodobně nenajdeme na seznamu nejčetnější slovní zásoby, ale jsou nezbytná pro výuku ve třídě.

4.1.3 Rozsah slov

Slovo může být relativně časté, ale může se objevit pouze v několika textech. To znamená, že četnost slova na rozdíl od jeho rozsahu je velká. Slova, která jsou vhodná pro výběr do zařazení do výuky, by měla být nejenom častá, ale měla by splňovat i vysokou úroveň

rozsahu. Slova, která mají velký rozsah „se objevují napříč širokou škálou textů.“ (McCarthy 1990: 69, *překlad autora*) Měření rozsahu probíhá tak, že se porovná výskyt jednoho slova v části daného korpusu a poté se porovná s celým korpusem. (McCarthy 1990: 69) Johansson, švédský lingvista, zkoumal rozsah slov ve své studii o slovní zásobě. V knize *Some Aspects of the Vocabulary of Learned and Scientific English* porovnal slovní zásobu s ohledem na její výskyt v celém korpusu a ve vědeckých textech. Podle Johanssona se například slova *have* a *followed* vyskytují ve stejném rozsahu jak ve vědeckých, tak v obecných korpusech. Naproti tomu slovo *hypothalamic* se objevuje téměř pouze ve vědeckých textech. (McCarthy 1990: 70)

4.2 Jazyková úroveň žáka

Dalším nezanedbatelným kritériem pro výběr vhodné slovní zásoby je jazyková úroveň žáka. Ve své diplomové práci se zabývám slovní zásobou pro 2. stupeň základní školy. Na druhém stupni základních škol se žáci učí slovní zásobě na úrovni A2.

Úroveň A2 je detailně popsána v dokumentu *Společný evropský referenční rámec pro jazyky: Jak se učíme jazykům, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotíme (SEERR)*. Tento dokument byl vypracován za účelem porovnání vzdělání osob v oblasti znalosti cizích jazyků v rámci Evropské Unie. Úroveň A2 je jedna ze šesti úrovní znalosti cizího jazyka. Tato úroveň má anglický název Waystage (Na cestě). (Společný evropský referenční rámec pro jazyky 2002: 24)

Nejdříve bych ráda představila tuto úroveň globálně. Taková jednoduchá globální prezentace zjednoduší vysvětlení systému uživatelům, kteří nejsou specialisté v oboru.

Uživatel základů jazyka na úrovni A2 rozumí větám a často používaným výrazům, které se ho/jí bezprostředně týkají (např. základní informace o něm/ní a jeho/její rodině, o nakupování, místopisu a zaměstnání). Dokáže komunikovat prostřednictvím jednoduchých a běžných úloh, jež vyžadují jednoduchou a přímou výměnu informací o známých a běžných skutečnostech. Umí jednoduchým způsobem popsat svou vlastní rodinu, bezprostřední okolí a záležitosti týkající se jeho/jejích nejnaléhavějších potřeb. (Společný evropský referenční rámec pro jazyky 2002: 24)

V mé diplomové práci je také důležité uvést, jaký rozsah slovní zásoby by měl uživatel základů jazyka na úrovni A2 ovládat. „Lexikální kompetence, znalosti slovní zásoby určitého jazyka a schopnost jich používat, se skládá z lexikálních jednotek a gramatických slov.“ (Společný evropský referenční rámec pro jazyky 2002: 112).

Rozsah slovní zásoby definuje SERR následovně.: Uživatel základů na úrovni A2 má dostačující slovní zásobu k tomu, aby fungoval(a) v běžném denním styku v rámci známých situací a témat. Má dostačující slovní zásobu k tomu, aby vyjadřoval(a) základní komunikativní potřeby. Má dostačující slovní zásobu k tomu, aby se vypořádal(a) s nejzákladnějšími jazykovými potřebami.

Uživatel základů na úrovni A2 „ovládá omezený repertoár slovní zásoby, která se vztahuje ke konkrétním každodenním potřebám.“ (Společný evropský referenční rámec pro jazyky 2002: 114)

4.3 Soulad slovní zásoby s Rámcovým vzdělávacím programem

Další kritérium pro výběr slovní zásoby představuje Rámcový vzdělávací program. V České republice vymezil Národní program rozvoje vzdělávání (tzv. Bílá kniha) dva typy vzdělávacích programů – státní a školní. Na státní úrovni hovoříme o Rámcovém vzdělávacím programu. (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: verze platná od 1.9.2017) Ten dělíme dle typů vzdělávání – rozlišujeme Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (RVP PV), Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV), Rámcový vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání a Rámcový vzdělávací program pro střední odborné vzdělávání (RVP SOV).

Na úrovni školní se jedná o Školní vzdělávací program (ŠVP), který vychází z povinného Rámcového vzdělávacího programu. ŠVP mohou obsahovat nějakou přidanou hodnotu dle potřeb a možností školy. „Rámcové vzdělávací programy stanoví zejména konkrétní cíle, formy, délku a povinný obsah vzdělávání.“ (Školský zákon č.561/2004Sb.§3)

Obsah Rámcového vzdělávacího programu je rozdělen do několika oblastí. Pro mou diplomovou práci je rozhodující Vzdělávací oblast Jazyk a jazyková komunikace. Tato oblast je rozdělena na podskupiny Český jazyk a literatura, Cizí jazyk a Další cizí jazyk. Vzdělávací obsah oboru Cizí jazyk tvoří dvě skupiny, a to vzdělávací obsah pro 1. a. stupeň. V každé této skupině najdeme Očekávané výstupy a Učivo.

Kapitola Očekávané výstupy obsahuje a popisují výstup všech čtyř řečových dovedností, tj. poslech s porozuměním, mluvení, čtení s porozuměním a psaní. Kapitola učivo obsahuje čtyři body – zvuková a grafická podoba jazyka, slovní zásoba, tematické okruhy a mluvnice. (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: verze platná od 1.9.2017)

4.3.1 Vzdělávací obor Cizí jazyk a slovní zásoba

Žák je dle **Očekávaných výstupů** schopen mluvit a psát o své rodině, kamarádech, škole, volném čase a dalších tématech. Zná tedy slovní zásobu týkající se těchto tematických okruhů. Dále dokáže popsat jednoduchý příběh či událost a stejně tak dokáže popsat osoby, místa a věci ze svého každodenního života.

V oblasti čtení s porozuměním žák rozumí slovům a větám, které se týkají osvojených tematických okruhů.

Žák umí vyplnit základní údaje o sobě ve formuláři a dokáže reagovat na jednoduchá písemná sdělení týkající se jeho osoby.

Slovní zásoba je také obsažena v kapitole **Učivo**. Ve vztahu k zvukové a grafické podobě jazyka zná žák slovní přízvuk a ovládá pravopis slov osvojené slovní zásoby.

Žák na 2. stupni ZŠ v oboru Cizí jazyk rozvíjí dostačující slovní zásobu k ústní i písemné komunikaci vztahující se k probíraným tematickým okruhům a komunikačním situacím. Dále je žák schopen práce se slovníkem.

Tematické okruhy představují domov, rodina, bydlení, škola, volný čas, kultura, sport, péče o zdraví, pocity a nálady, stravovací návyky, počasí, příroda a město, nákupy a móda, společnost a její problémy, volba povolání, moderní technologie a média, cestování, realie zemí příslušných jazykových oblastí. (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: verze platná od 1.9.2017)

4.4 Psychologický aspekt – psychická a fyzická zralost

Při učení se cizímu jazyku je potřeba volit takové vyučovací metody a techniky, při kterých dochází k prohlubování získaných znalostí. S růstem jedince se dochází také ke změnám v různých fázích osvojování si cizího jazyka. Důležitým poznatkem je, že schopnost abstraktního a konkrétního myšlení se v průběhu vývoje jedince zcela mění. Toto teorií se

důkladně zaobíral Jean Piaget, vývojový psycholog. Z vývojové teorie Piageta vyplývá, že při osvojování si cizího jazyka by měl být brán ohled na věkové zařazení jedince.

Pokud si dítě osvojuje cizí jazyk v mladším školním věku, je třeba k výuce přistupovat názornou cestou. Vhodné je například použití hraček, her, říkanek apod.

Představivost je důležitým prvkem při osvojování si slovní zásoby. Představivost se v průběhu kognitivního vývoje zásadně mění a je tedy nezbytné, aby učitelé brali na kognitivní vývoj dítěte z hlediska představivosti zřetel. Dítě mladšího školního věku má představivost především názornou. Dítě si vytváří do jedenáctého roku neucelené představy, ty jsou pak vystřídány představami ucelenými. Roli v představivosti hraje zkušenost. Dítě mladšího školního věku nemá dostatek zkušeností pro vytvoření úplné představy o daném jevu. Učitel by měl prezentaci slovní zásoby přizpůsobit věku dítěte. Pro děti mladšího školního věku je vhodné volit ty aktivity, mezi které patří například modelování, kreslení apod. V přechodu od mladšího školního věku do staršího školního věku dochází k postupné ztrátě názornosti. Dítě staršího školního věku upřednostňuje samostatný a aktivní přístup. (Kohoutek 2008: 78)

Rozhodující je věk studenta i z hlediska **pozornosti**. Je důležité, aby výuka upoutala pozornost jedince. V mladším školním věku dítěte se pozornost upoutává hůře, než u dítěte staršího školního věku. Žák v mladším školním věku lehce ztrácí koncentraci. Dítě se v tomto věkovém období soustředí na velké množství vedlejších vjemů. Obrat v pozornosti nastává v období tzv. staršího školního věku, kdy je jedinec schopen pozornost úmyslně posilovat. K lehkému zhoršení pozornosti může dojít v období puberty, avšak v adolescentním věku dochází opět k časté úmyslné pozornosti. (Vágnerová 2007: 61)

4.5 Zájmy žáka

Dle mého názoru je při výběru slovní zásoby důležité vzít ohled na zájmy žáka. Zásadní přitom je, aby učitel třídu, ve které vyučuje, znal nejenom z hlediska znalostí jednotlivých žáků, ale i z hlediska jejich zájmů. Pokud bude učitel svým žákům v tomto ohledu naslouchat a zakomponuje zájmy žáků do přípravy své hodiny, věřím, že tak vzbudí v žácích zvědavost a motivaci. Ti se učitelům pak odvděčí aktivní spoluprací v hodině.

Na základě mých vlastních zkušeností s výukou na základní škole doporučuji například připravit si téma spojené s celebritami. Většinou má každý žák nějakou oblíbenou celebritu, o

kteře by řád pověděl ostatním nebo se o ní dozvěděl ješřtě něco nového. Dalším vhodným tématem je sport. Chlapce zaujme sport určený spíše pro muže, jako je například fotbal nebo hokej. Dívky zase zajímá tancování, krasobruslení apod. Učitel má na výběř z mnoha možností, jak žákovy zájmy zapojit do vyučovací hodiny. Důležité je, aby témata vzbudila žákův zájem a motivaci.

5 Slovní zásoba a paměť

5.1 Základní druhy paměti

Tato část mé diplomové práce bude zaměřena na paměť a její roli při osvojování si nové slovní zásoby.

S ohledem na téma této diplomové práce si představíme základní dělení paměti. Paměť dělíme na krátkodobou a dlouhodobou.

Krátkodobá paměť má omezenou kapacitu a udrží informaci pouze několik sekund.

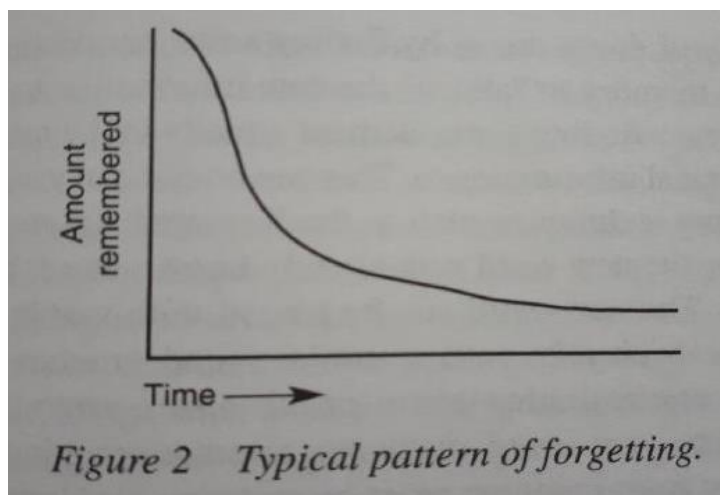
Na druhé straně **dlouhodobá paměť** disponuje téměř neomezenou kapacitou a uchovává informaci do budoucnosti. (Nakonečný 1997)

5.2 Role paměti při učení se slovní zásobě

Je přirozené, že při učení se slovní zásobě dochází také k jejímu zapomínání. Zapomínání je přirozenou součástí výuky slovní zásoby. Schmitt dodává, že „zapomínání se objevuje především u slov, které student zná receptivně; produktivní slovní zásoba podléhá zapomínání méně.“ (Schmitt 2000: 129, *překlad autora*)

Může se však stát, že student zapomene i to slovíčko, které dobře zná a to většinou v případě, že cílový jazyk dlouho nepoužíval. Takový jev se v anglickém jazyce označuje výrazem *attrition*. Zapomínání slovní zásoby kvůli nepoužívání jazyka probíhá v prvních dvou letech, a poté dále nepokračuje.

Stejně jako dochází k zapomínání v dlouhodobém procesu, tak dochází k zapomínání v procesu krátkodobém. Novou informaci žák zapomene většinou hned na konci vyučovací hodiny. Na obrázku vidíme křivku zapomínání v závislosti na čase.

(Schmitt 2000: 131)

Křivka naznačuje, jak velké množství učiva student ve velmi krátkém časovém horizontu zapomene.

Jak vyplývá z obrázku a z mnoha dalších vědeckých východisek, musí opakování nového učiva proběhnout v krátké době po první hodině a poté v určitých intervalech. Russell (1979: 149, *překlad autora*) říká, že opakování by mělo proběhnout „5-10 minut po vyučovací hodině, o 24 hodin později, o 1 týden později, o 1 měsíc později a nakonec za 6 měsíců.“ Pokud je tato opakovací perioda dodržena, je zapomenutí nového učiva minimalizováno.

Schmitt radí, aby žák nebo učitel otestoval princip, nazývaný **expanding rehearsal**, a to tím, že zvýší nebo sníží interval před dalším opakováním. (Schmitt 2000: 130) Landauer a Bjork (1978) tvrdí, že ideální interval je nejdelší doba do zapomenutí slovíčka.

Žádoucí je, aby student byl schopen cílovou slovní zásobu přemístit z krátkodobé paměti do dlouhodobé. Tohoto lze docílit užitím zmiňovaného principu. Technikami, které vedou k rychlejšímu uložení slovíčka do paměti, se budu zabývat v samostatné kapitole.

Velkou roli při zapamatování slovní zásoby hraje také úsilí věnované zapamatování si slovní zásoby. Podle Kleinschrotha (1992) může žák slovíčko do 20ti sekund zapomenout, nebylo-li učení slovní zásobě věnováno dostatek energie. Další příčinou vymazání slovíčka z paměti může být podle Kleinschrotha špatné učení se slovní zásobě. Tím se myslí, nebylo-li slovíčko učeno ve smysluplné spojitosti nebo nebyla-li látka vhodně strukturována. Další příčinou ztráty slovíčka z paměti představuje neuložení slovíčka z krátkodobé paměti do dlouhodobé z důvodu nedostatečného používání daného slovíčka.

Janíková (2015: 63) říká, že za 20 minut zapomeneme 30-45% učiva, za jeden den potom 60-65%, za týden je to 70-75% a pokud učivo neopakujeme, tak za měsíce zapomeneme 80% učiva. Z toho vyplývá, že plán opakování by měl být nastaven následovně:

1. Opakování po několika hodinách
2. Opakování za jeden den
3. Opakování po týdnu
4. Opakování po měsíci
5. Opakování po půl roce

Jedině tak můžeme podle Bohna a Schreitera (1996) uchovat slovní zásobu v paměti.

6 Výuka slovní zásoby

Při osvojování si slovní zásoby hrají klíčovou roli dvě základní metody. První z nich se nazývá **explicit approach**. Principem tohoto přístupu je, že se student při učení se dané informace zaměřuje přímo na danou informaci, kterou se chce naučit. Tento princip vyžaduje dostatek času a soustředěnosti.

Na druhé straně stojí **incidental approach**. Osvojování si slovíčka touto metodou probíhá „náhodně“. Student je slovíčku vystaven, ale nezaměřuje na slovíčko svou pozornost. Dle mého názoru si však student osvojí slovíčko pomaleji, protože na něj nezaměřuje svou pozornost. Incidental approach je uplatňován zejména při čtení knih. Důležité však je, aby byl žák slovíčku dostatečně vystaven, jinak nemůže dojít k jeho zapamatování. Schmitt (2000: 146) upozorňuje, že vystavení slovíčka kontextu pomáhá rozšířit vědomost o jeho různém využití a zároveň napomáhá k jeho zapamatování. Je tedy důležitou součástí výuky slovní zásoby.

6.1 Explicit approach a incidental learning approach

Při aplikaci tzv. **explicit approach** zaměřuje žák svou pozornost přímo na danou informaci. Sökmen (1997) doporučuje:

- spojit nové slovíčko se starým
- poskytnout dostatečnou zkušenost se slovíčkem
- vtáhnout nové slovíčko k reálnému světu žáka

- použít různé techniky

Jednotlivým technikám se ve své diplomové práci budu věnovat podrobně později.

Schmitt nedoporučuje prezentovat dvě podobná slova najednou. Pokud jsou si slova příliš podobná, mohou být i jednoduše zaměnitelná. Schmitt popisuje případ, kdy jako učitel začátečník vyučoval dvě stejná slovíčka najednou. Prezentoval slovíčka *left* a *right* v jedné hodině. Na konci hodiny zjistil, že žáci slovíčka zaměňují a místo toho aby zvedli pravou ruku, tak zvedli levou. Takové záměny způsobují ještě antonyma (*deep/shallow*; *rich/poor*) a slovíčka z jedné sémantické skupiny, jako například dny v týdnu, čísla, oblečení atd. (Schmitt 2000: 147) Abychom se tedy vyhnuli takovýmto záměnám, měl by učitel nejdřív vyučovat takové slovíčko, které se nejčastěji objevuje a užívá (např. *deep*).

Dalším principem je vysvětlení slovíčka tak, aby byl zřejmý jeho význam v různých užitích. Například slovíčko *run* by mohlo být nejlépe vysvětleno následovně: „go quickly, smoothly, or continuously“, protože to zahrnuje významy jako „the girl ran, the road runs up the hill, run the business.“ (Schmitt 2000: 148)

Explicit approach dále doporučuje podpořit výuku médií. Média napomáhají vizualizaci a lepšímu zapamatování slovní zásoby a zároveň lze média využít pro vystavení slovíčka v kontextu.

Hlavním principem výukového přístupu **Incidental learning approach** je kontakt s jazykem. Nejeftektivnější způsob, jak toho docílit, je přemístění žáka do prostředí, kde je daný jazyk mateřským jazykem. Schmitt (2000) tvrdí, že studenti, kteří studovali v cizím prostředí, se naučili až pětkrát větší množství slovíček než studenti pobývající ve své rodné zemi. Přesun žáka do jiné země je většinou nemožný a tak se učitel musí zaměřit na kvalitu vlastní výuky. Myslím si, že ve výuce by měl žák být vystavován jazyku, kterému se učí, jak jen je to možné. Učitel by měl používat cílový jazyk v hodině téměř neustále. Do mateřského jazyka by měl učitel ve výuce přejít až ve chvíli, kdy musí vysvětlit složitější instrukce, které by nemusely být v cílovém jazyce žáky pochopeny.

6.2 Prezentace slovní zásoby

Prezentace slovní zásoby ve třídě bude popisovaná zejména z pohledu učitele. McCarthy (1990: 108) dělí prezentaci slovní zásoby do několika fází. První z nich je fáze před samotným vyučováním slovní zásoby (angl. *Pre-teaching*). McCarthy (1990: 108, *překlad*

autora) říká, že „nová znalost je žákem nejlépe vstřebána, pokud je spojena s již známou informací.“ Cílem této fáze je vyvolat v žákovi motivaci a pocit, že slovíčko potřebuje znát.

V této fázi se používají tzv. schémata. Jsou to „strukturovaná schémata týkající se znalostí, světa a jazyka.“ (McCarthy 1990: 108, *překlad autora*). Jako příklad lze uvést schéma k tématu *holiday*. Každý si vybaví k tomuto tématu různé asociace. Většina žáků si představí prostředí dovolené, druh dopravy, jídlo, klid atd. V hodině by pak aktivování schémat u žáků mohlo vypadat tak, že učitel se žáků vyptá na otázky týkající se tématu prázdnin. McCarthy (1990: 109) však zdůrazňuje, že v této fázi by učitel neměl představovat nová, cílová slovíčka.

V další fázi učitel představuje nová slovíčka. Hlavním cílem je přiblížit žákům výslovnost a význam daného slovíčka. Slovíčko lze prezentovat samostatně, bez kontextu, nebo v kontextu. (McCarthy 1990: 110). V první fázi se však doporučuje slovíčko představit bez kontextu a později ukázat jeho použití v kontextu. „Jakmile si student osvojí klíčový význam, naučí se poté dalšími setkáními se slovíčkem v kontextu, jak daleko lze daný význam rozšířit a kde jsou jeho významové hranice.“ (Schmitt 2000: 123, *překlad autora*)

Učitel má na výběr několik možností, jak nové slovíčko prezentovat. Slovíčko může být prezentováno přímo a to tím, že učitel vezme daný předmět do hodiny a význam slovíčka ukáže **prezentací předmětu** před třídou. Nové slovíčko učitel několikrát zřetelně vysloví. Učitel nechá předmět kolovat po třídě a vyzve žáky, aby se s předmětem seznámili a slovíčko několikrát vyslovili. Tuto možnost bych volila v první řadě. Tím, že si žák slovíčko poslechne, vidí ho, ohmatá a vysloví, zapojí většinu smyslů. Pokud lze aktivovat v hodině ještě čich, je vhodné tento smysl do hodiny zakomponovat.

Zapojením vícero smyslů dochází k tzv. **multisenzorickému učení** (*něm .mehrkanaliges Lernen*). Bohn a Schreiter (1996) říkají, že při multisenzorickém učení aktivujeme „naši představu zvuků, rytmů, melodií, barev, tvarů, vůní, chutí, mimiky a gestiky“. Multisenzorické učení odpovídá také způsobu funkce našeho mozku, neboť dochází k propojení **pravé a levé hemisféry**. Levá hemisféra je zodpovědná za logiku, racionální uvažování a analytické myšlení. Pravá hemisféra je zase sídlo obrazu, prostoru, pocitů, kreativity a fantazie. (Čihák 2004) Propojením těchto dvou hemisfér dochází k lepšímu zapamatování si učiva.

Další možností je **použití obrázku**. Tam, kde nelze užít skutečných předmětů ve třídě, lze předmět prezentovat pomocí obrázku. (McCarthy 1990: 115) Všechna slovíčka však nelze představit pomocí vizuální opory. Použití obrázku pomůže ukázat pouze **denotační význam slova**, tedy jeho základní význam. Pokud bude chtít učitel přiblížit i **konotační význam slovíčka**, bude muset slovíčko vysvětlit a ukázat ve spojení s jinými slovy.⁵

Z vlastní zkušenosti vím, že pokud to význam daného slovíčka dovoluje, je vhodné slovíčko předvést pomocí **pantomimy**. Pantomima je pro žáky zábavná a zapojením smyslu vidu žák dokáže uchovat slovíčko v paměti lépe, než pouhým sluchem. (Janíková 2015: 61).

Lze využít i jiných, spíše tradičních prezentací významu slovíčka.

Učitel může slovíčko popsat slovy, například: „A mouth-organ is a musical instrument played by blowing...“ (McCarthy 1990: 112) Lze používat i vysvětlení významu pomocí **synonym** (slova stejného nebo podobného významu), **antonym** (slova opačného významu) nebo **hyponym** (slovo podřazené), např. „Flute is a type of musical instrument.“

Další možností je **překlad slovíčka** do jazyka mateřského. Tato možnost by se však měla používat co nejméně a pouze pokud je to nutné. Nevhodné je překládat slovíčko nově prezentované ve třídě. Do mateřského jazyka je vhodné slovíčko přeložit pouze pokud si učitel není jist, zda žáci význam slova správně pochopili.

Heyd (1991) rozděluje tuto fázi do pěti tříd. Dle Heyda existují následující možnosti:

- Demonstrace (například ukázání nebo pojmenování, předvedení)
- Použití v kontextu
- Uvedení logického vztahu (například definice, podobnost)
- Vysvětlení pomocí známých slov (antonym, synonym)
- Překlad.

V závěru této kapitoly bych ještě chtěla zmínit učební strategie, které vedou k seznámení se s novým slovíčkem a to z pohledu žáka. Tyto strategie většinou využívá žák, není-li mu význam nového slovíčka představován učitelem.

---

⁵ **Denotativní význam slova** (angl. *denotative/referential meaning*, něm. *Denotative Bedeutung*) – význam slova, který odpovídá realitě. Význam, který najdeme ve slovníku.

Konotativní význam slova (angl. *connotative/figurative meaning*, něm. *Konnotative Bedeutung*) – vyjadřuje emocionálně zbarvený význam slova, zahrnuje pozitivní nebo negativní asociace (Ur 2012: 62)

Jednou z učebních strategií žáka je význam daného slovíčka **odhadnout** (*angl. guessing*) McCarthy definuje odhadování slovíčka následovně. Odhadování je „vytvoření schématu pro neznámé slovíčko na základě všeobecné znalosti a předchozí zkušenosti.“ (McCarthy 1990: 125, *překlad autora*) Úspěch správného odhadu tkví v tom, kolik neznámých slovíček se v jedné větě nachází. Z vlastní zkušenosti vím, že ke správnému odhadu slovíčka může pomoci také analýza předpon a přípon daného slovíčka.

Nejrychlejší, ale nejméně efektivní strategie je dle mého názoru **vyhledání slovíčka ve slovníku**. Myslím si, že žák nevyvine dostatečné úsilí při odhalování významu slovíčka a tak dochází k rychlému zapomenutí významu slovíčka. Vyhledávání slovíčka ve slovníku předpokládá také určitou znalost a zkušenost práce se slovníkem. Podle mého názoru může dojít ke špatnému určení významu slova.

7 Učební strategie vedoucí k zapamatování slovní zásoby

V následující kapitole se budu zabývat tím, jaké techniky jsou nejvhodnější k zapamatování slovní zásoby. Tato kapitola se bude zabývat následujícími otázkami: Kolik slovíček by mělo být prezentováno v jedné hodině? Jakou zvolit strategii, aby se slovíčka dlouhodobě zachovala v paměti? Jak prospěšné je autonomní učení?

7.1 Kolik slovíček by mělo být prezentováno v jedné hodině?

Množství zapamatovatelných slovíček za jednu hodinu se u každého liší. Velkou roli hraje prezentace slovíček a jejich následné opakování. Nation (1990) uvádí, že člověk je schopný si zapamatovat až extrémně velké množství slovíček – až 1000 slovíček během 18 hodin.

Na druhé straně přiznává, že množství slovíček zapamatovatelných v jedné hodině může být i výrazně nižší – nejčastěji **9 slovíček** v jedné hodině.

Thornbury (2002) uvádí různé faktory, které mají vliv na výběr počtu slovní zásoby prezentovaného v jedné hodině. Při výběru slovní zásoby je třeba zvážit:

- Jazykovou úroveň žáka
- Předchozí znalost
- Obtížnost dané slovní zásoby

- Využití daného slova (bude se dané slovo řadit mezi aktivní nebo pasivní slovní zásobu?)

Vzhledem k tomu, že výuka cizího jazyka probíhá několikrát týdně a osvojování slovní zásoby tak probíhá pozvolně, doporučuje Hendrich (1988) prezentovat maximálně **4 – 6 nových slovíček** v jedné hodině.

Metoda zvaná *Sugestopedie* (angl. *suggestopedia*, něm. *Suggestopädia*) umožňuje zapamatování si velkého množství slovíček tím, že prezentuje žákovi slovíčka v relaxačním prostředí. V pozadí hodiny hraje tichá relaxační hudba. Při takovém prostředí si lze zapamatovat až 150 nových slovíček za jednu vyučovací hodinu. (McCarthy 1990: 116)

Nestačí slovíčko však zmínit pouze jednou a dále se jím nezabývat. Po prezentaci nových slovíček musí následovat fáze jejich opakování, jinak dojde k rychlému zapomenutí slovíčka. (Viz kapitola Role paměti při učení se slovní zásobě)

Žáci užívají k zapamatování si nových slovíček různých učebních strategií. „Mezi nejčastěji užívané strategie patří učení se slovní zásoby nazpaměť (memorizace), opakování a psaní si poznámek.“ (Schmitt 2000: 132, *překlad autora*)

7.2 Sociální strategie (angl. social strategies)

Sociální strategií se myslí taková strategie, kdy si žák zlepšuje jazykovou znalost komunikací s jinými lidmi. Důležitost komunikace stvrzuje Rebecca L. Oxford, která říká, že jazyk je „forma sociálního chování; je to komunikace, a ke komunikaci dochází mezi lidmi. Učení se jazyku zahrnuje další lidi, a vhodné sociální strategie jsou v tomto procesu velmi důležité.“ (Oxford 1990: 144, *překlad autora*)

Podle Oxfordové se sociální strategie dělí do tří skupin: klást otázky, spolupracovat s ostatními a cítit s ostatními. Je důležité, aby žáci ve výuce spolupracovali s ostatními. Jakmile žáci pracují ve skupině, mají možnost klást otázky nebo na otázky odpovídat. Mohou se ptát na informace o spolužácích, které je zajímají. Takové konverzace se podobají komunikaci v běžném životě. Je tedy důležité, aby práce ve skupinách byla součástí výuky cizího jazyka.

7.3 Kognitivní učební strategie

„Všem kognitivním strategiím je společná jedna funkce, a to zacházení s cizím jazykem ve smyslu jeho zpracování, transformace cizího jazyka žákem.“ (Vlčková 2007: 52-53)

Janíková (2015: 99) potvrzuje tvrzení Vlčkové, když definuje kognitivní strategie takto. Kognitivní strategie představují „přímou práci s jazykovým materiálem, například uskupování slov, odvozování gramatických pravidel z příkladu, použití jiného jazyka k uhodnutí významu slovíčka, psaní poznámek, vytváření přehledů, formulování otázek.“

Mezi takové strategie patří opakování a užívání mechanických prostředků pro studium slovní zásoby, včetně vedení si slovníčku. Slovníček představuje nejběžnější psanou formu slovní zásoby. Důležité však je, aby byl slovníček správně konstruován. McCarthy (1990: 129) doporučuje řadit slovníček podle tématu a podle zkušeností studenta.

7.4 Paměťové učební strategie

Paměťová strategie je taková strategie, během které si žák zapamatuje informaci pomocí spojování slov s již známou informací pomocí přidružení představ či pomocí vytváření uskupení. (Schmitt 2000: 135)

Pro příklad uvádím několik paměťových technik, které vedou ke snadnějšímu zapamatování slovní zásoby.

Total Physical Response (*metoda úplné fyzické odpovědi*)

Metoda úplné fyzické odpovědi (*angl. Total Physical Response, něm. Ganzheitliche psychische Antwort*) byla poprvé objevena profesorem psychologie Jamesem Asherem v roce 1969. Tato metoda je založena na udílení pokynů v cílovém jazyce formou rozkazu, například: *Sit down! Open the window!* Nebo *Nimm einen Bleistift und ein Blatt Papier, male einen Schmetterling...* (Janíková 2015: 36) Žáci jsou při plnění rozkazů aktivně zapojeni do učebního procesu. Propojení poslechu a fyzické aktivity vede ke snadnějšímu zapamatování slovíčka. Janíková (2015: 36) dodává, že role mezi žákem a vyučujícím by se měly měnit, aby žák zapojil co nejvíce smyslů. Myslím si, že pro žáky může být vžití se do role učitele velmi zajímavé a zábavné.

Groupings (rozdělování do skupin)

Vhodná je také metoda uskupování. Ještě před učením se slovní zásoby je vhodné slovní zásobu rozdělit do skupin. Slovíčko se pak žákovi snadněji vybaví. Dělení do skupin může být utvořeno na základě různých kritérií. Typickým příkladem je seskupení na základě společného tématu. Takové seskupování je běžně k vidění v učebnicích. Ellis a Sinclair (1989, *překlad autora*) podporují toto tvrzení, když říkají, že: „výzkum ukázal, že si lidé často pamatují slova ve skupinách, které mají něco společného.“

Jako příklad dělení do skupin uvádí McCarthy (1990: 128) dopravní prostředky.

by land	by air	by water
a moped	an airship	a submarine
a van	a rocket	a canoe
a jeep	a helicopter	a rowing boat
a train	a jet	a barge
a double decker	a glider	a liner
	a hot air balloon	

Použití obrázků

Použití obrázků při představování slovíčka je jednou z nejvhodnějších metod. Obrázky se dají vyjádřit nejenom konkrétní předměty, ale i gramatika. Například při představování předložek místa lze užít obrázků. Obrázky jsou doplněny šipkami, aby naznačily konkrétní význam předložky. Moderní učebnice cizího jazyka jsou plné obrázků. Thornbury (2002: 25) říká, že použití obrázků je nejlepší pro žáky, kteří upřednostňují vizuální učební styl.

Vernetztes Lernen (propojené učení)

Nová slovíčka by měla být propojena s dalšími lexikálními jednotkami. Obzvláště efektivní je pak propojení nové slovní zásoby s již známou slovní zásobou. (Janíková 2015: 60)

Jednou z možností, jak prezentovat žákům význam daného slova, představuje uvedení slova opačného významu (**antonymum**) a významu slovu stejný (**synonymum**). Zde však musí vyučující dávat pozor na slova podobná a slova stejná, tedy zcela zaměnitelná. Na první pohled by se slova jako *begin* a *start* nebo *beer* a *ale* nebo *adore* a *worship* mohla zdát synonymními. Tato slova však zcela synonymní nejsou a je třeba žáky upozornit na rozdíly mezi nimi.

Jednou z podkategorií antonym jsou tzv. **komplementární antonyma** (*angl. ungradable antonyms, něm. komplementare Gegenteile*). Znamená to, že dané slovíčko má jasný opačný význam a nelze ho vyjádřit jiným, podobným slovíčkem. Příklad pro nestupňovatelná antonyma jsou slovíčka *alive* a *dead* nebo *verheiratet* a *ledig*. Na druhé straně, slovíčka jako *hot* a *cold* se sice řadí mezi opozita, ale můžeme vyjádřit i míru daného slovíčka. Lze tedy například použít slova *tepid*, *warm*, *cool* nebo dokonce *boiling*, *freezing*. Slova jako *hot* a *cold* nazýváme v tomto případě polární či **graduální** (*engl. gradable antonyms, něm. graduelle/konträre Antonyms*). (McCarthy 1990: 17-19)

Dalším důležitým poznáním o antonymech je, že některá slovíčka mají různá opozita v různých kontextech. Vezměme si za příklad slovo *light*. Antonymum od *light bag* je *heavy bag*, ale antonymum od spojení *light wind* není *heavy wind*, nýbrž *strong wind*. Pokud se tedy učitel rozhodne využít svých znalostí antonym ve výuce, je třeba podle mého názoru uvést co nejvíce příkladů antonym daného slova.

Dále je možné nové slovíčko propojit významově se slovíčky z jedné významové skupiny, např. *Salz – Pfeffer – Senf*.

Další možností je užití **hyponym**. Hyponymum je slovíčko významově podřízené hyperonymu. Hyperonymum je nadřazený lexém pro celou třídu hyponym (Čermák 2011: 279) Jako příklad uvádí Janíková pro hyperonymum *Vogel* (*česky pták*) následující hyponyma: *Spatz*, *Ente*, *Adler*, *Eule* (*česky špaček, kachna, orel, sova*). (Janíková 2015: 60)

Slovní asociace

Člověk si v hlavě organizuje slovník podle slovních asociací. Slova tedy nejsou v paměti skladována nahodile, ale jsou spíše organizována. Vědci z asociativní metodologie provedli několik experimentů, podle kterých toto tvrzení dokládají. Testovanému subjektu bylo řečeno slovo a na tento podnět měl testovaný subjekt reagovat prvním slovem, které ho napadne. Pro podnětové slovo *needle*, je typickou asociací *thread*, *pin(s)*, *sharp*, *sew(s)*. (Schmitt 2000: 38).

Myslím, že tento fakt je velmi nápomocný při práci se slovní zásobou. Učitel by měl tak do své výuky zahrnout i práci se slovními asociacemi. Některé knihy jsou i podle slovních asociací utvářeny. Skoro v každé učebnici cizího jazyka najdeme kapitolu nazvanou "My room". Tato kapitola pak zahrnuje slova jako *bed*, *table*, *computer*, *lamp*, *wardrobe* atd.

7.5 Autonomní učení

V dnešní době se stále více pozornosti upíná k tomu, aby byl žák schopen vzít zodpovědnost za své učení. Myslím si, že žák by se měl mimo jiné učit i tomu, jak a co se učit a jak si zorganizovat plán učení. Studenti by se měli zamýšlet nad tím, co je pro ně samotné důležité. Měli by také zhodnotit, jakou slovní zásobu by potřebovali znát a měli by být schopni zaznamenat svou úroveň.

Dle mého názoru je vhodné se studenty diskutovat o tom, jakou mají zkušenost s učením se slovní zásoby a jaká učební strategie jim nejvíce vyhovuje. Většina moderních učebnic cizího jazyka již obsahuje sebehodnotící tabulku, která se objevuje v učebnicích vždy na konci lekce. Takováto tabulka se objevuje například v učebnici *Project* na konci každé lekce pracovního sešitu. Má název **I can** a studenti vyplní krátké cvičení a pod ním zatrhnou, zda tento gramatický jev již umí nebo zda látku potřebují ještě procvičit.

Sebehodnocení (*angl. self-assessment, něm. Selbsteinschätzung*) představuje důležitou součást moderní výuky. Podle Weskampa (2003) pěstuje sebehodnocení v žákovi pocit vlastní zodpovědnosti za učení. Žák může efektivitu učebních strategií sám zhodnotit a může se zlepšovat.

Autonomní učení výrazně zvyšuje úspěch při osvojování si cizího jazyka. Výzkum ukázal, že studenti, kteří si kontrolovali, jak se učí slovíčka, si vedli v testu o 50 procent lépe, než ti, kteří své učení nijak neregulovali. (McCarthy 1990: 130)

8 Procvičování slovní zásoby

Procvičování slovní zásoby je důležitým procesem, který vede k zapamatování si nové látky. Správný výběr cvičení může ovlivnit výuku slovní zásoby. Morgan a Rinvoluceri (2004: 6) doporučují zavést do výuky vždy něco nového a zajímavého. Morgan a Rinvoluceri říkají, že pokud se něco nového a překvapujícího objeví v každé hodině, pak se třída stane zajímavým místem. (2004: 6)

8.1 Typy cvičení podle struktury

Existuje celá řada cvičení. Ur (2012: 72) mezi časté typy cvičení řadí:

- **Multiple choice** – student označí správnou odpověď; na výběr má z několika možností
- **Gapfills** – žák vyplní mezeru ve větě správným slovíčkem
- **One-to-one matching** – student spojí správnou položku se souběžným seznamem; toto cvičení lze různě obměňovat: lze spojit například slovo s obrázkem nebo slovo s jeho definicí nebo slovo s jeho opozitem

Scrivener (2011: 292) uvádí další typ cvičení pro slovní zásobu:

- **Using given words** – žák doplní mezeru jedním ze slovíček, které má na výběr

Janíková (2015: 122) rozděluje cvičení do tří hlavních skupin:

Offene Aufgaben – žák nemá na výběr z možností, svou odpověď musí formulovat kompletně

Halboffene Aufgaben

- **Lückentexte** - žák vyplní mezeru správným slovíčkem
- **Cloze-Test** – v souvislém textu jsou v pravidelných odstupech vymazána jednotlivá slovíčka; chybějící slovíčka se musí doplnit
- **C-Test** – v souvislém textu jsou v pravidelném odstupu vymazány poloviny jednotlivých slovíček, žák musí chybějící polovinu smysluplně doplnit

Geschlossene Aufgaben

- **Multiple-choice-Aufgaben** – na jednu otázku je několik odpovědí, žák musí označit správnou odpověď
- **Richtig/Falsch-Aufgaben** – typické cvičení pro čtení a poslech; kandidát zaškrtně, zda je tvrzení správně nebo špatně
- **Zordnungsaufgaben** – žák musí správné části přiřadit k sobě, například obrázek-slovo, osoba-výpověď, otázka-odpověď...

8.1.1 Ukázka vhodných cvičení

Pre-text activities

Hlavním záměrem těchto typů cvičení je motivace studentů ke čtení daného textu. Tento typ aktivit také přispívá ke srovnání myšlenek a jazykových požadavků k textu.

Pro představu uvádím některé typy cvičení, které jsou vhodné pro úroveň jazyka A1/A2.

1. **What's in the text?** – Na tabuli učitel napíše slovíčka, která souvisí s novým textem. Nesmí to však být slovíčka klíčová, nová. Tato slovíčka učitel uskupí do nějakého tvaru, například růže. Žáci pak pracují ve skupinkách po čtyřech a spekulují, o čem by text mohl být.
2. **Predicting meanings** – Učitel na tabuli vypíše nová slovíčka, která se objeví v textu. Žáci si je vypíšou do levého sloupečku. Do pravého sloupečku pak napíšou, jaké slovíčko jim nové slovo připomíná a zkusí odhadnout jeho význam.

(Morgan and Rinvoluceri 2004: 13-16)

Práce s textem

Kontext, ve kterém se nová slovní zásoba nachází, je důležitý pro pochopení správného významu slovíčka, jeho konotační i denotační význam.

1. **Customizing a text (Úprava textu)** – Studenti si projdou text. V textu budou podtržená fráze či slovíčka. K tomu dostanou list s náhradními slovíčky či frázemi. Úkolem je nahradit podtržená slovíčka. Závěrem je diskuze.
2. **Favourite phrases (Oblíbené fráze)** – Učitel pracuje s učebnicí jako obvykle. Poté vybídne studenty, aby podtrhli fráze, které se jim líbí. Studenti jsou potom vyzváni k přečtení daných frází a zdůvodní, proč si právě danou frázi vybrali. Toto cvičení má více variací. Jedna část studentů může podtrhnout fráze, které se jim líbí a druhá část studentů fráze, které se jim nelíbí.
3. **Cross associations** – Studenti vyberou z textu slova, která neznají nebo která je zajímavá a najdou si jejich význam (např. ve slovníku). Žáci vymyslí na tabuli seznam profesí. Studenti pak mají za úkol asociačně přiřazovat nová slova k profesím.

(Morgan and Rinvoluceri 2004: 28-42)

Writing activities (Písemné aktivity)

Psaní je dovednost, která nesmí být v hodině cizího jazyka opomíjená. Morgan a Rinvoluceri (2004) uvádějí ve své knize tipy na zajímavé aktivity.

1. **Adding words to a story (Přidávání slov do příběhu)** – Učitel vybere krátký příběh. Úkolem žáka je doplnit vynechaná místa podle vlastního uvážení. Např.: This was a village with _____ walls and _____ roofs.
2. **Expanding a sentence (rozšíření věty)** – Žák má za úkol dokončit větu předem připravenými slovíčky nebo frázemi. Např.: He got up. → He got up, yawned and stretched.

Slova a smysly

Zrak představuje nejčastěji zapojovaný smysl v učebnicích a hodinách. Zrakem žák vnímá tabuli, nástěnky, ilustrace v knize, tištěné texty. Zobrazení zprostředkuje zrak v závislosti na zkušenostech žáka, jeho představivosti a paměti. Smyslové signály však při učení zpracují pouze čtvrtku informace. Úplný obraz toho, co vidíme, získáme za pomoci paměti a zvolením vhodných postupů při učení. Morgan a Rinvoluceri to zjednodušeně popisují takto: „To, co vnímáme a jak to vnímáme, je především výsledek cviku a zvyku.“ (Morgan and Rinvoluceri 2004: 81)

Pro učitele z toho vyplývá zásadní poznatek. Je velmi důležité, jak jsou učební materiály a informace prezentovány a zpracovány, protože jsou tím učení a paměť silně ovlivňovány.

Morgan a Rinvoluceri (2004: 81) říkají, že zapamatování slovíčka nebo slovního spojení závisí mimo jiné i na prostředí, ve kterém se žák se slovíčkem setká.

Uvádím zde jako příklad několik typů cvičení zapojujících lidské smysly.

1. **Notion pictures** – Učitel vybere pojem, například: joining (*spojování*). Na tabuli přiblíží daný pojem kresbou, která se k pojmu vztahuje (př. Závěs nebo vdavky). Úkolem žáka pak je nakreslit několik kreseb, ve kterých se objeví slovo join (*spojit*). Poté mají žáci za úkol, připsat ke kresbám slova, co představují. Své nápady pak prezentují před třídou.
2. **Elephants** – Každý student napíše seznam 8 až 12 slov, která se vztahují k jejich práci, koníčkům či zájmům. Na papír žák pak nakreslí jednoduchý obrázek nějakého

zvířete, stroje atd. Studenti pak slova ze seznamu vypíší na vybrané místo do obrázku tak, aby svá rozhodnutí uměli zdůvodnit.

3. **Listening in colour** – Učitel popisuje velmi podrobně plakát či obrázek bez užití barev. Žáci musí mít zavřené oči a jejich úkolem je si barvy představit. Poté učitel žákům obrázek ukáže a zeptá se jich, jaké barvy si představili. Dále následuje diskuze.

Cvičení zaměřená na žákův osobní život

Důležité je zapojit do cvičení osobní názory, zkušenosti a představy. Žáci jsou většinou velmi motivovaní, pokud mají s ostatními sdílet informace ze svého života.

1. **Turn out your pockets** – Studenti mají za úkol vypsát na papír seznam věcí, které se nacházejí v jejich kapsách/batohu. Učitel seznamy vybere a rozdává je mezi studenty. Ti pak mají hádat, komu daný seznam patří.
2. **You give my talk** – Žáci si napíší seznam pěti témat, o kterých by rádi něco slyšeli. Tento seznam předá sousedovi v lavici a ten odsouhlasí, o jakém tématu by byl ochoten mluvit. Za domácí úkoly si pak žák připraví k vybranému tématu slovní zásobu. V další hodině pak každý student pracuje sám na přípravě rozhovoru. Učitel pak vybídne jeden pár studentů, aby rozhovor předvedli. Následuje diskuze.

Slovní hry

Slovní hry by měly být do výuky běžně zařazovány a to z několika důvodů. Jednak probouzí v žácích chuť vyřešit danou situaci a dostat se k výsledku a vnáší tak do třídy zábavu spojenou se soutěživostí. Dalším z důvodů je, že si žák procvičí pravopis daného slovíčka. V neposlední řadě je důležité zmínit, že slovní hry si žáci většinou nespojují s povinností, nýbrž s oddechem. Vhodné je zařadit tyto hry na konci vyučovací hodiny. Lze je také zařadit na počátku výuky k aktivaci znalostí žáků.

Pro příklad uvádím několik zajímavých slovních her.

1. **Crosswords (Křížovky)** – Křížovky představují klasickou aktivitu pro procvičení slovní zásoby. Žáky je vhodné rozdělit do dvou skupin, které mezi sebou budou soutěžit. Soutěživost motivuje žáky k aktivitě.
2. **Hiding words (Ukrytá slova)** – Učitel říká pomalu věty a úkolem žáků je, nalézt v nich ukrytá slova. Například: I took the BUS Home. Do you know HER E-mail address?
3. **Wordsearch (Osmisměrka)** – Žáci hledají zadaná slova v klasické osmisměrce.

4. **Pairs (*Pexeso*)** – Hráči otáčí vždy dvojici karet rozložených na stolech. Úkolem je nalézt co nejvíce stejných dvojic. Žáci musí vždy pojmenovat dané slovo v cizím jazyce.

PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část této diplomové práce bude věnována analýze a srovnání moderní třídílné učebnice anglického jazyka pro 2. stupeň ZŠ **Your Space** a o několik let (9-13) starší třídílné učebnice německého jazyka pro 2. stupeň ZŠ **Spaß mit Max**.

Tyto dvě učebnice jsem si zvolila k porovnání jednak z toho důvodu, že jsem studentkou a budoucí učitelkou anglického a německého jazyka a pro svou budoucí výuku anglického a německého jazyka mi tato analýza může přinést zajímavé poznání. Zároveň jsou tyto učebnice hojně používané na základních školách. Zajímá mne, jak jsou tyto učebnice zpracovány z hlediska slovní zásoby a zda učebnice *Spaß mit Max*, vydaná v roce 2002, ale stále hojně používaná, stále ještě patří do moderní výuky.

Praktická část je rozdělena do tří částí. V první části se zaměřuji na kritéria doporučená pro hodnocení učebnic z obecného hlediska a především z hlediska slovní zásoby. V druhé části se nachází podrobný rozbor učebnic z hlediska kritérií stanovených v úvodu praktické části a v části teoretické. V závěru druhé části se nachází krátké zhodnocení učebnice z hlediska splnění stanovených kritérií.

Ve třetí části vzájemně porovnáám obě dvě učebnice a shrnu nejdůležitější poznatky z analýzy. Cílem praktické části je seznámení se s kritérií pro výběr učebnice z hlediska slovní zásoby, podrobně zanalyzovat obě učebnice, učebnice vzájemně porovnat a zjistit, do jaké míry naplňují učebnice kritéria stanovená v teoretické části a v úvodu praktické části.

1 Učebnice

Podle Maňáka (2003:75) je učebnice obecně chápána jako „učební pomůcka, která obsahuje soustavný výklad učiva.“

Průcha (1998: 13) vidí učebnici jako „konstrukt, tj. jako výtvar vytvořený pro specifické účely edukace, kdy působí jako prvek kurikulárního⁶ projektu, jako součást souboru didaktických prostředků a jako druh školních didaktických textů.“

Učebnice hraje ve výuce cizího jazyka stále velkou roli i přes to, že jsou v dnešní době dostupné mnohé jiné materiály k výuce. Jaan Mikk uvádí ve své práci *Textbook: Research and Writing* (2000: 15-26), že žáci pracují v některých rozvinutých zemích s učebnicemi okolo 60% vyučovací hodiny. Učitelé pak vycházejí z učebnice při přípravě výuka až z 90 %. Z tvrzení výše uvedených vyplývá, že učebnice zůstává nadále základním vyučovacím a studijním materiálem.

1.1 Funkce učebnice

Průcha (2002: 272) uvádí tři základní pojetí učebnice, totiž učebnici jako:

- a) kurikulární projekt
- b) didaktický prostředek pro učitele
- c) zdroj obsahu vzdělávání pro žáky

Nejzákladnější funkcí učebnice je **prezentace informací**. Učebnice má obsahovat veškeré informace, které by žák na dané úrovni měl obsáhnout. Učebnice je tvořena v souladu s kurikulárními dokumenty a zaměřena na obsažení cílů vzdělávání.

Maňák (2007: 24) říká, že učebnice „vymezují obsah vzdělání a metodicky jej ztvárňují, orientují, rozvíjejí verbální i obrazovou komunikaci, umožňují plánování i upevňování učiva.“

Janíková (Janíková v Maňák, Knecht 2007: 57) řadí mezi další funkce učebnic i **funkci autoregulační**. V současné době je kladen důraz na celoživotní učení. Janíková říká, že je třeba „naučit se učit“. Nejenom učitel, ale i žák samotný by měl řídit vyučování a učení. Správnou volbou vhodné učebnice lze u žáka podporovat jeho autonomii a tím pak i

---

⁶ Sikorová definuje **kurikulum** jako obsah vzdělávání (Maňák, Knecht 2007: 11); Průcha definuje **kurikulum** v *Moderní pedagogice* (2005) jako „obsah vzdělávání, který zahrnuje veškeré zkušenosti, které žáci získávají ve škole a v činnostech ke škole se vztahujících, zejména jejich plánování, zprostředkovávání a hodnocení“.

samostatné učení. S Janíkovou souhlasí Jelínek, když říká, že rozvíjející funkce učebnice spočívá mimo jiné v tom, že přispívá k tomu, aby žáci ovládli účinné způsoby samostatného učení jazyku (Jelínek 1994/1995: 87).

Pýchová (1993/1994) uvádí, že kvalitní učebnice dává možnost samostatného studia. Mikk (2000) důležitost autonomního učení shrnuje tím, když říká, že učebnice učí žáky, jak hodnotit výsledky vlastního učení s využitím alternativních metod řešení problému. Kvalitní učebnice by tedy dle mého názoru měla obsahovat klíče se správnými odpověďmi.

Dle mých zkušeností vím, že důležitou funkcí učebnice je **funkce motivační**. Pokud by byla učebnice pro žáka nezajímavá, není ochoten se z ní učit ani ve výuce, ani doma. Taková učebnice pak nemůže rozvíjet autonomní učení žáka. Na druhé straně, pokud je učebnice zajímavá, vzbuzuje v žácích zvědavost a zájem o předmět jako takový. Zajímavá učebnice by měla být barevná, měla by bohatě využívat barevných rámečků, měla by zvýrazňovat klíčové informace či předmětné jazykové jevy. Význam by měl být rovněž kladen na použití spojovacích čar, podtržení, ale i na zajímavé použití tzv. nesouvislých textů - grafy, tabulky, mapy apod. (Martinková v Maňák, Knecht 2007: 49)

S ilustracemi v knize by však mělo být zacházeno opatrně. Nadměrné užití různobarevných ilustrací by mohlo odpoutávat pozornost žáků. „Ilustrace, které plní funkci nonverbálních informací, musí být srozumitelné, přiměřené věku žáka a musí být věcně/odborně správné.“ (Martinková v Maňák, Knecht 2007: 49)

Učebnice ale motivuje nejenom svým vzhledem, ale také obsahem. Sikorová říká, že žáky lze namotivovat tím, že učivo bude v učebnici vztahované k praxi (příklady, situace ze života...) (Sikorová v Maňák, Knecht 2007: 36). Témata v učebnicích by dle mého názoru měla být zajímavá a měla by se týkat aktuálního života žáků.

Kvalitní učebnice by měly podporovat **vytváření žádoucích postojů a hodnot**. Sikorová (Sikorová v Maňák, Knecht 2007: 15) říká, že učebnice může vytvářet žádoucí postoje a hodnoty jednak explicitně (např. v učebnicích občanské výchovy), ale také implicitně (např. prostřednictvím stereotypních námětů učebních úloh nebo ilustrací – genderové stereotypy, stereotypy ve vztahu k menšinám; prostřednictvím estetického zpracování učebnice atd.)

1.2 Aspekty kvalitní učebnice

Jak již bylo zmíněno v přechozí kapitole, kvalitní učebnice je utvořena v souladu s kurikulárními dokumenty, především s **Rámcovým vzdělávacím programem**. Tím mám na mysli, že učebnice cizího jazyka bude obsahovat učivo, zmíněné v RVP a také bude vykazovat soulad s očekávanými výstupy.

Obsah učebnice musí být **věcně správný**. Předpokládám však, že správnost učebnice cizího jazyka je samozřejmostí. Požadavek věcné správnosti může být rozporován například v učebnicích dějepisu.

Kvalitní učebnice musí být **srozumitelná a dobře strukturovaná**. Učebnice musí být tvořena s ohledem na věk žáků. Nesrozumitelné učebnice vedou k nezájmu žáků o předmět. (Sikorová v Maňák, Knecht 2007: 16). Srozumitelná učebnice pak dle mého názoru naopak vede k zájmu o předmět a celoživotnímu vzdělávání.

Učebnice je úspěšná, pokud je **zajímavá**. S tím souvisí již zmíněná srozumitelnost učebnic. Mikk uvádí, že pro žáky je zajímavější, pokud mohou v textu číst o konkrétních lidech, které mohou vidět v průvodních ilustracích k textu. (Mikk 2000)

Vhodně použitá **ilustrace** je dalším důležitým aspektem kvalitní učebnice. Zajímavá je taková učebnice, která používá barevné ilustrace, ať už kreslené či fotografie. Fotografie působí na žáka reálněji, proto si myslím, že fotografie dělají učebnice zajímavějšími než kresby. Podle Martinkové (Martinková v Maňák, Knecht 2007: 41) by moderní učebnice měla obsahovat i další informativní texty, autentické ukázky, popisy, komentáře, ilustrace, fotografie, tabulky, schémata, slovníky, rejstříky atd.

Učebnice by měla žáka motivovat a podněcovat k samostatné práci. Toho lze docílit pomocí tzv. aktivizačních složek. „Aktivizační složkou rozumíme zejména didaktický aparát, který tvoří, např. otázky, úkoly, náměty, cvičení, didaktické hry, badatelské miniprojekty, testy, doplňovačky, dokreslovačky apod.“ (Martinková v Maňák, Knecht 2007: 41) Dle mého názoru lze aktivizační složkou rozvíjet žákovo myšlení, fantazii, komunikaci a především samostatné práci.

Kvalitní učebnice by se měla skládat z mnoha dalších informačních a procvičovacích **komponentů** – pracovního sešitu, příručky pro učitele, CD, slovníku. Učebnice by měla rovněž odkazovat na tištěné slovníky, elektronické informační zdroje a internetu.

2 Stanovení kritérií pro analýzu učebnic z hlediska slovní zásoby

Komponenty učebnice a uspořádání učebnice s ohledem na slovní zásobu

Cunnigsworth (1995: 3-6) doporučuje klást si při analýze uspořádání učebnice následující otázky:

- Jaké komponenty jsou součástí učebnice (pracovní sešit, příručka pro učitele, kazety – CD atd.)?
- Má učebnice k dispozici detailní přehled učiva?
- Umožňuje učebnice jednoduchou orientaci? Je rozvržení učebnice jasné?

Prezentace slovní zásoby

V této části se budu zabývat následujícími otázkami:

- Jak je slovní zásoba v učebnici prezentována?
- Je práce se slovní zásobou věnována dostatečná důležitost? Je slovní zásoba ústřední učebnici nebo je zmiňována spíše okrajově?
- Kolik slovní zásoby je vyučováno?
- Je slovní zásoba prezentována smysluplně a strukturovaně?

(Cunnigsworth 1995: 41)

Procvičování slovní zásoby

- Jakým způsobem je slovní zásoba v učebnici procvičována?
- Je úsek procvičování vhodně umístěn?
- Procvičuje učebnice slovní zásobu zajímavým způsobem, například zahrnutím zábavných cvičení (křížovka, osmisměrka, pexeso, soutěže, cvičení zaměřená na žákův osobní život)?

Pokrytí aspektů znalosti slovíčka

Věk žáka

- Bere učebnice ohled na **věk žáka**?
- Je žák dostatečně motivován k práci se slovní zásobou?

- Jsou v učebnici obsažena témata, která mohou v žácích vzbudit **zájem** o předmět (sport, celebrity, koníčky)?
- Obsahuje kniha témata spojená s reálným životem?

Četnost slovní zásoby

- Patří slovíčka objevující se v učebnici mezi četná?

Jazyková úroveň slovní zásoby

- Odpovídá jazyková úroveň slovní zásoby v učebnici požadované úrovni A2? Pokud ne, tak z jakého důvodu se taková slovní zásoba objevuje v učebnici?

Vztah ke kurikulárním dokumentům

- Odpovídá učebnice požadavkům **Rámcového vzdělávacího programu**?
- Odpovídá vyučovaná slovní zásoba tematickým okruhům stanoveným v kapitole Učivo v RVP?

Rozvoj autonomie žáka

- Rozvíjí učebnice žákova **autonomii**?
- Nabízí učebnice žákům rady/pomoc ve výběru učební strategie?

Přístup k učení se slovní zásobě

- Je slovní zásoba v učebnici vyučována pomocí metod **explicit approach** a **incidental learning approach**?

Práce s aktivní a pasivní slovní zásobou

- Pracuje učebnice s rozdělením slovní zásoby na aktivní a pasivní?

Paměťové strategie ve vztahu ke slovní zásobě

- Objevují se v učebnici některé paměťové učební strategie (TPR, rozdělování do skupin, použití obrázků, propojené učení)?

3 Analýza jednotlivých učebnic

3.1 Analýza učebnice *Your Space*

Nejdříve se budu věnovat analýze učebnice anglického jazyka *Your Space* .

Your Space 1 – 2014, Martyn Hobbs, Julia Starr Keddle, Helena Wdowyczynová, Lucie Betáková

Your Space 2 – 2014, Martyn Hobbs, Julia Starr Keddle, Helena Wdowyczynová, Lucie Betáková

Your Space 3 – 2015, Martyn Hobbs, Julia Starr Keddle, Helena Wdowyczynová, Lucie Betáková

3.1.1 Komponenty učebnice a uspořádání učebnice s ohledem na slovní zásobu

Moderní učebnice *Your Space* nabízí rozmanitou škálu doprovodných komponentů k učebnici. Celý komplet obsahuje pracovní sešit, CD, příručku učitele, i-učebnici a aplikaci *WordTrainer*.

V **i-učebnici** neboli interaktivní učebnici s názvem *Flexibooks* lze najít různá audia a videa (autentické rozhovory, scénky, videodokumenty, Google Earth videa), interaktivní cvičení (kvízy, křížovky, gap-filling testy, pexesa, přiřazování, třídění), přidané dokumenty (přepisy poslechů a videonahrávek, přehledy gramatiky, ukázky ze slovníků *FRAUS*, řešení ke cvičením) a také odkazy do dalších učebnic.

Aplikace *WordTrainer* si může stáhnout zdarma každý, jehož mobilní zařízení disponuje operačním systémem *Android*. Aplikace nabízí sadu kartiček obsahujících slovní zásobu k učebnici. Aplikaci je dle mého názoru vhodné zařadit jako podporu k výuce, neboť obsahuje mnoho zábavných obrázků. Kromě toho je aplikaci možné použít kdykoliv během dne, protože telefon má žák téměř vždy u sebe. Výslovnost v aplikaci je namluvena rodilým mluvčím. Pokud by žákovi nějaká slovíčka v aplikaci chyběla, může si vytvořit vlastní karty se slovíčky a doplnit je obrázkem a nahrávkou výslovnosti. Dále si žák může nastavit tréninkový plán, který umožní pravidelné opakování tak, aby slovíčko žák udržel aktivně v paměti.

Učebnice je psána v anglickém jazyce, český jazyk se v učebnici nevyskytuje. V úvodu učebnice najdeme stručný obsah učebnice (*angl. contents*). V přehledu je část věnována pouze

slovní zásobě. Část **Vocabulary** uvádí, jaká témata slovní zásoby jsou v jednotlivých lekcích vyučována. Někdy jsou uvedena konkrétní slova, pokud je nelze zařadit do tematického okruhu. Jsou to většinou slovesa, která jsou taktéž zmiňována v gramatickém oddílu.

Nová slovní zásoba je představena vždy v jednotlivých lekcích. Na začátku každé lekce se uvádí nejenom to, s jakým novým gramatickým jevem se žák setká, ale i jakou funkci tato lekce představuje. Jinými slovy se žák dozví, co bude umět na konci této lekce a k čemu mu nové poznatky budou, například: *Saying where you are from; talking about homes; talking about family; talking about how well you do things* (Říct, odkud jsi; mluvit o domově; mluvit o rodině; mluvit o tom, jak dobře umíš dělat různé věci).

Každá lekce obsahuje samostatný oddíl nazvaný **Your Words**. Tato sekce umožňuje žákovi rozšířit si jeho dosažené znalosti slovní zásoby v lekci. Zároveň vyzývá žáka k tomu, aby se zamyslel nad tím, jak novou slovní zásobu může použít ve svém životě. Žák dostává prostor vyjádřit informace o sobě samém v oddílu **Your Space**. Tento oddíl se nachází v každé lekci. Jednotlivé lekce se sestávají ze třech částí – A, B, C. Oddíly A, B se podrobněji věnují tématu dané lekce, oddíl C je pak soustředěn na procvičování řečových dovedností – čtení, poslech, mluvení a psaní. Dále je v tomto oddíle většinou věnovaná část slovní zásobě. Každá lekce obsahuje navíc oddíl nazvaný **Chat Zone**. Tento krátký oddíl uvádí krátké fráze, které jsou typické pro komunikaci mezi vrstevníky.

Na konci každého dílu učebnice se nachází série osmi **komiksových příběhů**. Každý příběh je vázán k jednotlivým lekcím – v příběhu se objevuje slovní zásoba i gramatika dané lekce. Vložení vtipně napsaných komiksových příběhů s určitým stupněm napětí do výuky představuje dle mého názoru zpestření jazykové výuky a zároveň nenucené upevnění si znalostí z vyučování.

3.1.2 Presentace slovní zásoby

Slovní zásoba je v učebnici Your Space prezentována na počátku každé lekce. Pro aktivizaci dosavadních znalostí a probuzení zájmu o téma slouží aktivita zvaná **Warm up** (aktivita na „rozehrání“). Tato aktivita je umístěna na počátku každé lekce vždy na prvním místě. Cvičení většinou odkazuje na obrázkový příběh, rozhovor či komiks, který je vyobrazen na další stránce učebnice. Aktivita Warm up pak vypadá například takto: Podívej se na obrázky na straně 49 a najdi (přeloženo z anglického jazyka): *a football / dinner / a clock / a computer / breakfast/ homework*. Tato aktivita již předpokládá žakovu znalost této slovní zásoby.

Na počátku prezentace nové slovní zásoby je důležitá práce učitele s novou slovní zásobou. Příručka učitele radí, jak novou slovní zásobu vhodně prezentovat. Jako příklad uvádím prezentaci nové slovní zásoby na téma povolání. Žáci si zavřou učebnice. Učitel napíše ... na tabuli. Žáci jsou vyzváni, aby říkali písmena a poté uhodli slovo (*jobs*). Učitel pak zjišťuje od žáků veškerá zaměstnání, které žáci mohou znát a napíše je na tabuli. Zde učitel staví tuto aktivitu na existující znalost žáků. Dále se pak učitel ptá žáků, čím by chtěli být a jaké povolání by mít nechtěli. Slovíčka, která jsou pro žáky nová, učitel prezentuje dle svého uvážení. Vhodným způsobem prezentace jsou obrázky nebo využití pantomimy. Učitel představuje žákům jak psanou podobu slova (nová slovíčka napíše na tabuli k tématu *jobs*), tak mluvenou podobu slovíčka. Učitel slovíčko vysloví nebo může využít nahrávky na CD.

V dalším kroku si žáci otevřou učebnice a pracují s cvičením. Jejich úkolem je nová slovíčka spojit s obrázkem. Při kontrole jsou žáci znovu vystaveni mluvené podobě slova, když učitel pustí žákům výslovnost na CD.

Vocabulary • Jobs

1 **1.21** Match the words with the pictures. Then listen and check.

nurse pilot film director chef athlete musician vet
 firefighter scientist detective engineer racing driver

(Your Space 3 2015: 26)

Obdobně učitel postupuje při prezentaci nové slovní zásoby týkající se školních předmětů.

Žáci mají zavřenou učebnici a učitel předvádí, že čte knihu a studuje. Učitel pak napíše slovíčko *school* na tabuli. Poté se ptá žáků, jaké předměty znají, a ty napíše na tabuli. Dále se učitel žáků ptá, jaké jsou jejich oblíbené předměty a jaké předměty nemají rádi. Nová slovní zásoba může být prezentovaná jednak podle obrázků nebo učitel připodobní slovíčka k mateřskému jazyku. V tomto případě lze použít i pantomimy.

První fáze procvičování nových slovíček je taková, že nová slovíčka jsou prezentována v psané formě a jsou podporována vizuální pomocí, tedy pomocí obrázků či fotografií. Vizuální stránka je poté propojena s poslechem. Žák je do cvičení plně zapojen, neboť je nejdříve vyzván, aby vypsaná slovíčka spojil s obrázkem. Následuje poslech nových slovíček nahraných rodilým mluvčím a kontrola, zda žák slovíčko správně spojil.

Vocabulary • School subjects

1 **2.21** Match the words with the pictures. Then listen and check.

Maths Religious Education (RE) Geography Music
 Art Physical Education (PE) Drama English History
 Science Information and Communication Technology (ICT) Languages

(Your Space 1 2012: 68)

Pokud učitel uzná za vhodné, lze prezentovat novou slovní zásobu i pomocí kresby. Příručka učitele Your Space 2 radí, jak prezentovat novou slovní zásobu týkající se letiště. Žáci mají knihy zavřené. Učitel nakreslí nejdříve letadlo na tabuli a žáci říkají slovní zásobu, která je k tomuto tématu napadne. Učitel se pak s žáky baví o tom, jestli už někdy cestovali letadlem a zda mají rádi létání. Učitel může vzbudit zájem žáků také tím, že se jich zeptá, zda znají názvy letišť, která jsou pojmenovaná po slavných lidech. Na tabuli je možné nakreslit letiště včetně letadel, budov, ranveje, přepážek pro odbavení a slovíčka představovat v anglickém jazyce. Žáci jsou poté vyzváni, aby otevřeli knihy a spojili obrázek se slovíčkem.

Pokud je nová slovní zásoba příliš obtížná, je procvičování odlehčeno tím, že jsou slovíčka uvedena v kontextu. Žák je do cvičení aktivně zapojen například tím, že má za úkol dát do správného pořadí rozházená písmenka nového slovíčka. Učitel pustí nahrávku slovní zásoby na CD a zkontroluje s žáky cvičení.

Vocabulary • Feelings

- 1 **2.08** Match the anagrams with the words in the box. Listen and check. Then match the pictures with the sentences.

annoyed   bored   excited   worried   upset   embarrassed   scared

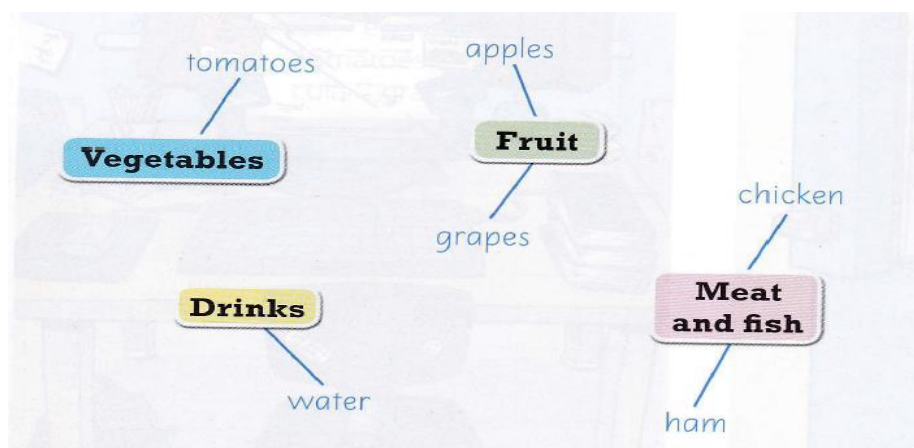
- 1 Holly felt **T S P U E**. Her friend didn't ask her to her party. upset
- 2 There was nothing good on TV last night. Holly was very **E R D B O**.
- 3 Holly was **N A D O N E Y** because her brother broke her mobile phone.

- 4 She felt **D E C T I E X** when she bought tickets for the Leona Lewis concert!
- 5 After she read a horror story she was very **R A C D E S**.
- 6 Holly was very **D R E W O I R**. She had a difficult Maths test.
- 7 She fell over in the street. She was very **D R E S A S A R B E M**.

(Your Space 2: 60)

Stejně jako celá učebnice, tak ani slovní zásoba není překládána do mateřského jazyka. Ilustrace slouží jako plné vysvětlení slovní zásoby. Nová slovní zásoba je dále procvičována v dalších cvičeních.

Učebnice hojně využívá kreslení tzv. pavoučích sítí (*angl. spidergram*). Žák tak uskupuje slovíčka, která se k sobě tematicky hodí.

(Your Space 1 2012: 82)

V každé lekci je prezentováno 8 – 12 nových slovíček.

3.1.3 Procvičování slovní zásoby

S novou slovní zásobou je pak pracováno po celou lekci. Slovní zásoba je pak propojena i s procvičováním gramatických jevů a objevuje se při procvičování všech čtyř řečových dovedností.

Po prezentaci nové slovní zásoby procvičují žáci slovní zásobu v dalších cvičeních. Cvičení jsou často vztahena k žákovu osobnímu životu. Po prezentaci vyučovacích předmětů v anglickém jazyce je žák vyzván, aby se zamyslel nad vlastním rozvrhem hodin a kladl otázky a odpovídal na ně při práci ve dvojicích. Jiné cvičení zase vyzývá žáka, aby z nové slovní zásoby označil tu, která se vztahuje k němu. Například: Označ věci, které musíš dělat a věci, které nesmíš dělat (*téma: školní pravidla, angl. school rules*).

Slovní zásoba je dále prezentována v krátkém příběhu nebo rozhovoru, který se často vztahuje k hlavní postavě učebnice, dívce Poppy nebo k jejímu vrstevníkovi. V této části se nachází zmiňovaná část *Your space*. Cvičení v této části se týká světa žáka samotného. Například má žák za úkol, aby nakreslil svůj vlastní pokoj a pak o něm vyprávěl svému spolužákovi. V učebnici se objevují různá zábavná cvičení na procvičení slovní zásoby. Například:

- **Uhodni zvíře** - Žáci pracují ve dvojicích. Jeden z nich si vymyslí zvíře a jeho spolužák má na základě kladených otázek uhodnout, o jaké zvíře se jedná.
- **Napiš SMS** - Napiš kamarádovi SMS o tom, co právě děláš.
- **Pravda/ lež** - Žáci pracují ve dvojicích. Jeden z nich řekne větu (správně nebo špatně), týkající se právě probíraného tématu. Jeho spolužák odpoví, zda žák řekl pravdu či lež.
A: There's a new computer. B: False. There's an old computer.
- **Kreslení pavoučí sítě/ seskupování** (*angl. spidergram*) - Žáci mají za úkol roztřídit nová slovíčka do skupin nakreslením „pavoučí sítě“.
- **Kvíz** – Žáci vyplňují kvíz. Kvíz má formu Multiple choice. Žák vybere správnou odpověď z několika možností.

3.1.4 Pokrytí aspektů znalosti slovíčka

Učebnice Your Space cílí výuku slovní zásoby tak, aby naplnila tyto aspekty znalosti slovíčka:

a) význam slova – s významem slovíčka je v učebnici pracováno dostatečně. Význam každého nového slovíčka je vytvářen buďto pomocí obrázků nebo pomocí pantomimy. Význam slovíčka je jasný. Prezentace pomocí vizuální podpory napomáhá k uložení slovíčka do dlouhodobé paměti.

b) psaná podoba slova – slovíčka jsou dostatečně procvičována jak v učebnici, tak v pracovním sešitě. V pracovním sešitě se jedná především o různá doplňovací cvičení, v učebnici má pak žák napsat věty či krátký příběh s užitím nových slovíček.

c) mluvená podoba slova – žák je dostatečně vystaven poslechu a to nejenom při procvičování slovní zásoby v různých rozhovorech a článkách, ale také při prezentaci nové slovní zásoby.

d) gramatické použití slova – nová slovní zásoba je v učebnici spojena s vhodnou slovní zásobou. Například tematický okruh bydlení pak skýtá slovní zásobu na téma „můj pokoj“, kterou propojuje s předložkami místa a přivlastňovacími zájmeny.

e) fráze – žák se naučí slovní zásobu používat také v rámci frází a to v oddíle nazvaném *Chat zone*, který se nachází v každé lekci.

f) asociace spojené se slovíčkem – slovní zásoba je vždy prezentovaná v rámci nějakého tématu. Aktivizaci a přípravu na téma zajišťuje učitel tím, že klade různé otázky k tématu.

g) slovní spojení, ve kterých se slovíčko vyskytuje – Slovní zásoba se objevuje v článkách a rozhovorech, kde jsou slovíčka vždy uváděna v kontextu. Procvičení slovní zásoby pak probíhá ve cvičeních, která taktéž umožňují práci se slovní zásobou v kontextu.

3.1.5 Věk žáka

Učebnice Your Space 1-3 obsahují nespočet témat, které se žáka týkají a mohou vzbudit v žácích zájem. Témata v učebnici se jednak vztahují k žákovu reálnému životu a nabízí žákovi možnost použití anglického jazyka v běžných komunikačních situacích. Žáci se v učebnici naučí mluvit o sobě, svých koníčcích a zájmech, dokáží popsat svůj byt/dům a pokoj a stejně tak se mohou dozvědět skutečnosti o svých kamarádech. Student se naučí, jak si koupit jídlo v anglickém jazyce a jaké jídlo si objednat v restauraci. Dále se žáci neztratí při

cestování. Žáci budou vědět, jaké památky navštívit v Anglii, dokáží se vyznat na letišti a v dopravních prostředích.

Žáci na druhém stupni (věk obvykle mezi 11 – 15 lety) se většinou nacházejí v období puberty. Je tedy velmi důležité, aby učebnice byla pro žáky zábavná a pracovala s aktuálními tématy ze života žáků v pubertě. Učebnice *Your Space 1-3* obsahuje nespočet zajímavých témat. Mezi zajímavá témata pro žáky v tomto věku rozhodně patří sport (v učebnici je zařazen i zajímavý moderní sport – jízda na BMX a také formule), zvířata, móda, cestování, známé osobnosti, záhady, hrdinové dnešní doby, moderní technologie, detektivní příběhy, hudba, život v budoucnosti.

Důležité pro vzbuzení zájmu žáků o výuku je i to, jak je téma zpracováno. Každá stránka učebnice je obohacena o hojný počet ilustrací, fotografií, barevných tabulek atd. Fotografie k článkům a cvičením dodává příběhu reálnou podobu. Stejně tak hlavní hrdinka Poppy a její přátelé jsou v každé lekci vyobrazeny na fotografiích, které odrážejí aktuální rozhovor či příběh. Moderní technologie provází učebnice od začátku až do konce. Některé příběhy jsou prezentovány pomocí webové stránky otisknuté v učebnici. Pro žáky je toto zajímavá forma prezentace učiva, neboť počítač je pro něj neodmyslitelnou součástí života. V jiném cvičení je zase text vyobrazen jako SMS zpráva. Žáci mají pak za úkol napsat podobný SMS text.

3.1.6 Četnost slovní zásoby

Pro zjištění četnosti jednotlivých slovíček budu využívat frekvenčního seznamu *Longman Communication 3000*. Tento seznam obsahuje 3000 nejčtetnějších slovíček. Seznam je sestaven na základě mluvené a psané angličtiny. Longman v seznamu rozlišuje slovíčka, která patří mezi nejčtetnější na základě mluvené nebo psané angličtiny. Seznam je rozdělen na tři části – 1000 nejčtetnějších slovíček, 2000 nejčtetnějších slovíček a 3000 nejčtetnějších slovíček.

Například slovíčko *watch* jako sloveso se nachází mezi 1000 nejčtetnějšími slovíčky jak v psané, tak mluvené angličtině. Slovíčko *search* se nachází mezi 3000 nejčtetnějšími slovíčky, ale pouze v psané angličtině. Slovíčko *funny* se nachází v mluvené angličtině mezi 1000 nejčtetnějšími slovy, v psané angličtině pak až mezi 3000 nejfrektovanějšími slovíčky.

Slovíčka, která se objevují v učebnici *Your Space 1-3* patří z větší části na seznam třech tisíc nejčtetnějších slovíček. Objevují se ale i slovíčka, která se nedostala na seznam *Longman Communication 3000*. O četnosti slovní zásoby rozhoduje zaměření tématu. Pokud je vybrané téma příliš úzce zaměřeno, pak je pravděpodobné, že daná slovní zásoba nebude patřit mezi

četnou. V učebnici se pak nachází slovíčka jako *cheetah (gepard)*, *flamingo (plameňák)*, *hippopotamus (hroch)*, *ostrich (pštros)*. Tato slovíčka jsou pro žáky zajímavá a je vhodné je znát, neboť s takovými zvířaty se mohou setkat v jakékoliv evropské ZOO.

3.1.7 Jazyková úroveň slovní zásoby

V této části mé diplomové práce se budu zabývat jazykovou úrovní slovní zásoby obsažené v učebnici. Učebnice Your Space 1,2,3 jsou určeny pro 2. stupeň ZŠ. Přechází tedy postupně od úrovně A1 až do požadované výstupní úrovně A2 včetně jejího upevnění.

V této kapitole budu spolupracovat s výzkumným programem *English Profile*, který je dostupný online. Tento program obsahuje slovní zásobu dle úrovní podle SERR.⁷

Slovní zásoba v kapitole *Clothes (oblečení)* a *Food (jídlo)* se pohybuje na úrovni mezi A1 a A2. Slovíčka jako *shirt, trousers, jacket, skirt* patří pod úroveň A1. Můžeme tedy předpokládat, že budou pro žáky opakovaním. Slovíčko *dress* jako podstatné jméno je zařazeno do úrovně A1, *dress* jako sloveso pak spadá pod úroveň A2.

Slovíčka *pond (rybník)*, *fence (plot)* a *bench (lavice)* spadají pod úroveň B2, avšak v učebnici Your Space 1 je prezentováno mezi slovní zásobou na úrovni A1 – A2. Je to dáno tím, že tato slovíčka se nachází na seznamu nejčtenějších slovíček. Pro upřesnění uvádím četnost výskytu, tedy zda je slovíčko umístěno mezi třemi tisíci nejčtenějšími slovíčky dle *Longman Communication 3000*. Pro upřesnění uvádím v závorce, zda slovíčko patří mezi 1000 nejčtenějších (1), 2000 nejčtenějších (2) nebo 3000 (3) nejčtenějších slovíček a také uvádím, zda je slovíčko čtené z hlediska psané (P) nebo mluvené (M) podoby slova.

Slovíčko	Umístění dle frekvence	Úroveň
Fence	M3	B2
Pond	M3	B2

⁷ **English Profile** je mezioborový výzkumný program navržený s cílem zvýšit učení, vyučování a hodnocení anglického jazyka. Cílem tohoto programu je poskytnout jasné měřítko pokroku v anglickém jazyce popsáním úrovně jazyka, kterou student potřebuje na každé úrovni podle SERR.

Program **English Vocabulary Profile** je založen na rozsáhlém výzkumu korpusu Cambridge Learner Corpus (CLC). Na základě průzkumů textů psaných studenty po celém světě kombinovaných evidencí školního materiálu a široké škály učebnic CLC potvrzuje, co žák na určité úrovni umí a neumí. (*dostupné online na englishprofile.org*)

Bench	M2, P3	B2
Gate	M2, P2	A2

Podobný výsledek přinesla analýza slovní zásoby v učebnici *Your Space* v tématu *Food (jídlo)*. Slovní zásoba v tomto tématu spadá do úrovně A1-A2, výjimkou jsou slovíčka *beef, lamb, turkey (hovězí, jehněčí, krůtí)*. Tato slovíčka jsou sice začleněna k úrovni B1, patří však do tématu základní slovní zásoby, neboť jsou hojně používaná a důležitá pro objednání si jídla v restauraci či mluvení o svém oblíbeném jídle. Slovíčko *beef a lamb* se nachází mezi 3000 nejčtenějšími slovíčky v mluvené angličtině.

Dle RVP ZV patří k Učivu ve vzdělávacím oboru Cizí jazyk tematický okruh moderní technologie a média. Toto téma je úzce spjato s moderním vývojem 21. století a stalo se tak jedním z důležitých tematických okruhů. Řadí se tak na stejnou úroveň důležitosti jako jsou témata domov, rodina, bydlení, škola, cestování atd. To však vyžaduje znalost slovní zásoby na úrovni B1 – B2. Tato slovní zásoba nepatří do seznamu 3000 nejčtenějších slov. V následující tabulce uvádím několik slovíček nacházejících se v učebnici *Your Space*, která se týkají tématu technologie a média. Symbol X uvádím v případě, že slovíčka nejsou uvedena na seznamu 3000 nejčtenějších slov dle *Longman Communication 3000*.

Slovíčko	Umístění dle frekvence	Úroveň
Icon (<i>ikona</i>)	X	B2
Cursor (<i>kurzor</i>)	X	B2
Button (<i>tlačítko</i>)	X	B1
Plug (<i>zástrčka</i>)	X	B1

Z tabulky vyplývá, že ačkoliv tato slovní zásoba spadá pod jazykovou úroveň B1 a B2, byla zařazena do této učebnice z důvodu motivace žáka. Navíc je tato slovní zásoba poměrně jednoduchá k naučení, neboť byla většina slovíček z okruhu informační technologie převzata z anglického jazyka, srov. *icon – ikona, cursor – kurzor, monitor – monitor*. Dalším důvodem

pro zařazení této slovní zásoby do učebnice dle mého názoru je, že tato slovní zásoba vzbuzuje v žácích zájem. O informační technologii se zajímají především kluci.

V učebnici Your Space 3 se autoři věnují tématu *Animals (zvířata)*. Zde již autoři uvádí slovíčka, která spadají dokonce pod úroveň B2 až C1. Žákům jsou pomocí obrázků prezentována slovíčka jako například *claw, paw, hoof, beak (dráp, packa, kopyto, zobák)*. Tato slovíčka mohou být i pro učitele neznámá. Domnívám se, že autoři však tuto slovní zásobu zařadili do učebnice pro 2. stupeň ZŠ z toho důvodu, že v žácích podobná témata zvyšují motivaci a zájem o výuku.

3.1.8 Vztah ke kurikulárním dokumentům

Učebnice Your Space 1,2,3 obsahuje v závěru učebnice dvoustránku věnovanou souladu učebnice s Rámcovým vzdělávacím programem. Autoři tento oddíl nazvali Naplňování výstupů RVP a klíčových kompetencí. V této části jsou uvedené výstupy stanovené RVP ZV ve všech řečových dovednostech. V sekci Slovní zásoba autoři uvádějí učivo, které učebnice obsahuje a vede k osvojení slovní zásoby a schopnosti ji používat v komunikačních situacích probíraných tematických okruhů.

- Slova, slovní spojení a krátké fráze
- Základní okruhy slovní zásoby blízké životu žáků
- Při prezentaci nové slovní zásoby vizuální opora a nahrávka s výslovností
- Osvojování strategií, které vedou k zapamatování a utřídování slovní zásoby
- Oddíl Your Words – kolokace, složeniny, frázová slovesa
- Různé slovní druhy
- Základní slovtvorba pro rozšiřování slovní zásoby

(Your Space 1 2012: 124)

Rámcový vzdělávací program uvádí tematické okruhy, které spadají pod učivo žáků na 2. stupni ZŠ. Učebnice Your Space 1-3 obsahují všechny tematické okruhy, které RVP vyžaduje. Jednotlivá témata mají buďto samostatnou kapitolu nebo se objevují napříč učebnicemi. Například realie anglicky mluvících zemí se objevují napříč učebnicemi – v prvním díle se žáci podívají do Liverpoolu a seznámí se se zajímavými místy v Londýně. Dále se seznámí s britským stravováním. Napříč celou učebnicí se žáci dozvědí základní informace o britském školství. V druhé učebnici se žáci seznamují s důležitými postavami britské historie – králem Arturem, Robinem Hoodem a Boudiccou. Dále také procestují

známá místa v Anglii. Ve třetím díle Your Space se žáci obeznámí s britskými celebritami a dozví se, jak se slaví Nový rok v anglicky mluvících zemích. Se studentkou Evou se pak žáci vydávají na výlet do New Yorku.

Učebnice Your Space 1-3 přesně odráží očekávané výstupy a učivo stanovené v RVP ZV pro vzdělávací obor Cizí jazyk.

3.1.9 Rozvoj autonomie žáka

Učebnice Your Space 1-3 vede žáky k autonomnímu učení v každé lekci. Pracovní sešit obsahuje v každé lekci oddíl **Your progress**, ve kterém mohou žáci zhodnotit, jak se danou lekcí naučili a zda je třeba si znalosti dané lekce ještě upevnit. V pracovním sešitě jsou žáci pravidelně vyzváni k samostatné práci. K tomu slouží například oddíl **Your project**.

V učebnici najdeme v každé lekci oddíl **Your words**, ve kterém žáci většinou pracují samostatně. Dále je na konci každé učebnice oddíl **Language check**, ve kterém má žák možnost ověřit si, jak si stojí ve znalostech nabytých v jednotlivých lekcích.

Učebnice ukazuje žákům nenásilnou cestou, jaké zvolit učební strategie. Například slovní zásobu je vhodné spojit s poslechem a obrázkem. Učebnice také ukazuje, že slovní zásobu je třeba třídit podle jednotlivých témat a kritérií. Žáci mohou třídit slovní zásobu zařazením do seznamu, pomocí pavoučí sítě (*angl. spidergram*) nebo pomocí barev.

Přídavné komponenty k učebnici rozvíjí autonomii žáka. S **i-učebnicí** může žák pracovat samostatně i doma a aplikaci **WordTrainer** na procvičování slovní zásoby může žák použít kdykoliv během dne. Tréninkový plán, který si žák v aplikaci může nastavit, ukazuje, jak je vhodné se slovní zásobu učit a opakovat.

3.1.10 Charakteristika učebnice z hlediska přístupu k učení se slovní zásobě

V učebnici Your Space se objevují oba dva metodické přístupy a to jak explicit approach, tak incidental learning approach. Metodu **explicit approach** naplňuje učebnice tím, že předchozí znalost slovní zásoby daného tématu je aktivována – ať už aktivitou *Warm Up* v učebnici nebo aktivizací předchozí znalosti slovíčka učitelem. Dalším principem explicit approach je, že se slovíčkem musí být dále dostatečně pracováno tak, aby si žák slovíčko zapamatoval. Tento princip odráží učebnice Your Space v každé kapitole. S novou slovní zásobou se žák setkává v mnoha cvičeních – doplňovačkách, v rozhovorech a článcích, v závěrečném komiksu, v procvičování gramatických jevů, v projektech, pracovním sešitě a také v aplikaci

WordTrainer. Žák je v těchto cvičeních dostatečně vystaven jak psané, tak mluvené podobě slova.

Nová slovní zásoba je také vztažena do světa žáka. Například při slovní zásobě tematického okruhu *Family (rodina)* se žák sice nejdříve seznámí s rodinou svého vrstevníka, jeho úkolem je pak ale představit rodinný strom života své rodiny.

Učebnice *Your Space* však naplňují i principy **incidental learning approach**, neboť hlavním principem tohoto přístupu je, aby byl žák dostatečně vystaven cílovému jazyku. Učebnice *Your Space* je psaná pouze v anglickém jazyce. České výrazy se v učebnici nevyskytují. Učitel sám by měl v hodině používat pouze anglický jazyk, k čemuž metodická příručka učitele nabádá. Přístup *Incidental learning approach* je nejvíce patrný také v člancích, které se objevují v učebnici. Zde jsou žáci vystaveni poměrně těžké slovní zásobě. Tuto slovní zásobu má žák umět pouze pasivně.

3.1.11 Charakteristika učebnice z hlediska práce s aktivní a pasivní slovní zásobou

V učebnici se objevují slovíčka, která by měl žák znát **aktivně, pasivně**, ale i **potenciálně**.

Vyučující sám by si měl před vyučovací hodinou rozvrhnout, která slovíčka má žák znát aktivně a která pasivně. Aktivní slovní zásoba je v učebnici dostatečně prezentována a pravidelně opakována. Se slovíčky, která má žák znát pouze pasivně, se studenti setkávají především v člancích a různých příbězích. Pasivní slovíčka nejsou dále procvičována, může být však vysvětlen jejich význam, pokud by mělo dojít k nepochopení celého příběhu. Tato slovíčka žák bude moci pravděpodobně rozpoznat, nemusí je ale umět použít. Potenciální slovní zásobu může žák na základě svých znalostí a na základě podobnosti slovíčka s výrazem v mateřském jazyce odhadnout. V každé kapitole narazí žák na spoustu slov, která může jednoduše odhadnout. Pro příklad uvádím některá slovíčka: *pilot, detective, download, comment, post, hurricane, to purify* (předpokládáme, že žák zná slovíčko *pure*), *documentary, comedy* atd.

3.1.12 Slovní zásoba a paměť

V učebnici se objevují takové strategie, které vedou k tomu, aby žák novou slovní zásobu převedl z krátkodobé paměti do dlouhodobé a slovní zásobu pak v dlouhodobé paměti udržel. Nové slovní zásobě je žák vystaven jednak na počátku a v průběhu celé lekce, slovíčka se ale objevují i v jiných lekcích a v opakovacích cvičeních na konci učebnice. Vyučující musí dle mého názoru dbát na to, aby žák byl slovíčku dostatečně vystaven i v budoucnu. Slovíčka

může zmínit na počátku hodiny v rámci opakování, v různých testech nebo hrách. K připomenutí slovní zásoby slouží taktéž aplikace WordTrainer.

Vyučující musí určit, kolik nových slovíček bude v hodině prezentovat – podle jejich obtížnosti, předchozí znalosti slovíčka či podobnosti s mateřským jazykem. Doporučuje se prezentovat 4 – 9 slovíček v jedné hodině.

K zapamatování slovíčka vede několik učebních strategií, které se objevují napříč celou učebnicí. Jedná se o tyto učební strategie:

- TPR (Total Physical Response) – metoda úplné fyzické odpovědi je součástí výuky. Učitel uděluje rozkazy v anglickém jazyce, například: *Open the book! Close the book! Write on the board! Underline the adjectives!* Žáci na udělení rozkazů reagují fyzicky bez toho, že by mluvili.

- Groupings – slovíčka jsou v učebnici rozdělována do skupin většinou podle tématu. Například téma *Food (jídlo)* je pak dále děleno na zdravé a nezdravé. Slovíčka jsou pak dále uskupována podle společných kritérií – například na počítatelná a nepočítatelná.

- Použití obrázků – v učebnici se objevuje dostatek obrázků při prezentaci nových slovíček. Každé nové slovíčko je vizuálně podpořeno. Učitel může také využít svých materiálů a prezentovat nová slovíčka pomocí svých obrázků.

- Vernetztes Lernen (propojené učení) – v učebnici se můžeme setkat s propojením slovní zásoby uvedením antonym, ale především uvedením hyperonyma – tedy slovíčka nadřazeného. Například slovíčku *Clothes* jsou podřazeny slovíčka *shirt, trousers, tie...*

Celkové hodnocení učebnice

Učebnice naplňuje z větší části veškerá kritéria stanovená v teoretické části. Při prezentaci nové slovní zásoby dochází ke zmiňovanému multisenzorickému učení. Žák zapojuje vícero smyslů při učení se nové slovní zásoby. Žákovi je představena jednak psaná podoba slova, obrázek a zároveň žák slovíčko slyší. Spojení těchto smyslů považuji za vhodnou možnost prezentace slovní zásoby. Při prezentaci určité slovní zásoby lze zapojit i hmat nebo čich, jedná-li se například o téma *Food (jídlo)*.

Slovíčka jsou uskupována do skupin, nejčastěji dle tématu. Můžeme však najít i uskupování dle jiných kritérií, například gramatických (počítatelná a nepočítatelná podstatná jména).

Jak již bylo zmíněno, nová slovní zásoba je propojena s již známou slovní zásobou. Na počátku každé lekce se nachází aktivita Warm-up, která aktivuje žákovy dosavadní znalosti. Při prezentaci slovíček se žák setkává i se slovíčky, která již dobře zná. Například při učení se částí těla zvířat se žák setkává se slovíčky jako je *nose* a *tooth*. Nová slovní zásoba je propojena s reálným světem žáka. Slovní zásoba je dostatečně procvičována v různých typech cvičení. Učebnice tak naplňuje princip explicit approach.

V učebnici se kromě úvodu a závěru nelze setkat s mateřským jazykem žáka. V učebnici je tak uplatňován princip incidental learning approach. Používán je i v zadání cvičení cílový jazyk.

Učebnice pracuje se slovní zásobou tak, že pokrývá veškerá kritéria stanovená pro znalost slovíčka. Se stanovenými kritérii je dále dostatečně pracováno.

Mezi velmi důležité kritérium patří věk a zájmy žáka. Dle mého názoru shledávají i autoři této učebnice toto kritérium za důležité, neboť učebnice odráží zájmy žáků ve věkové kategorii mezi 11 až 15 lety. Všechna témata v učebnici jsou zajímavou a vtipnou metodou zpracována. Učebnice obsahuje i témata jako jsou známé osobnosti, zvířata, cestování, záhady a další. Celkový zájem o učebnici (a tím i výuku) doplňují vhodně vybrané ilustrace a fotografie.

Stanovit frekvenci slovní zásoby není jednoduché. Je důležité, aby autor učebnice či učitel pracoval s takovými frekvenčními slovníky, které berou ohled nejenom na výskyt slovíčka v rámci psané angličtiny, ale i v rámci mluvené angličtiny. Frekvence slovní zásoby vyhodnocená v praktické části mé diplomové práce přináší zajímavý poznatek a sice, že prezentovaná slovní zásoba patří většinou mezi nejčtenější dle *Longman Communication 3000*, nemusí to být ale pravidlem. V učebnici se objevuje i taková slovní zásoba, jejíž téma je příliš úzce zaměřené a slovní zásoba je prezentována z důvodu motivace žáků. Pak taková slovní zásoba nemusí patřit mezi frekventovanou.

Učebnice Your Space 1-3 přechází od jazykové úrovně A1 až do požadované úrovně A2. Většina slovní zásoby obsažené v učebnici odpovídá těmto dvěma úrovním. V učebnici se však objevují i taková slovíčka, která spadají pod úroveň B1, B2 nebo dokonce i C1. Slovní zásoba na úrovni B1 a výše se nachází v učebnici z toho důvodu, že je důležitá pro obsažení daného tématu. Uvedení slovní zásoby na vyšší úrovni souvisí zároveň s žakovou motivací.

Do výuky na 2. stupni ZŠ patří dle RVP téma moderní technologie. Toto téma však vyžaduje prezentaci slovní zásoby na vyšší úrovni než je A1 či A2. Učebnice Your Space odráží požadovanou náplň RVP vzdělávacího oboru Cizí jazyk. V oblasti slovní zásoby obsahuje učebnice požadované očekávané výstupy, neboť žák si osvojí slovní zásobu a umí ji používat v komunikačních situacích daných tematických okruhů. Učebnice obsahuje veškerá témata, která RVP ZV v oblasti tematických okruhů zmiňuje.

Prezentovaná slovní zásoba je následovně dostatečně prezentována v různých úsecích knihy tak, aby nedošlo k zapomenutí slovíčka. Záleží pak především na vyučujícím, jaký zvolí plán opakování, aby došlo k přenesení slovíčka z krátkodobé paměti do dlouhodobé.

3.2 Analýza učebnice *Spaß mit Max*

V další části mé diplomové práci se budu věnovat analýze učebnic *Spaß mit Max*.

Spaß mit Max 1 – 2002, Petr Tlustý, Vítězslava Truhlářová, Mariele U. Wicke

Spaß mit Max 2 – 2003, Irena Lenčová, Lenka Švecová, Petra Pleschinger

Spaß mit Max 3 – 2005, Irena Lenčová, Petra Pleschinger

3.2.1 Komponenty učebnice a uspořádání učebnice s ohledem na slovní zásobu

Učebnice *Spaß mit Max* je o několik (10 až 12 let) starší než kniha *Your Space*. Je proto třeba brát při analýze ohled na stáří učebnice. Trojdílná učebnice *Spaß mit Max* navazuje volně na učebnice *Start mit Max 1. a 2.díl*. Zatímco v učebnicích *Start mit Max* pro 1. stupeň základní školy se žáci setkávají s kamarádem tužkou *Max*, v učebnicích *Spaß mit Max* se žáci setkávají s *mobilem Max*. K učebnici je navíc k dispozici pracovní sešit, který je nedílnou součástí výuky, CD a také metodická příručka pro učitele.

Dále autoři žáky navádí k zakoupení **Evropského jazykového portfolia**. Nelze ho sice řadit k základním komponentům učebnice, je ale vhodným doplňkem jazykové výuky. Evropské jazykové portfolio pomáhá uvědomit si a zaznamenat dosaženou jazykovou úroveň. Vychází ze šesti úrovní (A1-C2) dle SERR.

To, kde žáci naleznou slovní zásobu dané lekce, se dozví již z **přehledu obsahu**. S novou slovní zásobou se žáci setkávají v různých formách v každé lekci. Slovní zásobě je pak věnována poslední stránka každé lekce. Tato kapitola je nazvaná **Wortschatz** (*něm. slovní zásoba*) a dělí se na tři hlavní části. V první části se žáci setkávají se slovíčky, která jsou podobná českému jazyku a jejich význam mohou žáci odhadnout. V další části se nachází výčet slovíček dle jednotlivých kapitol. V některých kapitolách se žáci naučí pouze 2-3 nová slovíčka, v některých zase až 20 nových slovíček. V třetí části kapitoly slovní zásoby uvádí autoři příklady použití slovní zásoby a slovní spojení z dané lekce.

Po stranách lze najít různé **poznámky a tipy autorů**. V kapitole slovní zásoba například uvádí, že na konci učebnice lze najít další slovní zásobu „pro labužníky“ (*něm. Für die Feinschmecker*), tj. slovní zásobu pro rozšíření znalosti dosavadní slovní zásoby. Na konci učebnice se nachází **česko-německý a německo-český slovník** řazený abecedně, ve kterém se objevují slovíčka vyskytující se v učebnici.

3.2.2 Presentace slovní zásoby

V učebnici *Spaß mit Max* je běžně zařazeno cvičení k aktivizaci dosavadních znalostí o tématu v podobě úvodní koláže na začátku každé lekce, která shrnuje důležitou probranou slovní zásobu k aktuálnímu tématu. Součástí takové koláže jsou otázky ke konverzaci. Téměř vždy je úvodní koláž propojena s nějakým tvořivým úkolem – rébus, hádanka, „netradiční“ poslechové úlohy (zvuky sportů, počasí, přírody, prostředí, zvířat; hudební skladby, úryvek divadelní hry apod.)

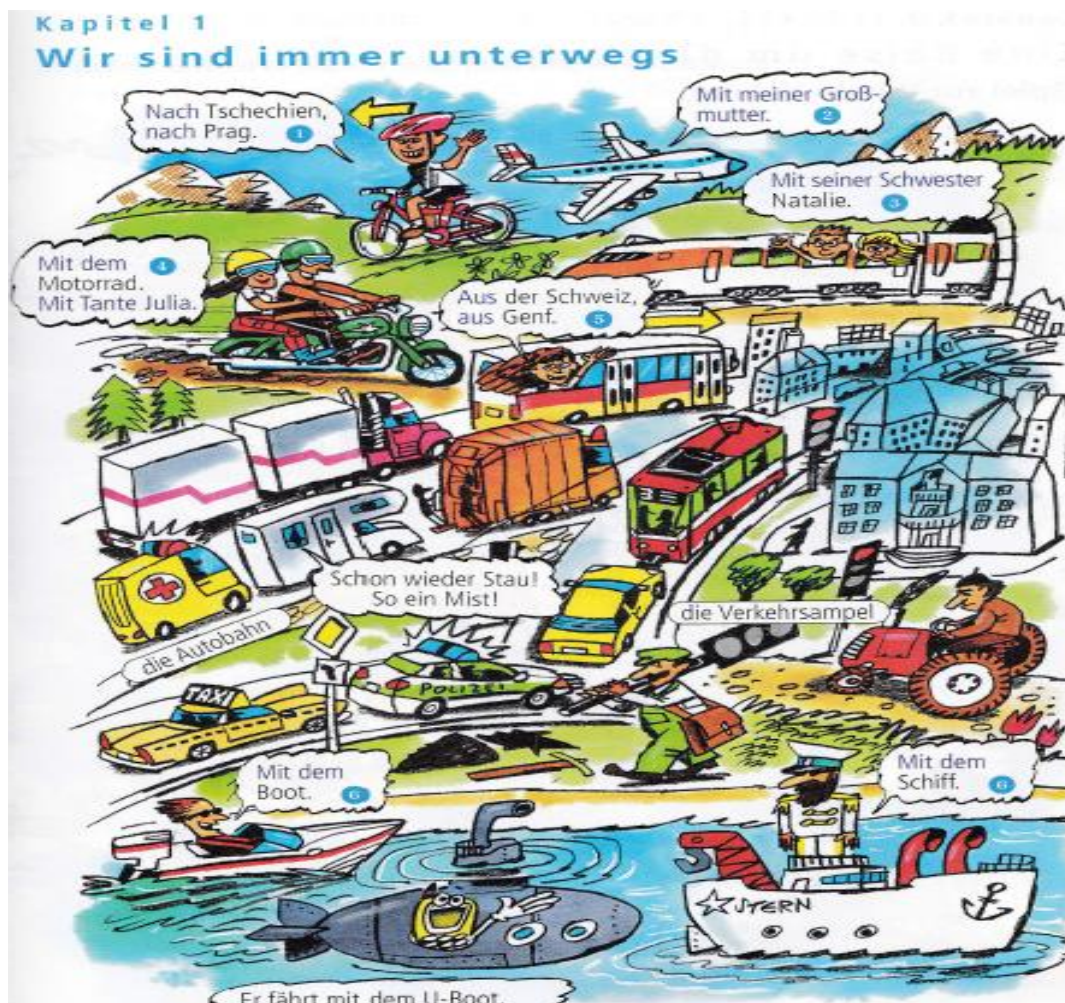
Často se také setkáváme s poznámkou na okraji stránky, která slouží k aktivizaci předchozích znalostí. Zároveň slouží jako pomůcka, neboť autoři často prozrazují slovní zásobu z předchozích učebnic.

(*Spaß mit Max 1* 2002: 81)

Slovní zásoba není prezentována stejným způsobem v každé lekci. Většinou je zapotřebí prvotní prezentace nové slovní zásoby učitelem. Učitel může využít k prezentaci obrázky, předměty, pantomimu, vlastní kresbu a jiné.

Jako příklad uvádím prezentaci týkající se slovní zásoby tematického okruhu *Reisen* (*cestování*). Metodická příručka radí, aby se žáci podívali na obrázek v učebnici a zopakovali si znalosti z této oblasti. S novou slovní zásobou musí učitel pracovat sám. Nahrávka rodilým mluvčím chybí, učitel proto musí nahrávku zastoupit. Metodická příručka radí, aby učitel žákům kladl otázky, ve kterých se budou objevovat nová slovíčka. Například při procvičování slovíčka *Verkehrssampel* (*semafor*): *Gibt es in deiner Stadt Verkehrssampeln? Wo?* (*Spaß mit Max 2* metodická příručka)

(Spaß mit Max 2 2003: 7)

Slovní zásoba je dále v učebnici procvičována.

Předchozí prezentace učitelem samotným je zapotřebí i v případě prezentace nové slovní zásoby tematického okruhu *Tiere (zvířata)*. Zvířata jsou v učebnici na počátku lekce vyobrazena na fotografiích. K dispozici je výčet zvířat v německém jazyce s číslem daného zvířete na fotografii. Žáci zároveň slyší novou slovní zásobu na CD. Slovíčka jsou nahrána rodilým mluvčím. Na jedné stránce je prezentováno celkem 32 zvířat.

KREUZ UND QUER

Wie heißen die Tiere und wo leben sie?

das Meerschweinchen	1)
das Nilpferd	2)
die Giraffe	3)
der Tiger	4)
der Hund	5)
das Känguru	6)
der Pinguin	7)
das Schwein	8)
der Elefant	9)
der Hamster	10)

(Spaß mit Max 1 2002: 19)

Se zvířaty se pak žáci setkávají po zbytek lekce, například při návštěvě u lékaře. V této kapitole se žáci seznamují s další slovní zásobou, tentokrát s částmi těla vybraných zvířat. Žáci mají k dispozici psanou podobu slovíčka včetně členu a obrázek. K této slovní zásobě však není nahrávka.

Slovní zásoba v této lekci je pak zahrnuta v kapitole *Wortschatz (slovní zásoba)* na konci lekce. Tento oddíl je dělený na tři části. První část *Für kluge Köpfe (pro chytré hlavy)* zahrnuje výrazy, jejichž význam žáci snadno odvodí na základě dřívějších znalostí, neboť jde o složeniny nebo odvozeniny z již známých výrazů. Část druhá obsahuje nová slovíčka, která se v lekci objevila. Slovní zásoba je řazena dle jednotlivých kapitol. Část třetí *Beispiele und feste Verbindungen* obsahuje slovní spojení a fráze. Slovíčka v druhé a třetí části jsou uvedena v německém jazyce a je k nim uveden jejich český ekvivalent. Ke slovní zásobě uvedené v kapitole *Wortschatz* je k dispozici nahrávka pouze pro první část.

3.2.3 Procvičování slovní zásoby

Stejně jako na počátku každé lekce, tak i na počátku každého dílu učebnice *Spaß mit Max* se žáci setkávají s nápaditou hrou, která slouží k aktivizaci slovní zásoby z předchozí učebnice.

Prezentovaná slovní zásoba je pak v každé lekci procvičována. V učebnici *Spaß mit Max* se pak setkáváme s různými typy zábavných cvičení:

- **Dotazník s vyhodnocením** – tento dotazník zpovídá žáka například ohledně zdravého životního stylu; závěrem je vyhodnocení dle dosaženého počtu bodů
- **Komiks** – komiks na dané téma se vyskytuje několikrát v průběhu učebnice
- **Pavoučí síť**

- **Křížovka**
- **Bingo** – tato hra se objevuje v tématu *Kleidung (oblečení)*. Žák má za úkol do každého políčka napsat slovíčko označující oblečení ze společného výběru na tabuli. Slova řečená nahlas škrtná žák jednou nebo dvěma čarami. „BINGO“ volá ten, který má jako první škrtnuta všechna slova v devíti políčkách.

V učebnici nechybí také tradiční cvičení:

- **Doplňování vět** – žák dokončuje větu z nabídky
- **Správně/ špatně (Richtige/ Falsche Aufgaben)**
- **Lückentext** - doplňování chybějícího slovíčka do článku z nabídky

Pokyny k jednotlivým cvičením jsou napsána v německém jazyce. Pokud si žák ale není jistý porozumění překladu zadání, pak se může podívat na konec učebnice, kde je kapitola věnovaná pokynům používaným při práci s učebnicí.

Tipy a poznámky uvedené na okraji stránek jsou většinou psané v jazyce českém, neboť by užití německého ekvivalentu bylo pro žáka příliš obtížné na překlad.

3.2.4 Pokrytí aspektů znalosti slovíčka

Učebnice *Spaß mit Max* naplňuje tyto aspekty znalosti slovíčka:

- a) význam slova – význam slovíček je prezentován přímo pomocí obrázků. Dále je význam slovíček uveden ve slovníčku na konci lekce v českém jazyce. Význam slovíčka tedy nelze zaměnit. Pokud by mohlo dojít k záměně významu, je význam v závorce upřesněn.
- b) psaná podoba slova – s psanou podobou slova je především pracováno v pracovním sešitě. V pracovním sešitě se objevují jednak tradiční cvičení, ale i řada kreativních cvičení, jako je například cvičení s obrázky, rébusy, křížovky, doplňovačky apod.)
- c) mluvená podoba slova – poslech je k dispozici většinou v následujících cvičeních, při prezentaci nové slovní zásoby však většinou chybí. Vyučující tak musí naučit výslovnost žáky sám.
- d) gramatické použití slova – slovíčka se objevují v kontextu, je tedy často známé gramatické použití slova. Příklady užití slov jsou v třetí části sekce *Wortschatz*.

e) fráze – fráze a slovní spojení se objevují v poslední části sekce *Wortschatz* nazvané *Beispiele und feste Verbindungen*. Žák si musí osvojit tyto výrazy v uvedené podobě, neboť se jedná o výrazy do češtiny přesně nepřeložitelné.

f) asociace spojené se slovíčkem – slovní zásoba je vždy prezentována v rámci tématu a tak dochází ke spojení mnoha asociací spojených se slovíčkem.

g) slovní spojení, ve kterých se slovíčko vyskytuje – nová slovní zásoba je sice prezentována bez kontextu, vzápětí se žák s novou slovní zásobou setkává v kontextu v různých článcích.

3.2.5 Věk žáka

Učebnice je určena pro žáky 2. Stupně ZŠ. Stejně jako žáci se nacházejí ve věku 11 – 15 let, tak i v učebnici se objevují doprovodné postavy, které jsou stejně staré, jako žáci. Většina textů a poznámek po stranách učebnice jsou vkládány vzhledem k věku žáků.

Každá lekce je nějakým způsobem vztažená k žákovi samotnému. V tématu *Wohnen (bydlení)* se žáci seznámí s příběhem Christine, která není spokojená se svým nynějším bydlením. Žáci mají pak vyprávět o tom, jak bydlí oni a jak by rádi bydleli. V jiné lekci mají zase žáci vyprávět, co rádi jedí a co podle nich znamená jíst zdravě. V další kapitole mají zase žáci vyprávět o svém kamarádovi.

Ačkoliv učebnice pochází z roku 2002 -2005, snaží se pracovat s různými zajímavými tématy. Všechny lekce jsou o to zajímavější tím, že obsahují téměř na každé stránce zajímavé dodatečné informace. Žákům je například doporučeno navštívit známý safari park Gänserndorf, kde je možné se pohybovat v autě nebo autobusu mezi exotickými zvířaty. V jiné lekci jsou zase žáci upozorněni, že pokud ve Vídni navštíví „Naschmarkt“, pak navštíví cenově výhodné restaurace. V tématu *Reisen (cestování)* se žáci dozvědí, jak a za jakou cenou mohou cestovat v Německu (je třeba vzít v úvahu stáří knihy – učitel by měl doplnit aktuální informace). V další kapitole jsou zase žáci seznámeni s tím, jak děti slaví Velikonoce v německy mluvících zemích.

Téma *Märchen (pohádky)* je pro žáky zajímavé samo o sobě. Pohádky bratří Grimmů mohou žáci srovnat s českými pohádkami.

Některá témata by však dle mého názoru mohla obsahovat více informací o moderním životě. Například v kapitole *Musik und Mode (hudba a móda)* se žáci seznamují se známými osobnostmi německy mluvících zemí: se skladateli a především pak skupinou ECHT. Myslím

si, že by se v této kapitole měli objevit moderní hudební skupiny nebo zpěváci. Stejně tak je tomu v kapitole o sportu. I zde se mohli objevit osobnosti moderního sportu.

Použité předměty a oblečení v knize jsou zastaralé. Tuto skutečnost je však třeba přičítat stáří knihy. Například v kapitole *Medien (médiá)* jsou uvedeny předměty, které žáci již v dnešní době nepoužívají a není ani nutné, aby se učili jejich význam. Jedná se o slovíčka jako například *die Videokassette, die Diskette, die CD-ROM, der Kassettenrekorder, der MD-Walkman, das Fax atd.*

Učebnice je barevná. Každá kapitola je vyobrazena v jiné barvě. Gramatika je zbarvená oranžově, slovní zásoba modře. V knize jsou použity jak kresby, tak reálné fotografie. Reálných fotografií je méně. Postavy, objevující se v učebnici, jsou většinou kreslené. Dle mého názoru je barevnost knihy zvolena přiměřeně. Žáky barvy neruší, ale zároveň slouží ke snadnému přehledu a orientaci v knize.

3.2.6 Četnost slovní zásoby

Zjištění frekvence slovní zásoby je poměrně obtížné. Většina frekvenčních slovníků je stanovena na základě psané němčiny a nezahrnuje tak mluvenou němčinu. Pro účel zjištění četnosti slovní zásoby jsem zvolila korpus *A Frequency Dictionary of German: Core Vocabulary for Learners*, jehož autoři jsou Randall Jones a Erwin Tschirner. Autoři uvádějí, že je tento korpus sestaven na základě mluvené a psané němčiny. K dispozici však mám seznam pouze 500 nejčtetnějších německých slovíček.

Dle tohoto korpusu mají tato slovíčka následující umístění podle četnosti výskytu:

- *Ich* – umístěno mezi 100. nejčtetnějšími slovíčky
- *die Schule* – mezi 200. nejčtetnějšími slovíčky
- *der Lehrer* – mezi 500. nejčtetnějšími slovíčky

Dle informací k tomu korpusu mám přístup pouze k 500 nejčtetnějším slovíčkům. Lze si však představit, že například v kapitole *Tiere (zvířata)* se budou objevovat jak velmi čttná slovíčka, jako je *der Hund (pes), die Katze (kočka), die Kuh (kráva)*, tak ale i slovíčka méně čttná jako je *der Eisbär* nebo *der Zierfisch*. K takovému výsledku docházím na základě vlastních zkušeností, neboť je všeobecně známé, že většina domácností má nějaké domácí zvíře a to pak většinou psa nebo kočku.

Domnívám se, že méně četná slovíčka jsou prezentována z toho důvodu, že žáka tato zvířata zajímají. Některá slovíčka jsou také významově lehce odvoditelná: *der Krokodil x krokodýl*. Pokud žák již zná slovíčko *der Bär (medvěd)*, pak si také jednoduše odvodí význam slovíčka *der Eisbär (lední medvěd)*.

Dle mého názoru se v kapitole *Medien (médiá)* se nachází slovíčka, která nepatří na seznam četné slovní zásoby: *der Walkman, der Discman, die Diskette, die Videokassette*, neboť tato slovíčka nejsou v dnešní době již používána. Žáci možná ani nebudou vědět, jak jednotlivé předměty vypadají. Jsou zde ale i prezentována slovíčka jako *das Handy, die CD, die E-Mail, der Computer*, která rozhodně patří do seznamu nejčetnější slovní zásoby.

Z výše uvedené analýzy četnosti slovní zásoby docházím k závěru, že v učebnici jsou prezentována i slovíčka, která nepatří na seznam četné slovní zásoby. Patří ale z nějakého důvodu mezi důležitá slovíčka a zároveň zvyšují žákův zájem o předmět. Některá méně četná slovíčka, která se v dnešní době již nepoužívají, by se v učebnici dle mého názoru již vyskytovat neměla.

3.2.7 Jazyková úroveň slovní zásoby

Učebnice *Spaß mit Max 1-3* je určena pro žáky 2. stupně základní školy. Většina slovní zásoby v této učebnici by se tak měla pohybovat na jazykové úrovni A2 podle Společného evropského referenčního rámce.

Pro zjištění jazykové úrovně podle SERR budu využívat program *Profile Deutsch*, který popisuje jednotlivé úrovně podle nároků SERR pro němčinu jako cizí jazyk. Tento program zároveň obsahuje veškerou slovní zásobu v německém jazyce, včetně jejího zařazení do úrovní A1 – C1.

Kapitola *Sport* prezentuje nová slovíčka na úrovni A1 – A2. Mezi takové patří například slovíčka *die Grenze (hranice, A2)*⁸, *langweilig (nudný, A2)*, *das Bad (koupaliště, A2)*, *der Sport (sport, A1)*. Většina nových slovíček prezentovaných v této kapitole se však dle SERR nachází na úrovni B1-B2. Například se jedná o slovíčka *das Eisstadion (zimní stadion, B1)*, *der Wettkampf (závod, soutěž B2)*, *das Tor (brána, branka, B1)* *die Mannschaft (mužstvo, B1)*, *das Netz (síť, B1)*, *die Sportsendung (sportovní vysílání, B2)*, *international (mezinárodní, B1)*, *berühmt (slavný, B1)*.

---

⁸ V závorce uvádím nejdříve český překlad slovíčka a poté úroveň podle SERR dle programu *Profile Deutsch*.

Domnívám se, že slovní zásobu, která je zařazena dle SERR pod úroveň B1 a B2, autoři umístili do učebnice především z důvodu četnosti výskytu těchto slovíček. Dalším důvodem je jednoznačně zájem žáka na 2. stupni základní školy.

Pro srovnání uvádím slovní zásobu tématu *Feier (oslava)*. I v této kapitole se nachází několik slovíček, které patří mezi slovní zásobu úrovně B1 či B2. V závorce uvádím český překlad slovíček.

Slovíčko	Úroveň
die Hochzeit (<i>svatba</i>)	B1
die Geburt (<i>narození</i>)	B1
der Geburtstag (<i>narozeniny</i>)	A2
verbringen (<i>strávit, prožít</i>)	B1
das Jubiläum (<i>výročí</i>)	B2
der Einzug (<i>nastěhování</i>)	B1

Domnívám se, že tato slovní zásoba patří mezi frekventovanou slovní zásobu. Poměrně často mluvíme či píšeme o narozeninách či svatbě. Dle mého názoru tak byla přidána tato slovní zásoba do učebnice, neboť je hojně používaná.

3.2.8 Vztah ke kurikulárním dokumentům

Učebnice *Spaß mit Max* odráží nároky Rámcového vzdělávacího programu. Učebnice rozvíjí slovní zásobu k ústní i písemné komunikaci vztahující se k probíraným tematickým okruhům a komunikačním situacím.

Tematické okruhy stanovené RVP ZV jsou plně obsaženy napříč třemi díly této učebnice. Autoři navíc zařadili do témat téma *Märchen (pohádky)*, neboť toto téma je důležité pro historii německy mluvících zemí a žák studující německý jazyk by měl být s tímto tématem dostatečně obeznámen.

Některé témata se objevují napříč všemi učebnicemi vícekrát. Například téma stravovací návyky se v prvním díle učebnice objevují v tématu *Essen (jídlo)*, v díle druhém pak při tématu zdravého životního stylu.

Okruhy slovní zásoby jsou tematická blízké životu žáků. Jejich obsah by však mohl být dle mého názoru více zaměřen na věk žáka. Například v kapitole *Musik und Mode* mohli být zmíněny moderní hudební skupiny či zpěváci. V tematickém okruhu sport zase mohl být uveden zajímavý sport moderní doby, jako je například skateboarding, snowboarding, jízda na in-line bruslích či BMX. Moderní technologie by zase dle mého názoru měly obsahovat slovní zásobu odpovídající reálnému světu žáků. Slovíčka, která žáci již téměř neznají, by neměla být v učebnici uvedena.

Reáliím není věnována jedna celá kapitola, ale s reáliemi německy mluvících zemí se setkáváme postupně dle probíraného tématu. Informaci o německy mluvících zemích se objevují na okraji stránek a většinou jsou psány v českém jazyce. Například v kapitole *Schule (škola)* má žák za úkol všimnout si učebnic, které děti používají v Německu. V kapitole *Wohnen (bydlení)* se zase žáci dozvědí, jak bydlí typická německá rodina. V tématu *jídlo* se žáci seznámí se stravovacími návyky Němců a Rakušanů. V kapitole o cestování se žáci informují o tom, jak lze cestovat po Německu a jak se vyznat na nádraží. V kapitole o hudbě se zase žáci seznámí se slavnými osobnostmi německy mluvících zemí – skladateli, novodobými hudebníky a dalšími slavnými osobnostmi, jako je například Johannes Gutenberg nebo Marlene Dietrich. V kapitole *Lernen ohne Ende (učení bez konce)* se žáci seznamují se systémem školství v Rakousku a Německu. V kapitole *Fit mit Kultur (fit s kulturou)* se žáci seznámí se základními informacemi z německé kultury.

Žáci se v učebnicích podívají například do rakouských Alp nebo navštíví typický německý karneval. Dle mého názoru by však do učebnice měla být zahrnuta návštěva důležitých německých či rakouských míst, jako jsou Vídeň, Berlín, Hamburk a další.

Žákovi jsou napříč celou učebnicí představovány učební strategie, které vedou k zapamatování a vhodné práci se slovní zásobou. Více se tomuto tématu budu věnovat v kapitole Práce se slovní zásobou s ohledem na rozvíjení autonomie žáka.

V oddíle *Wortschatz* je třetí část věnována frázím, kolokacím a složeninám. Žák si tak rozšíří slovní zásobu k danému tematickému okruhu.

Žákovi je v učebnici umožněno práci se slovníkem, což je jeden z požadavků RVP ZV. Například v kapitole *Tiere (zvířata)* jsou žáci vyzváni, aby se zamysleli nad tím, jaká další zvířata, která nejsou uvedena v učebnici, znají a aby jejich překlad našli ve slovníku. V některých obtížnějších článcích jsou zase žáci vybídnuti, aby si pomohli s překladem neznámých slovíček najitím ve slovníku.

3.2.9 Rozvoj autonomie žáka

K rozvíjení autonomie žáka vede nejenom pracovní sešit, ale dostatečně i učebnice. Žáci jsou učebnicí vedeni k tomu, jak mohou se slovní zásobou pracovat. Po stranách učebnice jsou v poznámkách umístěny tipy k osvojení vhodné učební strategie k učení se slovní zásobě. Takovou učební strategii označují autoři symbolem „tip“. Pro příklad uvádím několik tipů z učebnice *Spaß mit Max 1-3*.

- Všimni si, že k některým slovíčkům nepotřebuješ český překlad! Tato slova ti pomáhají při čtení neznámého textu. (*Spaß mit Max 1 2002: 18*)
- Význam některých slov může snadno odhadnout. Nemusíš se je učit nazpaměť. (*Spaß mit Max 2 2003: 17*).
- Novou slovní zásobu můžeš často odvozovat ze shodného kmene. Slovíčka si pak lépe zapamatuješ. (*Spaß mit Max 3 2005: 17*)
- Uč se slovíčka v logických celcích. Také si je dobře znovu vybavíš, pokud si je v představách umístíš a spojíš s nějakým konkrétním místem (např. na stole, v kuchyni). (*Spaß mit Max 3 2005: 59*)
- Učení slovíček ve slovních polích pomáhá lepšímu zapamatování. (*Spaß mit Max 3 2005: 67*)

Dále je k učebnici k dispozici pracovní sešit, ve kterém mohou žáci pracovat sami.

Na konci 1. dílu učebnice se nachází výčet slovní zásoby nazvaný *Für die Feinschmecker (pro labužníky)*, ve které se žáci mohou v jednotlivých tématech přiučit novým slovíčkům. Také je v poslední části učebnice k nalezení česko-německý a německo-český slovník. Žák tak má rychlý přístup ke slovíčkům, kterým nerozumí.

Navíc se ještě ve 3. díle učebnice *Spaß mit Max* nachází kapitola *Das kannst du schon (to už umíš)*. V této kapitole si žáci zopakují a uvědomí, co se již naučili. Kapitola se skládá z několika cvičení, doplňujících článků a poslechu.

3.2.10 Přístup ke slovní zásobě

V učebnici převažuje přístup **explicit learning approach**. K dispozici jsou cvičení k aktivizaci znalosti slovní zásoby z daného tematického okruhu na počátku každé lekce. Například v tématu Sport má žák přiřadit k obrázkům slovíčka, která už by měl znát z předchozích lekcí. Následují otázky pod fotografiemi jako podnět ke konverzaci na téma sport.

Cvičení se často vztahují k žákovu osobnímu životu. Žák je například vyzván, aby vyprávěl o svém oblíbeném zvířeti nebo aby mluvil o tom, jaké sporty umí. V lekci věnované tématu volný čas sice vypráví dívka Uli o jejích posledních narozeninách, žák má pak za úkol vyprávět o své poslední oslavě narozenin. V restauraci má zase žák před sebou jídelní lístek a vybírá si dle své chuti.

Nové slovní zásobě je pak žák vystaven především v pracovním v sešitě. Dle mého názoru by se však slovní zásoba měla více objevovat v člancích, aby došlo k dostatečnému vystavení nové slovní zásobě.

Incidental learning approach je v učebnici uplatňován pouze částečně. Učebnice je sice z větší části psaná pouze v německém jazyce, poznámky na okraji stránek jsou však v jazyce českém. Předpokládá se, že i učitel bude používat cílový jazyk v hodině, jak jen je to možné.

3.2.11 Práce s aktivní a pasivní slovní zásobou

Uspořádání slovní zásoby se liší v 1. díle a ve 2. a 3. díle. Druhý a třetí díl učebnice vylepšili autoři tím, že v seznamu slovní zásoby uvedeném na konci lekce začali rozlišovat ta slovíčka, která si má žák osvojit aktivně a která pasivně. Povinná slovíčka jsou v seznamu slovní zásoby v každé lekci označena tučně, jedná se tedy o aktivní slovní zásobu. Slovíčka, která si mohou žáci osvojit jen pasivně, jsou uvedena normálním písmem bez tučného zvýraznění. V 1. díle učebnice nebylo takové rozdělení k dispozici. Pasivní slovní zásoba byla uvedena v oddíle *Für die Feinschmecker* na konci knihy. Tento oddíl je v 2. a 3. díle zrušen. V učebnici Spaß mit Max se vyskytují články, které obsahují poměrně těžkou slovní zásobu. Tato slovní zásoba je pak vypsána přímo u textu pod čarou výčtem slovíček a překladem do mateřského jazyka. Předpokládá se, že osvojení této slovní zásoby má být pouze receptivní. Schopnější žáci se mohou tato slovíčka naučit.

K upevňování slovní zásoby je věnován dostatečný prostor v pracovním sešitě. V pracovním sešitě se objevuje jednak cvičení na povinnou slovní zásobu, ale i řada kreativních cvičení zaměřených na doplňkovou slovní zásobu.

V první části oddílu Wortschatz se nachází nejenom slovíčka, která zní podobně v češtině, ale také slova, která může žák snadno odvodit, protože jejich význam zná v jiných souvislostech.

Wortschatz

W1 Für kluge Köpfe

Genf (Stadt in der Schweiz); **reisen, i. gereist** (verreisen); **der Hauptbahnhof; die Bahnhofshalle**; der Polizeibericht; **der Kontrolleur; die Adresse; enden** (das Ende); **das Ticket; die Verspätung** (spät); das Bahnhofscafé (rozlišuj: „der Kaffee“ a „das Café“); **die Muttersprache**; das Russisch; das Spanisch; der Europäer; **Liechtenstein; Luxemburg**

W2 Jetzt zeig mal, was du kannst. Hier gibt es ein paar neue Vokabeln.

<p>1 unterwegs – cestou, po cestě die Großmutter, -ü – babička die Großeltern (Pl.) – prarodiče die (Verkehrs-)Ampel, -n – semafor der Stau, -s – zácpa (dopravní) die Autobahn, -en – dálnice das U-Boot, -e – ponorka</p>	<p>3 der Bericht, -e – zpráva abfahren, fährt ab, fuhr ab, i. abgefahren – odjíždět, odjet Ost- – východní mithaben, hatte mit, mitgehabt (hovor.) – mít s sebou doch – přece; avšak, ale; ano</p>
--	--

TIP

Tučně vtištěná slova bys měl(a) dobře umět. Patří k základní slovní zásobě lekce.

Význam některých slov ve W1 můžeš snadno odhadnout. Nemusíš se je učit nazpaměť. Výslovnost si můžeš poslechnout na kazetě (CD).

(Spaß mit Max 2 2003: 17)

Některá slovní zásoba je uvedena v kontextu tak, aby žák mohl význam nové slovní zásoby odhadnout. Žáci mají pak k dispozici obrázky. Některá slovíčka uvedená v kontextu jsou jednoduchá k uhodnutí, k některým žák potřebuje buďto slovník nebo podporu učitele.

3.2.12 Paměťové strategie ve vztahu ke slovní zásobě

Aby si žák správně osvojil nová slovíčka a udržel je v dlouhodobé paměti, je třeba, aby byl dodržen doporučený maximální počet prezentovaných nových slovíček v jedné hodině. Záleží na učiteli, jak výuku rozvrhne. Například kapitola *Tiere* prezentuje na jedné stránce 32 zvířat. Je však třeba vyhodnotit, která z těchto slovíček žák již zná a která jsou pro žáka nová. Pokud je nových slovíček mnoho, musí vyučující rozdělit jejich výuku do více hodin.

V učebnici se vyskytují tyto paměťové učební strategie:

TPR - Stejně jako učebnici Your Space, tak i učebnici Spaß mit Max doprovází metoda úplné fyzické odpovědi (TPR). Učitel uděluje žákům různé rozkazy, jako například: *Öffne das Buch auf Seite 13! Schreib an die Tafel.* Žáci pak reagují fyzickou aktivitou, aniž by mluvili.

Groupings (rozdělování do skupin) – slovíčka jsou dělena do skupin podle tématu. Často jsou slovíčka dále ještě dělena do podskupin. Například téma *Tiere (zvířata)* jsou dále rozdělena podle toho, kde žijí: *Im Zoo (v zoo), im Wald (v lese), zu Hause und auf dem Bauernhof (doma a na statku).*

Použití obrázků – většina nových slovíček je podpořena obrázkem – fotografií nebo kresbou. Pokud není k dispozici obrázek, může učitel přinést obrázky do hodiny sám.

Vernetztes Lernen – většinou jsou prezentována slovíčka, která se týkají hlavního tématu. Často pak dochází k tomu, že jsou vedle sebe uvedena antonyma. Například *sonnig – wolkig (slunečno – oblačno).*

Celkové hodnocení učebnice

Prezentace slovní zásoby neprobíhá vždy na základě propojení vícero smyslů. Je škoda, že při prezentaci slovní zásoby není vždy k dispozici nahrávka a obrázek. S aplikací tzv. multisenzorického učení se tedy setkáváme pouze ojediněle. Výčet slovní zásoby, tedy stránka s názvem *Wortschatz* (slovní zásoba), umístěná na konci každé kapitoly, by dle mého názoru měla být rozdělena do celé kapitoly. Pokud by ke slovní zásobě byl k dispozici obrázek, nebyl by pak zapotřebí prostý překlad slovní zásoby do mateřského jazyka.

Slovní zásoba je jak v učebnici, tak v pracovním sešitě dostatečně procvičována. Nechybí spousta tradičních cvičení (multiple choice Aufgaben, Zuordnungsaufgaben), ale i spousta kreativních cvičení (rébusy, hádanky, hry).

Učebnice bere ohled na věk žáků. Většina témat a příběhů objevujících se v učebnici je nějak spojená s věkem studentů. Motivační pro žáky je, že se v každé lekci dozví ještě nějaké zajímavé informace o daném tématu navíc.

Učebnice by také dle mého názoru měla obsahovat více témat či příběhů, které jsou pro žáky zajímavé. Například v kapitole *Musik* mohli autoři zařadit celebrity, které byly v tu dobu

populární. V kapitole *Medien* by zase nemusely být prezentovány předměty, které žákům již nic neříkají.

Myslím, že by učebnice mohla být více obohacena o fotografie, aby co nejvíce připomínala žákům příběhy z reálného života. Ačkoliv je učebnice barevná, tak bych zvolila více barevného zpracování – například gramatika nebo slovní zásoba nemusí mít pouze barevný podklad, ale důležité informace mohly být barevně zvýrazněny, než jen pouhým vytučněním písmen.

V učebnici se objevuje mnoho slovíček, která patří do vyšší jazykové úrovně, než stanovuje učebnice. Žák se tak běžně učí slovíčka na úrovni B1 či B2. Je to dáno především tím, že daná slovní zásoba k probíranému tématu patří, je pro žáka zajímavá a většinou patří na přední místa seznamu čtené slovní zásoby. Žák se setkává i se slovíčky, která jsou v dnešní době již zastaralá a nepatří mezi slovní zásobu moderní doby.

Učebnice odpovídá nárokům Rámcového vzdělávacího tématu. Všechny tematické okruhy stanovené RVP ZV jsou v učebnicích *Spaß mit Max 1-3* zahrnuty a je s nimi podrobně pracováno.

Autonomie žáka je v učebnici *Spaß mit Max 1-3* dostatečně rozvíjena. Dle mého názoru autoři dobře zvolili různé poznámky, které žáky navádí, aby zvolili vhodnou učební strategii. Aktivní a pasivní zásoba je v učebnici dostatečně rozlišena. Žák i učitel vědí na první pohled, která slovní zásoba je povinná a kterou má žák znát pouze receptivně. V učebnici *Spaß mit Max* se objevuje mnoho paměťových učebních strategií, které napomáhají k uložení slovní zásoby z krátkodobé paměti do dlouhodobé. Mezi takové strategie patří například metoda úplné fyzické odpovědi, seskupování podle tématu a použití obrázků při prezentaci a opakování nové slovní zásoby.

4 Srovnání učebnic

Část Srovnání učebnic je poslední částí praktické části diplomové práce. Tato část navazuje na předchozí analýzu učebnic *Your Space* a *Spaß mit Max*, ve které jsem se zabývala podrobným rozbořem těchto učebnic z následujících hledisek:

- Komponenty učebnice a uspořádání učebnice s ohledem na slovní zásobu
- Prezentace slovní zásoby
- Procvičování slovní zásoby
- Pokrytí aspektů znalosti slovíčka
- Věk žáka
- Četnost slovní zásoby
- Jazyková úroveň slovní zásoby
- Vztah ke kurikulárním dokumentům
- Rozvoj autonomie žáka
- Přístup k učení se slovní zásobě
- Práce s aktivní a pasivní slovní zásobou
- Paměťové strategie ve vztahu ke slovní zásobě

V následující části se budu zabývat srovnáním učebnic *Your Space* 1-3 a *Spaß mit Max* 1-3 z hlediska výše uvedených kritérií. Porovnáím a shrnu poznatky dosažené při podrobné analýze těchto učebnic.

Srovnání učebnic z hlediska komponentů k učebnici a uspořádání učebnice

Jak učebnice *Your Space*, tak učebnice *Spaß mit Max* nabízí základní doprovodné komponenty k učebnici – pracovní sešit, CD, příručku učitele. Tyto komponenty patří mezi základní v porovnání s ostatními novodobými učebnicemi.

Učebnice *Your Space* nabízí navíc i-učebnici a aplikaci *Word Trainer* pro procvičování slovní zásoby. Žák i učitel tak mají více možností, jak dané téma procvičit.

V učebnici **Your Space** a **Spaß mit Max** se s novou slovní zásobou setkáváme na počátku každé lekce.

V učebnici **Your Space** se s novou slovní zásobou setkáváme:

- Na počátku každé lekce
- V oddíle Your Word, Your Space a Chat Zone
- V pracovním sešitě
- V aplikaci WordTrainer

V učebnici **Spaß mit Max** se s novou slovní zásobou setkáváme:

- Na počátku každé lekce
- V oddíle Wortschatz na konci lekce
- V pracovním sešitě

Jako pozitivní v učebnici **Your Space** shledávám, že žákovi je na počátku každé lekce nejenom představena nová slovní zásoba, ale k dispozici je i informace, jaké téma je právě probíráno a jakou funkci a využití tato slovní zásoba má.

Srovnání učebnic z hlediska prezentace slovní zásoby

S novou slovní zásobou je pracováno v obou učebnicích především na počátku každé lekce. Samotnou prezentaci nových slovíček předchází aktivita pro vyvolání dosavadních znalostí. Novou slovní zásobu prezentuje především učitel. S vhodnou formou prezentace může pomoci metodická příručka, která je k dispozici oběma učebnicím. Nejčastěji se doporučuje novou slovní zásobu nakreslit, ukázat na obrázcích, předvést pomocí pantomimy či vzít daný předmět přímo do třídy.

Ihned po prezentaci nové slovní zásoby následuje aktivita, ve které žáci procvičují slovní zásobu. Takovou aktivitou je většinou cvičení, ve kterém má žák za úkol spojit obrázek se slovíčkem. Následuje poslech při kontrole cvičení. Tento způsob prvotního procvičení nové slovní zásoby je dle mého názoru velmi zdařilý. Pozitivní je fakt, že při takovém cvičení je propojena vizuální opora s poslechem. Pomocí tzv. multisenzorického učení dochází ke snadnějšímu osvojení si nové slovní zásoby.

V učebnici **Your Space** shledávám navíc pozitivním, že jsou u nových slovíček použity zábavné a aktuální obrázky. Zábavné a přínosné jsou také pavoučí sítě, které napomáhají k tematickému uspořádání slovní zásoby.

V učebnici **Spaß mit Max** vyzdvihují uspořádání slovní zásoby v oddíle *Wortschatz*. Tento oddíl je dělený na tři části. První část *Für kluge Köpfe (pro chytré hlavy)* zahrnuje výrazy, jejichž význam žáci snadno odvodí na základě dřívějších znalostí, neboť jde o složeniny nebo odvozeniny z již známých výrazů. Žák si tak jednoduše osvojí nová slovíčka, která již zná ze svého mateřského jazyka. Například: *blond, obal, das Sakko, die Mode, live, der Star*. Část druhá obsahuje nová slovíčka, která se v lekci objevila. Slova jsou řazena dle jednotlivých kapitol. Část třetí *Beispiele und feste Verbindungen* obsahuje slovní spojení a fráze.

V prvním díle učebnice **Spaß mit Max** se nachází navíc sekce slovní zásoby nazvaná *Für die Feinschmecker*. Tato slovní zásoba nabízí bystřejším žákům osvojit si další slovní zásobu nad rámec základní slovní zásoby v daném tématu.

Jediné, co bych mohla prezentaci slovní zásoby v učebnici **Spaß mit Max** vytknout je, že

- nahrávka výslovnosti rodilým mluvčím téměř vždy chybí
- některá slovíčka jsou pouze součástí článku a nejsou nijak prezentovaná. Jedinou prezentací je pak výčet slovní zásoby na jedné stránce na konci každé lekce. Myslím si, že takové uspořádání může snížit zájem žáků o učení se nové slovní zásoby.
- u slovíček je k dispozici překlad, což se mi jeví jako zbytečné. Překlad slovíček nezapojuje žáka do učebního procesu a neučí ho práci se slovníkem.
- některé fotografie u slovíček jsou zastaralé. Tento jev je však omluvitelný vzhledem

Srovnání učebnic z hlediska procvičování slovní zásoby

Slovní zásoba v učebnici **Your Space** je dle mého názoru dostatečně procvičovaná. Se slovní zásobou se žáci setkávají ve člancích, příbězích, rozhovorech a dalších zábavných cvičeních. V učebnici se objevují jednak tradiční cvičení, jako jsou *Multiple choice, Gapfills, One-to-one matching, Using given words*, ale i další zábavná cvičení jako je *Uhodni zvíře, pravda/lež, kvíz* atd. Slovní zásoba je procvičována důkladně napříč celou lekcí. Žáci se s novou slovní zásobou dále setkávají v poslechových cvičeních a také při prezentaci gramatiky. Slovní zásoba je upevňována také v komiksových příbězích na konci učebnice. Nová slovíčka mají dále žáci možnost procvičit v pracovním sešitě, aplikaci *WordTrainer* a i-učebnici *Flexibook*.

V učebnici **Spaß mit Max** se objevuje široká škála cvičení k procvičení slovní zásoby. Nechybí tradiční cvičení, jako je *doplňování vět* nebo *doplňování chybějícího slovíčka do*

článku z nabídky. Učebnice však obsahuje spoustu zábavných cvičení či her, jako je *Bingo*, *různé křížovky*, *komiks*, *dotazník s vyhodnocením*.

Některá slovíčka, která jsou v sekci *Wortschatz* označená jako povinná, jsou však dle mého názoru nedostatečně procvičována. V některých lekcích jsou tato slovíčka zmíněna pouze v článku a poté pouze ve výčtu slovíček na konci lekce. Vzhledem k tomu, že k učebnici není k dispozici další důkladné procvičení například pomocí aplikace, musí si učitel někdy poradit s procvičením nové slovní zásoby sám.

Srovnání učebnic z hlediska pokrytí aspektů znalosti slovíčka

Učebnice **Your Space** naplňuje zcela tyto aspekty znalosti slovíčka:

- a) význam slova
- b) psaná podoba slova
- c) mluvená podoba slova
- d) gramatické použití slova
- e) fráze
- f) asociace spojené se slovíčkem
- g) slovní spojení, ve kterých se slovíčko vyskytuje

Učebnice *Spaß mit Max* naplňuje výše zmíněné aspekty znalosti slovíčka taktéž, kromě tohoto aspektu, který učebnice naplňuje pouze částečně:

- mluvená podoba slova – v učebnici je žák nedostatečně vystaven nahrávkám rodilých mluvčích. U slovní zásoby chybí nahrávka téměř vždy. V člancích a rozhovorech je pak nahrávka většinou k dispozici.

Srovnání učebnic z hlediska věku žáka

Učebnice Your Space

- Témata uvedená v učebnici a jejich obsah se vztahují k žákovi reálnému životu.
- Témata v učebnicích *Your Space* jsou zajímavá a berou ohled na věk žáka – objevují se témata jako jízda na BMX, slavné osobnosti, zvířata, móda, moderní technologie, hrdinové dnešní doby atd.
- Hlavní hrdinkou učebnice je dívka *Poppy* a její přátelé. Jejich příběhy se objevují v každé kapitole a jsou v souladu s daným tématem.

- Učebnice je barevně zpracovaná a obsahuje nespočet novodobých fotografií a obrázků.
- V učebnici je zahrnuto téma moderní technologie – žák se s tímto tématem setkává jednak v samostatné lekci, ale i napříč učebnicí v různých cvičeních a hrách.

Učebnice Spaß mit Max

- Témata uvedená v učebnici jsou vybírána s ohledem na RVP a na věk žáka. Jejich obsah by však měl obsahovat více zajímavějších a moderních témat. Mohly být zařazeny slavné osobnosti, moderní technologie, móda dnešní doby a další.
- Hlavní hrdinou knihy je telefon Max. Postavy ve věku žáka se však v učebnici také objevují v každé kapitole. Tyto postavy se v učebnicích objevují pouze v kreslené formě. Dle mého názoru by bylo vhodnější použít fotografie, které by žákovi více přiblížily reálný svět.
- Učebnice je barevně zpracovaná. Dle mého názoru však mohl být barevně zpracovaný i úvodní obsah učebnice a některé gramatické jevy. Fotografií se v učebnici objevuje méně než kreseb. Myslím si, že fotografie by více žáka vtáhly do příběhu a celé učebnice.

Srovnání učebnic z hlediska četnosti slovní zásoby

Jak v učebnicích Your Space, tak v učebnicích Spaß mit Max se převážně objevuje četná slovní zásoba. Každá lekce obsahuje slovní zásobu, která patří z větší části mezi četnou slovní zásobu, ale také slovíčka, která mezi frekventovanou slovní zásobu nepatří. Důvodů umístění nečetných slovíček do učebnic se jeví několik. Tato slovíčka mohou být pro žáky zajímavá vzhledem k jejich věku a potřebám. Dalším důvodem může být, že daná slovní zásoba patří mezi typickou pro danou zemi a žák by ji tedy měl znát. V učebnici Spaß mit Max se objevují i taková slovíčka, která zřejmě mohla být v určitém období aktuální a patřit tak na seznam frekventované slovní zásoby. V dnešní době se však již nepoužívají, neboť je nahradila jiná slovní zásoba. Jedná se například o téma moderní technologie. Walkman byl nejdříve nahrazen discmanem. Discman pak nahradil MP3 přehrávač.

Srovnání učebnic s ohledem na jazykovou úroveň žáka

Stejně jako učebnice Your Space, tak i učebnice Spaß mit Max, jsou určeny pro 2. stupeň základní školy. V učebnicích by se tedy měla objevovat slovní zásoba na úrovni A1 a A2. Na základě analýzy jazykové úrovně slovní zásoby v obou učebnicích vyšlo najevo, že

většina slovní zásoby prezentovaná v obou učebnicích se sice nachází na úrovni A1 či A2, objevují se zde ale i slovíčka na úrovni B1 či B2.

Z analýzy obou učebnic vyplývá, že slovní zásoba objevující se v učebnicích na úrovni B1 a vyšší, patří ve většině případů mezi četnou slovní zásobu. Domnívám se, že právě z důvodu četného výskytu dané slovní zásoby umístili autoři takovou slovní zásobu do učebnice základní školy.

Dalším důvodem pro umístění slovní zásoby na vyšší úrovni do učebnice je, že tato slovní zásoba odráží potřeby a zájmy žáka v jeho věku. Ačkoliv má učebnice splňovat kritérium jazykové úrovně na úrovni A2, nejsou výjimkou slovíčka na jazykové úrovni B1 a vyšší.

Srovnání učebnic s ohledem na kurikulární dokumenty

Učebnice **Your Space** odráží nároky Rámcového vzdělávacího programu. V závěru učebnice lze najít oddíl věnovaný souladu učebnice s RVP. Učebnice Your Space obsahuje veškeré tematické okruhy, které jsou uvedeny v sekci Učivo RVP ZV. Slovní zásoba, uvedená v učebnici Your Space, je blízká životu žáků. Hlavní hrdinka knihy a její kamarádi spadají do stejné věkové kategorie, jako žák. Prezentovaná témata odpovídá zájmům žáka mezi 11 – 15 lety. Učebnice navíc nenásilnou cestou žákovi ukazuje učební strategie, které vedou k zapamatování a utřídování slovní zásoby: obrázky, nahrávky, třídění slovní zásoby podle barev, pomocí pavoučí sítě a utřídování slovní zásoby na základě stejného kritéria. Žáci se v oddíle Your Words naučí nové kolokace, složeniny a frázová slovesa.

Učebnice **Spaß mit Max** naplňuje nároky RVP. Učebnice se snaží napříč všemi třemi díly žáka seznámit s reáliemi německy mluvících zemí. S reáliemi se žák setkává jednak v určité kapitole (*např. Märchen, Essen*), ale i pomocí poznámek na okraji stránky. V učebnici je však dle mého názoru málo informací o hlavních městech. Do kapitoly *Reisen (cestování)* mohla být například zařazena návštěva Vídně či Berlína, stejně jako v učebnici Your Space se žáci podívali do Londýna. Tematické okruhy v učebnici jsou blízké životu žáků. Jejich obsah však nemusí vždy odpovídat jejich zájmům. Například kapitola *Musik und Mode* mohla být více přizpůsobena moderní době.

Při prezentaci nové slovní zásoby je k dispozici většinou vizuální opora, nahrávka s výslovností ale většinou chybí.

V oddíle *Wortschatz* se žák setkává se slovními spojeními, vztaženými k danému tématu.

Srovnání učebnic s ohledem na rozvoj autonomie žáka

Jak učebnice *Your Space*, tak učebnice *Spaß mit Max* vede žáky k autonomnímu učení. Pracovní sešit učebnice **Your Space** obsahuje oddíl *Your progress* a *Your project*, ve kterých jsou žáci vyzváni k samostatné práci. Učebnice zase obsahuje oddíl *Your words*, ve kterém žáci pracují samostatně. V oddíle *Language check* si žák ověřuje nabyté znalosti z dané lekce.

Nenásilnou cestou učebnice ukazuje, jakou zvolit učební strategii k učení se slovní zásobě. Žáci se taky naučí třídit slovní zásobu podle různých kritérií. Slovíčka mohou třídit do seznamů, do pavoučí sítě či pomocí barev.

Dále je žákům představena aplikace *WordTrainer* pro procvičování slovní zásoby ve volné chvíli během dne.

- Výhodou jednotlivých oddílů je dostatečný prostor pro samostatnou práci
- Žákům je učební strategie představována nenásilně
- Aplikace *WordTrainer* je zábavná aplikace na mobilní telefon, jejíž výhodou je, že ji žák může použít kdykoliv během dne, aniž by k tomu potřeboval učebnici. Stačí mít pouze po ruce mobil s aplikací.

V učebnici **Spaß mit Max** je zase žákům představena vhodná učební strategie jinou cestou. Tipy pro vhodnou učební strategii jsou umístěny napříč celou učebnicí a navádí žáka, jak se slovíčko může nejlépe naučit.

- Výhodou jednotlivých tipů je, že žákům pomáhají uvědomit si svůj proces učení a zlepšit tak svou dosavadní učební strategii.
- Oddíl *Für die Feinschmecker* („pro labužníky“) nabízí žákům možnost rozšíření svých znalostí slovní zásoby

Srovnání učebnic z hlediska přístupu k učení se slovní zásobě

Stejně jako v učebnici *Your Space*, tak i v učebnici *Spaß mit Max* se objevuje metodický přístup *explicit approach*. Obě učebnice pracují s předchozí aktivizací slovní zásoby, se slovíčky je dostatečně pracováno, s novými slovíčky se žák setkává po zbytek učebnice, slovní zásoba se vztahuje k žákovu osobnímu životu.

V učebnici **Your Space** se objevuje také metodický přístup incidental learning approach, neboť celá učebnice je psána v cílovém jazyce a učitel by měl dle metodické příručky používat převážně cílový jazyk.

V učebnici **Spaß mit Max** se přístup incidental learning approach objevuje pouze částečně. Zadání, cvičení a články v učebnici jsou pouze v cílovém jazyce. Překlad slovíčka poznámky na okraji učebnice jsou však psány v jazyce mateřském.

Srovnání učebnic z hlediska práce s aktivní a pasivní slovní zásobou

V učebnici **Your Space** není zvlášť stanoveno, která slovíčka by měl žák znát aktivně a která pasivně. Vzhledem k tomu, se kterými slovíčky je lekce pracováno, je zřejmé, která slovíčka má žák znát aktivně. V učebnici **Your Space** se objevuje spousta slovíček, jejichž význam může žák odhadnout.

V učebnici **Spaß mit Max** je aktivní a pasivní slovní zásoba rozdělena na první pohled. Aktivní slovní zásoba je pro žáky povinná a je tedy vyznačena v seznamu slovní zásoby tučně. S aktivní slovní zásobou je v učebnici pracováno v různých cvičeních a článcích. Pasivní slovní zásoba se objevuje pouze v článcích a dále již není procvičována.

Srovnání učebnic z hlediska paměťových strategií

V obou dvou učebnicích se objevuje dostatek učebních strategií k zapamatování slovní zásoby. Slovíčka se objevují jednak v jednotlivých lekcích, ale také po zbytek učebnic - v různých článcích, opakovacích cvičeních, komiksech atd. K opakování slovní zásoby slouží také pracovní sešit.

V učebnicích jsou uplatňovány následující paměťové strategie:

- Total Physical Response (metoda úplné fyzické odpovědi)
- Groupings (rozdělování do skupin)
- Použití obrázků
- Vernetztes Lernen (propojené učení)

Závěrečné shrnutí

Cílem praktické části této diplomové práce bylo seznámit se s jednotlivými kritérii, na jejichž základě byly jednotlivé učebnice z hlediska slovní zásoby analyzovány. Cílem posledního úseku praktické části bylo jednotlivé učebnice na základě vybraných témat porovnat a zjistit, zda učebnice berou na daná kritéria ohled a v jaké míře.

V následující tabulce shrnu poznatky z analýzy obou učebnic z hlediska slovní zásoby. V tabulce je graficky znázorněno, v jaké míře jsou jednotlivá kritéria v učebnicích uplatňována.

Vysvětlivky:

- - toto kritérium je v učebnici plně zohledněno a je na něj kladen primární důraz
- - toto kritérium je v učebnici zohledněno pouze částečně
- - na toto kritérium je kladen minimální důraz

	Komponenty k učebnici	Prezentace slovní zásoby	Procvičování slovní zásoby	„Znát slovíčko“	Věk žáka	Četnost	Jazyková úroveň žáka	RVP	Autonomie žáka	Přístup k učení se slovní zásobě	Práce s aktivní a pasivní slovní zásobou	Paměťové strategie
Your Space	•••	•••	•••	••	•••	••	••	•••	••	•••	••	•••
Spaß mit Max	••	••	•••	••	••	••	••	••	•••	••	•••	•••

Z analýzy učebnic vyplynulo, že učebnice Your Space a učebnice Spaß mit Max mají několik **shodných rysů** z hlediska analýzy slovní zásoby a to:

- Nabízí k učebnici dostatečné doprovodné komponenty
- Prezentují slovní zásobu pomocí obrázků či fotografií
- Učebnice jsou barevně zpracované

- Slovní zásoba je dostatečně procvičovaná a to jak v tradičních cvičeních, tak zajímavých cvičeních a hrách
- Učebnice berou ohled na četnou slovní zásobu a jazykovou úroveň žáka, ale zařazují do učebnice i slovní zásobu na vyšší jazykové úrovni a to především z motivačního důvodu a z důvodu užitečnosti slovní zásoby
- Naplňují více či méně základní požadavky Rámcového vzdělávacího programu
- Dostatečně rozvíjejí autonomii žáka
- V obou učebnicích se objevuje dostatek paměťových strategií vedoucích k zapamatování slovní zásoby

Na druhé straně vyplynulo, že se v **některých rysech liší** a to:

- V uspořádání slovní zásoby
- V některých doprovodných komponentech nabízených k učebnici
- Ve zpracování knihy s ohledem na zájmy žáka
- V rozlišení aktivní a pasivní slovní zásoby

Zajímavým poznatkem srovnání učebnic je, že ačkoliv jsou učebnice Your Space a Spaß mit Max vydané s odstupem 9 – 13 let, jsou v důležitých kritériích z hlediska výuky slovní zásoby téměř srovnatelné. Učebnice Spaß mit Max dle mého názoru stále ještě patří alespoň ze zhodnoceného pohledu slovní zásoby do moderní výuky německého jazyka na 2. stupni základní školy.

Závěr

Cílem této diplomové práce bylo seznámit se s teoretickými poznatky týkajícími se slovní zásoby a na jejich základě zhodnotit a porovnat učebnici anglického a německého jazyka pro 2. stupeň ZŠ s ohledem na slovní zásobu. Diplomová práce byla v teoretické části zaměřena na důležité poznatky z odborných publikací týkající se slovní zásoby, které vedly ke stanovení kritérií pro výběr vhodné slovní zásoby v učebnicích anglického a německého jazyka. Druhá část mé diplomové práce vycházela z teoretických poznatků z části první. Na základě těchto poznatků byly obě učebnice zhodnoceny a porovnány. Vybrané učebnice byly porovnány z hlediska všech stanovených kritérií jednak slovně, ale pro přehled i formou tabulky. Smyslem této diplomové práce bylo prohloubit si a rozšířit si dosavadní znalosti o slovní zásobě a přinést nové poznatky ve vztahu k slovní zásobě v učebnicích anglického a německého jazyka pro 2. stupeň ZŠ.

Při psaní diplomové práce vyvstalo zajímavé téma, kterému by mohla být například v jiné diplomové práci věnována větší pozornost. Jedná se o téma měření frekvence slovní zásoby v učebnicích. Zajímalo by mne, zda autoři učebnice opravdu vybírají slovní zásobu do učebnic pomocí frekvenčních slovníků a na základě jakých kritérií je přesně měřena frekvence slovní zásoby.

Smyslem této diplomové práce však bylo rozšířit si stávající znalosti o slovní zásobě a také přinést nové poznatky týkající se práce se slovní zásobou v učebnicích. Práce pro mne byla z tohoto pohledu jednoznačně přínosem.

Summary

The Diploma Thesis deals with the comparison of English and German textbooks for lower secondary schools from the perspective of vocabulary. It is divided into two main parts – the theoretical part and the practical part.

The aim of the theoretical part is to make the readers familiar with the vocabulary through theoretical concepts. At the beginning of this part the vocabulary is introduced from the general standpoint. It contains chapters that deal with the definition of vocabulary and with the development of vocabulary. There are introduced the main methods which were used in the history of teaching vocabulary from the point of its importance. In the next section of the theoretical part are determined the criteria for choosing the suitable vocabulary to the textbooks for lower secondary schools. It discusses the aspects of knowing a word, the difference between active and passive vocabulary and its importance in the teaching of vocabulary, the frequency of the word, the language level of the student and the importance of the Framework Education Programme. There are also considered the age and the interests of the students. The theoretical part focuses then on the teaching of vocabulary from the two main points of view – the explicit approach and the incidental learning approach. The next section deals with the presentation of vocabulary, with the practising of vocabulary and with the memory strategies that lead to remembering vocabulary.

Another aim of this Diploma Thesis is to analyse two three-volume textbooks of English and German in terms of vocabulary. I chose a modern English textbook *Your Space* and an outdated German textbook *Spaß mit Max* because of my personal experience. I study teaching English and German languages in primary school and I encountered modern English textbooks and German textbooks mainly out of date during my private teaching. The German textbook *Spaß mit Max* is frequently used in primary schools. Therefore I wanted to ascertain, whether this book should still be used in primary schools from the perspective of vocabulary.

Firstly, I focus on the aspects of a good textbook and I establish the criteria for the analysis. The two textbooks are then analysed and evaluated on the basis of the established criteria. The textbooks are mutually compared. The final comparison focuses on the specific features of each textbook. From the comparison emerges which features the textbooks have in common and in which features they differ.

From the analysis of the textbooks emerged that both the textbooks have many equal features – they have the use of the same basic components to the textbook (workbook, CD), they present the vocabulary in a similar way, both textbooks are full of pictures and photographs, the textbooks take the level of the student into consideration and fulfil the requirements of the Framework Education Programme, both textbooks focus on the autonomy of the student and on the memory strategies to remember the vocabulary.

Both textbooks also differ in some features. The vocabulary in the books is arranged in a slightly different way, the English book offers more additional components to the textbook, the textbooks differ in consideration of the age of the learners and they differ in dealing with active and passive vocabulary.

The last part of the Diploma Thesis includes a short conclusion that summarizes the fulfilment of the aims mentioned in the introduction of this Diploma Thesis, describes the parts of this work in a short way and summarizes the results.

Bibliografie

- BENEŠ, E. et al. *Metodika cizích jazyků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970.
- BOHN, R., SCHREITER, I. *Arbeit an lexikalischen Kenntnissen*. 1996. In JANÍKOVÁ, V. *Didaktik des Unterrichts Deutsch als Fremdsprache*. Brno, 2010. ISBN 978-80-210-5035-8.
- BURGER, H. *Phraseologie: Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. Berlin: Erich Schmidt Verlag GmbH & Co., 2007. ISBN 978-3-503-09812-5.
- CARTER, R. *Vocabulary. Applied linguistic perspectives*. London: Routledge, 1998. ISBN 0-415-09089-X.
- CLAIBORNE, R. *Our marvelous native tongue*. New York: Time Books, 1983. In SCHMITT, N. *Vocabulary in language teaching*. New York: Cambirdge University Press, 2000. ISBN 0-521-66938-3.
- COADY, J., HUCKIN, T. *Second Language Vocabulary Acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. ISBN 0-521-56764-5.
- CUNNINGSWORTH, A. *Choosing your Coursebook*. Oxford: Heinemann, 1995. ISBN 0-435-240587.
- CRYSTAL, D. *The Cambridge encyclopedia of the English language*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. ISBN 0-521-59655-6.
- ČECHOVÁ, M. *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: ISV nakladatelství, 2000. ISBN 80-85866-57-9.
- ČERMÁK, F. *Jazyk a jazykověda. Přehled a slovníky*. 4., v Karolinu 2., dopl. vyd. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1946-0.
- ČERMÁK, F. *Slovník české frazeologie a idiomatiky: přirovnání*. Praha: Academia, 1983.
- ČERMÁK, F., FILIPEC, J. *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1985.
- ČERMÁK, F., BLATNÁ, R. *Korpusová lingvistika: stav a modelové přístupy*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006. Studie z korpusové lingvistiky. ISBN 80-7106-861-6.
- ČIHÁK, R. *Anatomie 3*. Praha: Grada publishing, 2004. ISBN 80-247-1132-X
- DUŠKOVÁ, L. A KOL. *Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny*. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1413-6.
- ELLIS, G., SINCLAIR, B. *Learning to learn English*. Cambridge: Cambridge University Press, 1989. In MCCARTHY, M. *Vocabulary*. Oxford: Oxford University Press, 1990. ISBN 0-19-437136-0.

English Profile. Cambridge University Press, 2015. Dostupné z:
<http://www.englishprofile.org/>

GOULDEN, R., NATION, P., READ, J. *How large can a receptive vocabulary be?* 1990. In SCHMITT, N. *Vocabulary in language teaching*. New York: Cambridge University Press, 2000. ISBN 0-521-66938-3.

HARMER, J. *The Practice of English Language Teaching*. Pearson Education Limited, 2015. ISBN 978-1-4479-8025-4.

HENDRICH, Josef. *Didaktika cizích jazyků* 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988.

HEYD, G. *Deutsch lernen*. Frankfurt am Main: Moritz Diesterweg, 1991. In JANÍKOVÁ, V. *Didaktik des Unterrichts Deutsch als Fremdsprache*. Brno, 2010. ISBN 978-80-210-5035-8.

ERHART, A. *Základy jazykovědy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990.

JANÍKOVÁ, V. *Didaktik des Unterrichts Deutsch als Fremdsprache*. Brno, 2010. ISBN 978-80-210-5035-8.

JELÍNEK, S. *K funkční charakteristice učebnic cizích jazyků*. *Cizí jazyky*, roč. 38, č. 3-4, s. 83-87.

JÍLKOVÁ, H. *Basiswissen Deutsche Lexikologie*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2008. ISBN 978-80-7394-146-8.

KLEINSCHROTH, J. *Sprachen lernen – Der Schlüssel zur richtigen Technik*. Reinbek: Rowohlt Taschenbuch Verlag, 1992. ISBN 3499608421

KOHOUTEK, R. *Psychologie duševního vývoje*. Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, 2008. ISBN 978-80-7375-185-2.

LANDAUER, T. K., BJORK, R. A. Optimum rehearsal patterns and name learning. In SCHMITT, N. *Vocabulary in language teaching*. New York: Cambridge University Press, 2000. ISBN 0-521-66938-3.

Longman Communication 3000. 2007. Dostupné z:
https://www.lex tutor.ca/freq/lists_download/longman_3000_list.pdf

MAŇÁK, J., KLAPKO, D. *Učebnice pod lupou*. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-124-3.

MAŇÁK, J., KNECHT, P. *Hodnocení učebnic*. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-148-5.

MCCARTHY, M. *Vocabulary*. Oxford: Oxford University Press, 1990. ISBN 0-19-437136-0.

MCCARTY, M., O'DELL, F. *English vocabulary in use: Elementary*. Cambridge: Cambridge university press, 1999. In SCHMITT, N. *Vocabulary in language teaching*. New York: Cambridge University Press, 2000. ISBN 0-521-66938-3.

- MIKK, J. *Textbook: Research and Writing*. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag, 2000. ISBN 978-3-631-36335-5.
- MORGAN, J., RONVOLUCRI, M. *Vocabulary*. Oxford: Oxford University Press, 2004. ISBN 0-19-442186-4.
- NATION, I. S. P. *Teaching and learning vocabulary*. New York: Newbury House, 1990. ISBN 978-0838428634.
- NATION, P., WARING, R. *Vocabulary size, text coverage and word lists*. 1990. In SCHMITT, N. *Vocabulary in language teaching*. New York: Cambridge University Press, 2000. ISBN 0-521-66938-3.
- NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0625-7.
- NUNAN, D. *Language Teaching Methodology: A Textbook for Teachers*. Prentice Hall, 1991. 978-0135214695.
- ODGEN, C.K., RICHARDS, I.A. In CARTER, R. *Vocabulary: Applied linguistic perspectives*. London: Routledge, 1998. ISBN 0-415-09089-X.
- OXFORD, R.L. *Language Learning Strategies: What Every Teacher Should Know*. Newbury House, 1990. Dostupné z: <https://escholarship.org/uc/item/1446j36q>
- Profile deutsch*. CD. Berlin, München: Langenscheidt KG, 2005. ISBN 3-468-49410-6.
- POŠTOLKOVÁ, B., MACHAČ, J. *Synchronní česká lexikologie. Naše řeč*, 1988, roč. 71, čís. 2. Dostupné online
- PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-631-4.
- PRŮCHA, J. *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-49-4.
- PÝCHOVÁ, I. *Móda a učebnice. Cizí jazyky*, roč. 37, č. 3 - 4, s. 104 – 108. 1993/1994
- RANDALL, J., TSCHIRNER, E. *A Frequency Dictionary of German. Core Vocabulary for Learners*. 2005. Dostupné z: <http://www.thegermanprofessor.com/top-500-german-words/>
- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. (verze platná od 1.9.2017) úplné znění upraveného RVP ZV. Praha: NÚV, 2017. Dostupné z <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-zakladni-vzdelavani>
- RICHARDS, J.C. *The Role of Textbooks in Language Program*. 2011. Dostupné z: <http://www.professorjackrichards.com/wo-contentuploads/role-of-textbooks.pdf>
- RÖMER, CH., MATZKE, B. *Der deutsche Wortschatz*. Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag, 2010. ISBN 978-3-8233-6503-7.

- RUSSELL, P. *The brain book*. London: Routledge and Kegan Paul. 1979. SCHMITT, N. *Vocabulary in language teaching*. New York: Cambridge University Press, 2000. ISBN 0-521-66938-3.
- SCRIVENER, J. *Learning Teaching. The Essential Guide to English Language Teaching*. London: Macmillan Education, 2011. ISBN 978-0-230-72982-7.
- SCHMITT, N. *Vocabulary in language teaching*. New York: Cambridge University Press, 2000. ISBN 0-521-66938-3.
- SCHOLZE-STUBENRECHT, W. *Duden – Deutsches Universalwörterbuch*. Mannheim: Dudenverlag: 2011. ISBN 978-3-411-05507-4.
- Společný evropský referenční rámec pro jazyky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/spolecny-evropsky-referencni-ramec-pro-jazyky>
- SÖKMEN, A. *Current trends in teaching second language vocabulary*. 1997. In SCHMITT, N. *Vocabulary in language teaching*. New York: Cambridge University Press, 2000. ISBN 0-521-66938-3.
- Školský zákon č.561/2004Sb. §3* (znění účinné od 1.9.2018). Praha: MŠMT. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty-3/skolsky-zakon-ve-zneni-ucinnem-od-1-9-2018>
- THORNBURY, S. *How to teach vocabulary*. Pearson Education Limited: 2002. ISBN 978-0-582-42966-6.
- UR, P. *A Course in English Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. ISBN 978-1-107-68467-6.
- VÁGNEROVÁ, M. *Základy obecné psychologie*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. ISBN 978-80-7372-283-8.
- VESELÝ, V. „Paradigma: Vědecké paradigma.“ *Encyklopedie lingvistiky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. Dostupné z: <http://oltk.upol.cz/encyklopedie/index.php5/Paradigma>
- VLČKOVÁ, K. *Strategie učení cizímu jazyku: výsledky výzkumu používání strategií a jejich efektivity na gymnáziích*. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-155-3.
- WESKAMP, R. *Fachdidaktik: Grundlagen und Konzepte*. Berlin: Cornelsen 2001. In JANÍKOVÁ, V. *Didaktik des Unterrichts Deutsch als Fremdsprache*. Brno, 2010. ISBN 978-80-210-5035-8.
- WEST, M. *A General Service List of English Words*. London: Longman, Green and Co, 1953. In SCHMITT, N. *Vocabulary in language teaching*. New York: Cambridge University Press, 2000. ISBN 0-521-66938-3.

ZAJÍCOVÁ, P. *Didaktik der Fremdsprache Deutsch*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2002. ISBN 80-7042-605-5.

Učební materiál analyzovaný v praktické části

Učebnice Your Space

HOBBS, M., STARR KEDDLE, J. *Your Space 1*. Plzeň: Fraus, 2014. ISBN 978-80-7238-014-7.

HOBBS, M., STARR KEDDLE, J. *Your Space 2*. Plzeň: Fraus, 2014. ISBN 978-80-7489-018-5.

HOBBS, M., STARR KEDDLE, J. *Your Space 3*. Plzeň: Fraus, 2015. ISBN 978-80-7489-051-2.

Učebnice Spaß mit Max

TLUSTÝ, P., CIHLÁŘOVÁ, V., WICKE, M. *Spaß mit Max 1*. Plzeň: Fraus, 2002. ISBN 80-7238-141-5.

LENČOVÁ, I., ŠVECOVÁ, L., PLESCHINGER, P. *Spaß mit Max 2*. Plzeň: Fraus, 2003. ISBN 80-7238-241-1.

LENČOVÁ, I., PLESCHINGER, P. *Spaß mit Max 3*. Plzeň: Fraus, 2005. ISBN 80-7238-395-7.